

© Carta Lüthi + Ramseier Berne

D E U T S C H L A N D

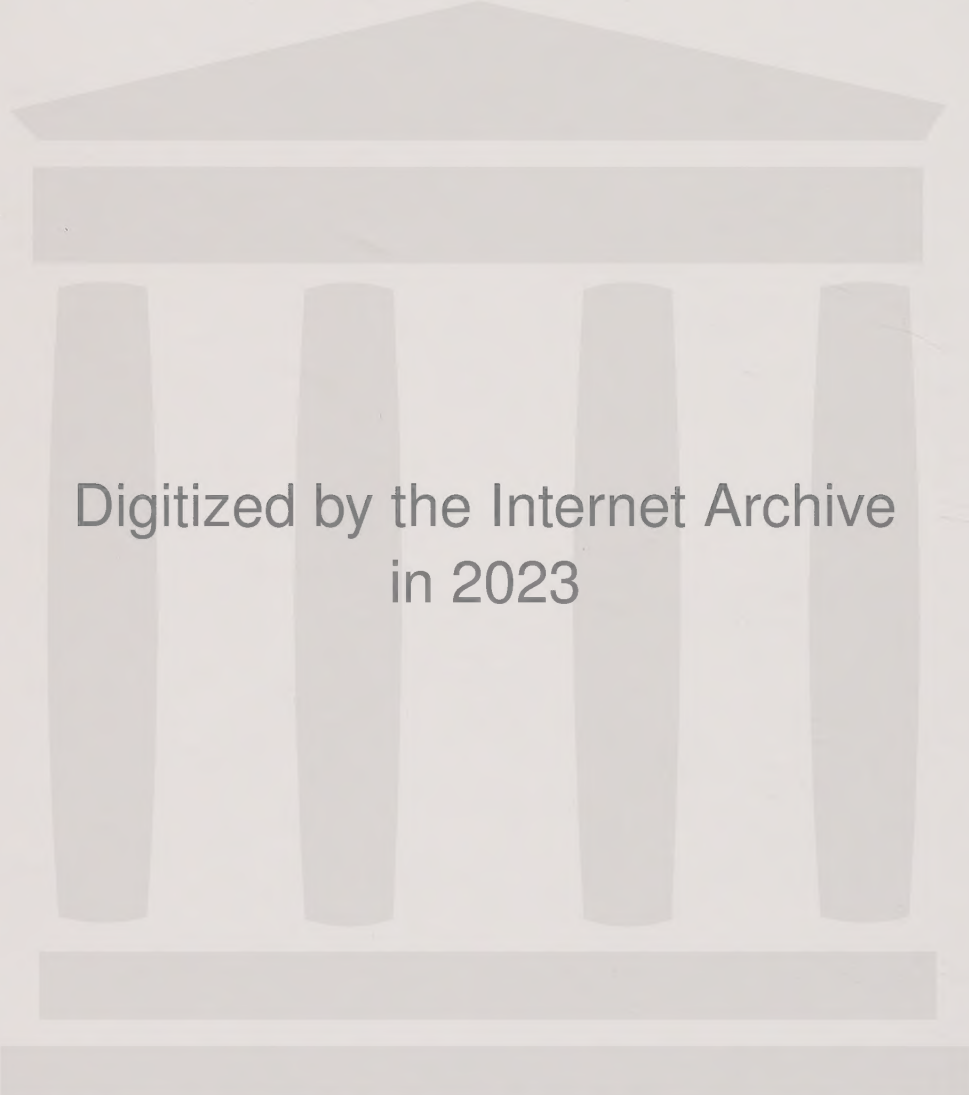
I T A L I A

Č S S R

MAGYARORSZÁG

JUGOSLAVIA

Digitized by the Internet Archive
in 2023

https://archive.org/details/bwb_KH-918-544

Walter Weiss / Herbert Hartmann

Oostenrijk

Oostenrijk

Tekst: Walter Weiss

Foto's: Herbert Hartmann

Onderschriften: Gerold Maurer

Nederlands: J.E. De Langhe

Omslag, voorzijde

Het schilderachtige stadje
Hallstadt, geklemd tussen
de meeroever en de berg
aan de voet van de
Dachstein, is een ideaal
vakantieoord.

Omslag, achterzijde

Herfststemming in het
Paznaundal.

Publikatiedirekteur: Frank R. Zwahlen
Opmaak: Marc Barbay
Kaart: Carta, Lüthi + Ramseier, Bern

De foto op blz. 40 (onderaan) werd ter beschikking
gesteld door H. Gritscher-Bavaria.

Copyright © 1980 by S.V. Artis-Historia S.C.,
Brussels
Druk en band: Drukk. H. Dessain, Mechelen
Omslag en illustraties:
Offset Printing Van den Bossche, Mechelen
Alle rechten voorbehouden
D1980/0832/8

Inhoud

6	Inleiding
12	Oostenrijk, ideaal vakantieland
12	Oostenrijk in de winter
14	Oostenrijk in de zomer
27	De verschillende bondslanden
27	De Donau stroomafwaarts
30	Over de Arlberg heen
31	Door het dal van de Inn
38	In het Fünfgauland
41	Het zonnige Karinthië
48	Onbekend kernland
56	Van Linz naar Wenen
65	Het land in het oosten
73	Ten zuiden van de hoofdkam der Alpen
76	De grote steden
76	Salzburg
77	Innsbruck
78	Wenen
80	Graz
87	Oostenrijk als kunstland
105	Beroemde Oostenrijkers
119	Duizend jaar Oostenrijk

Inleiding

Heel merkwaardig is het historisch lotsbestel dat het land Oostenrijk in het verre en ook nog in het nabije verleden beschoren was. De oudste bekende vermeldingen van de Oostmark, een leen van het geslacht Babenberg, waren in 1976 reeds duizend jaar oud. Deze voormalige grensmark in het oosten herleefde in 1938, maar duurde hoop en al niet langer dan zeven jaar. Tussen het grijze verleden en de hedendaagse tijd liggen echter de opkomst, de bloei en de ondergang van het voormalige wereldrijk Oostenrijk. Dit was tot nu toe het enige rijk ter wereld, waarin de zon nooit onderging. Keizer Karel V heerste over landen, die zo ver op de werelddol van elkaar verwijderd waren dat de zon, terwijl ze onderging in het westen, reeds opnieuw opsteeg in het oosten. Het was die roemrijke tijd waarin de spreuk A.E.I.O.U. (Austriae est imperare orbi universo = het komt Oostenrijk toe over de gehele wereld te heersen) bewaarheid werd, terwijl een andere spreuk de houding en politiek van de toenmalige Oostenrijkse vorsten op pittige wijze uitdrukte: « Andere landen voeren oorlog, maar Gij, gelukkig Oostenrijk, viert bruiloft! ». Oostenrijk heeft immers zijn wereldrijk nooit met de wapens, maar met de trouwring verworven. Dit is een sympathiek of, liever, typisch kenmerk van het Oostenrijkse temperament.

De Oostenrijker is doorgaans een gemoedelijke en vreedzame, maar niettemin ook een prikkelbare en uiterst fiere nationalist. Het is ten gevolge van dit nationalisme dat het reeds kleiner geworden rijk van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie in het jaar 1918 uiteengevallen is. Wat overbleef was het oude Oostenrijkse kernland, dat na de eerste wereldoorlog door geen zinnig mens als levensvatbaar werd beschouwd. Dat Oostenrijk er niettemin in slaagde te overleven en zijn rol te spelen in het statenrijke Europa, lijkt wel een wonder.

Maar wie zo spreekt kent de Oostenrijker niet. Ondanks zijn verregaande laksheid, bejegend met ironische meewarigheid door de bedrijvige, gedisciplineerde Duitser en de zelfbewuste Zwitser, is de Oostenrijker taaier dan gelijk wie. Schertsend gezegd op zijn Oostenrijks: een « Stehaufmännchen », een wipmannetje of dukelaartje, dat altijd rechtop staat, hoe men het ook neerwerpt. Wenen redde toch tweemaal het Avondland, in 1529 en 1683, toen de Turken vóór de poorten van de stad stonden met het doel West-Europa onder de heerschappij van de Halve Maan te brengen. De geschiedenis is ondankbaar. Toch zou geringschatting van het kleine Oostenrijk met zijn veel te grote hoofdstad een grove historische fout zijn. Immers, heeft dit kleine land thans niet opnieuw dezelfde taak als 300 en 400 jaar geleden?

Een vluchtige blik op de politieke kaart van Europa volstaat om te zien hoe diep Oostenrijk oostwaarts vooruitgeschoven is in de gordel der satellietlanden van het Oostblok. Het is een extreme positie. En de Oostenrijkers, vooral die uit de oostelijke grensstreken van het land, beseffen maar al te goed hoe gevaarlijk die situatie is.

In Oostenrijk staat de levensstandaard niet op zo'n hoog niveau als in Duitsland en Zwitserland, althans kwalitatief bekeken, d.w.z. qua werktijd, lonen en koopkracht. Daartegenover staat echter het feit dat er in Oostenrijk geen schrijnende armoede is, in tegenstelling tot heel wat grotere landen, zoals Italië en Frankrijk. En in tegenstelling tot de meeste andere Europese landen zijn er ook geen hevige politieke spanningen in de oostelijke Alpenrepubliek. Hoe komt dit? Is het een soort van verlamming te wijten aan een gevoel van zwakheid ten overstaan van het machtige Oosten en het mach-

tige Westen? Of hebben wij hier te maken met het typische instinkt van de Oostenrijker dat bezadigdheid oplegt en alleen opgewondenheid toelaat als het bittere ernst is? Of is het laksheid of onverschilligheid, « *laisser-aller* », waarbij men de dingen hun eigen beloop laat nemen onder het motto « Na ons de zondvloed! » of « Als ik het maar goed heb! »? Het is niet gemakkelijk de diepere oorzaken van dit samengaan van vreedzaam samenleven, politieke stabiliteit en economische welvaart te ontraadselen. Je moet werkelijk Oostenrijker zijn om dit allemaal te begrijpen. Of begrijpt de Oostenrijker het ook niet? Wellicht, maar hij beleeft die eenheid, die zijn burenen hem zo vaak benijden. En wat die typische Oostenrijkse « *Gemütlichkeit* » (een moeilijk te vertalen woord: een mengsel van gemoedelijkheid en gezelligheid) betreft, deze karaktertrek is ongetwijfeld een van de sleutels die ons helpt de typische Oostenrijkse levenshouding, ja levenskunst, te begrijpen. Is er wel een tweede volk ter wereld dat die opeenstapeling van onheil (verlies van vroegere macht, prestige en grootheid in een halve eeuw) zo gemakkelijk, vrijwel zonder leed, te boven is gekomen? Heel groot is de tegenstelling met wat in andere landen gebeurt die een gelijkaardig lot ondergaan. Kijk naar Engeland, die stervende wereldmacht! Na het verlies van twee wereldoorlogen, de ondergang van de Donaumonarchie en het verlies van Zuid-Tirol heeft de Oostenrijker de nieuwe grenzen van zijn ingekrompen land aanvaard en verlangt hij voortaan met rust te worden gelaten. Ja, maar het is alleen een Oostenrijker die zoiets mag zeggen.

Het land van die Oostenrijker is thans het reisdoel van miljoenen mensen. Die mensen komen echter niet om Oostenrijk voor zijn groot verleden te prijzen en al evenmin om te genieten van de vriendelijkheid en gezelligheid van de

Oostenrijker. Ze komen om twee, drie redenen. Oostenrijk is niet ver. Het ligt in het hart van Europa. Daarbij komt dat het een prachtig land is. Als een Oostenrijker zegt dat zijn land het mooiste land ter wereld is, klinkt dit wellicht een beetje chauvinistisch. Echter, als bereisd Oostenrijker, die veel landen ter wereld heeft bezocht en de meest verschillende landschappen heeft doorkruist, meen ik deze bewering te moeten onderschrijven. Imposante landschappen zijn er ook elders, maar nergens vind je zo'n landschappelijke verscheidenheid, zoveel verrukkelijke schoonheid bijeen tussen nauwe grenzen als in Oostenrijk. Bovendien is geen ander volk ter wereld erin geslaagd een zo fraai en dicht kultuurtafelpot op het landschapspalet van zijn land uit te spreiden. Want dit is juist het geheim van Oostenrijk kultuurdrager van het Avondland te zijn. Ja, kultuurdrager eertijds, maar ook thans nog? Moeilijk te beantwoorden vraag zonder rijp overleg! Het verleden telt echter, zelfs des te meer naar mate het ouder is, hoe paradoxaal dit ook moge luiden.

Oostenrijk is voorts het land van de grote toondichters en heeft als dusdanig wereldroem verworven. Zijn hoofdstad Wenen is de stad van de muziek bij uitstek. Oostenrijkse muziek wordt overal ter wereld gespeeld en uit alle windgewesten stromen de muziekliefhebbers naar Oostenrijk toe om er de muziek te beluisteren die ze thuis al zo vaak gehoord en genoten hebben.

De Weense Staatsopera is gesloten tijdens het drukke toeristische zomerseizoen. De Weense musici nemen dan vakantie. De theaters hebben zomerpauze en de kulturele bedrijvigheid staat op een laag pitje. Voor de Oostenrijker is dit volkomen vanzelfsprekend, typisch Oostenrijks. Verbazend is echter het feit dat de vreemde bezoekers zich daar bij neerleggen.

Het aantal vreemde toeristen is tot nu toe van jaar tot jaar toegenomen. Blijkbaar accepteert men de zomerprogramma's, ersatzprogramma's van arkadeconcerten en klank- en lichtspel, die door het Weense stadsbestuur worden georganiseerd. Eigenlijk kun je toch ook een symfonie van Schubert of een opera van Mozart te New York, Milaan of Londen genieten, wellicht in betere kwaliteit, aangezien de dirigenten en zangers aldaar omringd zijn door een veel dankbaarder publiek dan te Wenen. Waarom? De hedendaagse Oostenrijker is niet meer zo muzikaal als algemeen wordt aangenomen. Slechts heel weinig jongelui kunnen nog een wals dansen. Westerse muziek en de invloed van de Amerikaanse levensstijl hebben heel wat schade berokkend aan de Oostenrijkse « Gemütlichkeit ». De hedendaagse Wener is niet minder aggressief in het verkeer en het dagelijkse leven dan de Romein of de Parijzenaar. Platenspelers en bandrecorders hebben de huismuziek verdrongen.

Dit alles neemt niet weg dat de Oostenrijker nog steeds erg trots is op Schubert, Mozart, Strauss, Haydn, Beethoven en Liszt, maar minder trots dan op zijn tweedehandswagen, zijn kleuren-TV en zijn vakantie in Italië. Aldus ondergaat de mens steeds meer de vervlakkende invloed van de z.g. internationale beschaving. Aldus wordt de eigen volksaard onderdrukt en worden de nationale eigenheden geleidelijk uitgewist tegen wil en dank.

De vreemdelingen komen echter niet alleen om de muziek naar Oostenrijk. Oostenrijk heeft immers traditie. Talrijke succesfilms over de glorie en de ondergang van het huis der Habsburgers werden in alle bioskopen ter wereld vertoond. Het verval van de Oostenrijkse adel omstreeks de eeuwwisseling heeft stof voor talrijke boeken geleverd. Sachertaart, Demel,

de Spaanse Rijschool, het Weense reuzenwiel en niet het minst de Weense « heurige » (jonge wijn): dit zijn eveneens allemaal clichés, waarmee men probeert Oostenrijk en vooral Wenen te typeren. Maar clichés zijn gevaarlijk. De toerist vindt ze meestal niet in de werkelijkheid en is dan ontgoocheld. Toch is Oostenrijk wel een uitzondering op dit gebied: de zo moeizaam bedachte en gepropageerde clichés zijn nog rudimentair aanwezig. Sacher, Demel en reuzenwiel zijn er nog steeds. De Spaanse Rijschool geeft geen voorstellingen tijdens de zomermaanden en de toerist krijgt dan geen van de beroemde Lipizzaner-paarden te zien. Gelukkig wordt die ontgoocheling goedge maakt door de « heurige », want de zomer is daarvoor de beste tijd.

Heurige! Zo heet te Wenen een jonge wijn van het eerste jaar. De Wener geniet hem of liever drinkt hem meer dan zijn dorst verlangt in de wijnkroegen en thans ook in grotere wijnhuizen aan de stadsrand nabij de wijngaarden op de hellingen van het Wienerwald van Nussdorf tot Gumspoldskirchen. De vreemdeling verwacht ook van de Wener dat hij iedere avond de stad verlaat om ergens in een kroeg op het platteland een wijnfles te kraken. Ja, dergelijke Weners — z.g. Weinbeisser, wijndrinkers — zijn er, meest jongelui! Wijn smaakt lekker en o.i. is de Oostenrijkse wijn de beste. De nationale drank van de Oostenrijker is echter niet de wijn, maar het bier. Wie had dit gedacht? Ook de sterke dranken van de « american way of life » hebben de weg naar Oostenrijk gevonden. En wat maar weinig mensen weten is het feit dat in Oostenrijk het gemiddeld alcoholgebruik per inwoner aanmerkelijk groter is dan gelijk waar ter wereld. Betekent dit dat Oostenrijk een land van drinkebroers is?

Bij het interpreteren van statistieken is voor-

Weinig landen ter wereld zijn zo rijk aan schilderachtige landschappen als Oostenrijk. Op de weg van Garmisch-Partenkirchen (Duitsland) naar Imst en Landeck in het dal van de Inn rijd je over de Fernpas op een hoogte van 1209 m. Voorbij de pas leidt een uitstekende, niet te steile weg naar een van de fraaiste landschappen

van de streek. Onder het slot Fernstein ligt het idyllische Fernsteinmeer. Paarden weiden op een landtong van het met groene wouden omzoomde meer. De weg loopt verder naar beneden in talrijke bochten door een zeer gevarieerd landschap van bossen en weiden. Hier werden tot in de 19de eeuw lood- en zilvermijnen geëxploiteerd.

▷

zichtigheid geboden. Oostenrijk wordt ieder jaar door ruim tien miljoen vreemdelingen bezocht, toeristen en vakantiegangers, waarvan de meesten wel geen geheelonthouders zijn. En dat de Oostenrijker geen biertje, borreltje of glaasje wijn versmaadt, dat is een bekend feit en het is hem gegund.

De Sachertorte (sachertaart) is wereldberoemd. Wie maakt ze? De koks van de voormalige keizerlijke en koninklijke hofbakkerij Demel aan de Kohlmarkt? Er ontstond twist aangaande het juiste antwoord op die vraag. Het geschil werd op typisch Oostenrijkse wijze met een salomonsoordeel beslecht: Demel maakt de echte en Sacher de oorspronkelijke sachertaart.

Een gelijkaardige oplossing werd eveneens voor een probleem in verband met de Wiener schnitzel gevonden. Wie kent niet het lapje vlees, bedekt met goudbruin paneermeel (fijngeraspte beschuit of semmelbrösel) en opgediend met aardappelsla of rijst, zacht en mals? Echte Wiener schnitzel bestaat uit kalfsvlees, niet uit vulgair varkensvlees. De eetlustige klant in het restaurant heeft dan ook recht op kalfsvlees als hij een Wiener schnitzel bestelt. Echter, aangezien kalfsvlees aanmerkelijk duurder is dan varkensvlees, lees je thans op alle spijskaarten: « Wiener Schnitzel vom Schwein » of als het echte is « Wiener Schnitzel vom Kalb », met een prijsverschil van 10 à 20 schilling.

De Weense keuken, de Weense meelspijzen, de Apfelstrudel zijn alom vermaard. De Weense vrouwen zijn vriendelijk, gezellig en mollig

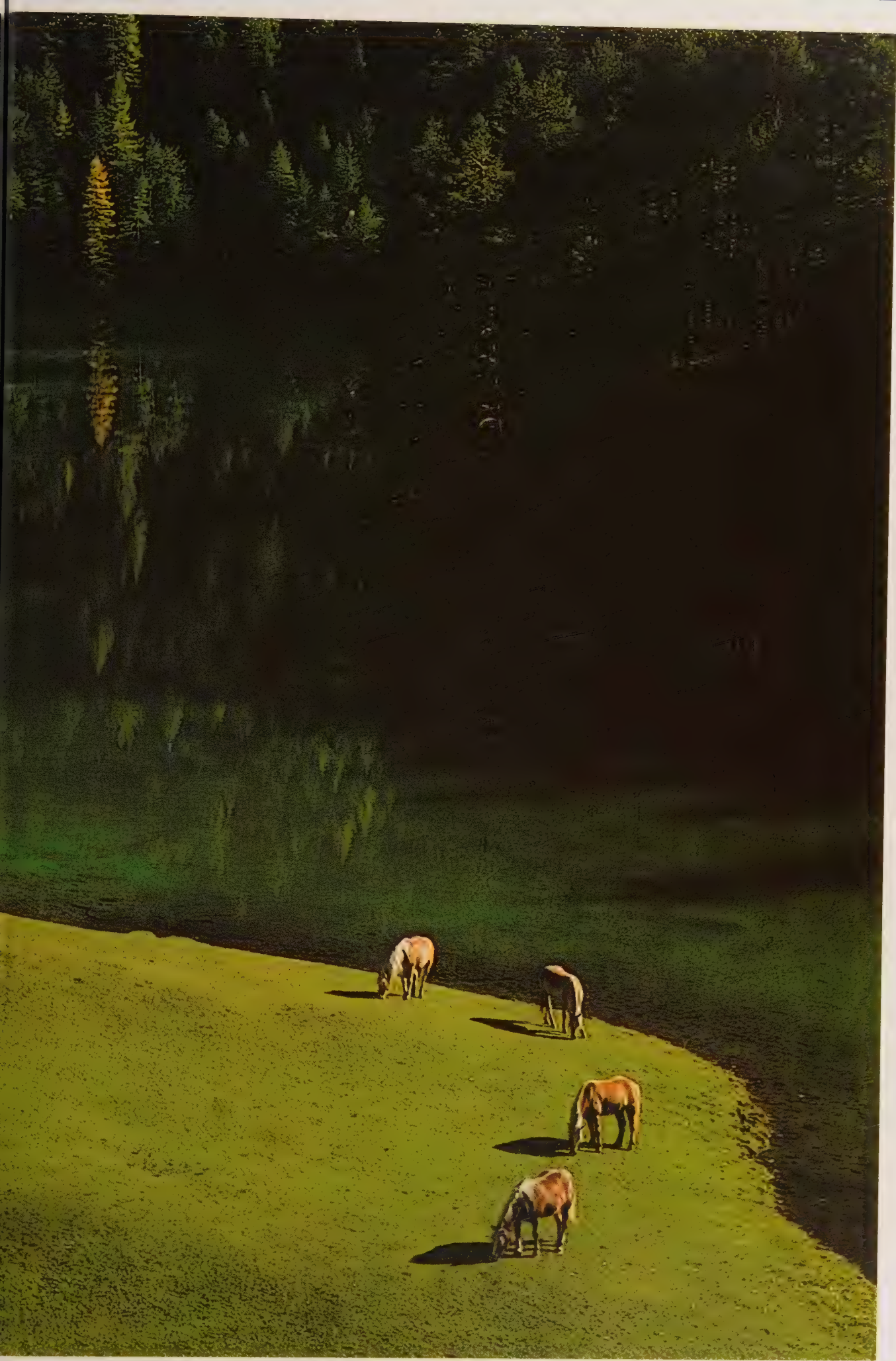
wegens de « Mehlspeis ». Ja, zo was het vijftig jaar geleden, maar de hedendaagse Weense is niet minder bekommerd om de slanke lijn dan de dames elders ter wereld en laat de « Mehlspeis » liggen voor de vreemde toeristen.

En ten slotte het Weense koffiehuis, éinig in de wereld en alom vermaard, waar de stamgast door de ober met een titel wordt vereerd, waarvan de hoogte toeneemt met de fooi.

Voorwaar, het zijn niet de titels die ontbreken in Oostenrijk, van gewone dokter tot « Kommerzialrat », « Hofrat », graaf en hoger. Het koffiehuis waar je bij een « Schale Gold », een « kleines Braunes » of een « Kapuziner » de gehele dag kunt blijven zitten, waar de ober het eveneens geserveerde glas water spontaan bijvult en waar je rustig en ongestoord alle kranten en weekbladen kunt lezen, wordt met de dag zeldzamer. De hedendaagse Oostenrijker gaat naar de bar, slurpt zijn espresso en is na tien minuten al weer buiten. Hij heeft geen tijd meer om rustig te blijven zitten.

Is er dan nog wel iets van de typische Oostenrijker en van zijn land overgebleven? Ja! De Oostenrijker verstaat de kunst munt te slaan uit het verleden van zijn land en volk. De festivals van Salzburg en Bregenz, de « Mozartkugeln » en Herbert von Karajan houden nog steeds het aanzien van Oostenrijk hoog in de wereld. Ze brengen veel vreemdelingen en veel geld binnen in het oostelijke Alpenland en de Oostenrijker heeft geen van beide ooit versmaad.

Oostenrijk, ideaal vakantieland

Oostenrijk in de winter

Men zegt dat het toeristische seizoen te Wenen het gehele jaar door duurt. Dit is juist en meteen ook juist voor geheel Oostenrijk. Er is geen jaargetijde waarin dit land niet aantrekkelijk is voor de vreemdeling. Er is zoveel natuurschoon, het landschap is zo veelzijdig, ook wat het klimaat betreft, en de kunstschaten zijn zo talrijk, dat de toerist in ieder jaargetijde volop zijn gading vindt. Dit neemt niet weg dat er, trouwens zoals overal ter wereld, twee toeristische hoofdseizoenen zijn: zomer en winter. De meeste toeristen komen natuurlijk in de zomer, maar ook de wintersport en vooral de skisport met zijn wereldberoemde Oostenrijkse skikampioenen trekken steeds meer wintergasten aan. De nationale sport van Oostenrijk is niet meer het voetbal, maar de skisport. De Oostenrijkse skikampioenen zijn sinds lang de gevierde overwinnaars van talrijke internationale wedstrijden en de namen van hen die bij de Olympische winterspelen de gouden medaille in de wacht hebben gesleept, zoals die van Toni Sailer, Karl Schranz, Annemarie Moser-Pröll en Franz Klammer, zijn uit de geschiedenis van de alpine skisport niet meer weg te denken.

Alle Oostenrijkers uit alle bevolkingskringen, hoog en laag, identificeren zich met de skihelden, verheugen zich en triomferen met ze, en voelen mee niet alleen met hun geluk, maar ook met hun leed en tegenspoed. De overwinningen van de Oostenrijkse wintersporthelden zijn bovendien een rijke bron van inkomsten voor de betrokken industrie. De Oostenrijkse ski's staan zeer hoog aangeschreven in de gehele wereld en menig Oostenrijks skimerk is in het buitenland beter bekend dan de naam van de Oostenrijkse bondskanselier. De wintervakantie in de Oostenrijkse bergen is thans niet

alleen vanzelfsprekend voor de Oostenrijker, maar ook de Duitsers uit het Westduitse buurland weten dat de Oostenrijkse bergwereld een skiparadijs naast hun deur is.

De Oostenrijkse zomervakantieoord, in de volle zomer door vakantiegasten uit alle windstreken bezocht, hebben ook in de winter niet te klagen. De talrijke partikuliere kwartieren, die vooral in het westen van het land als paddestoelen na een regenachtige dag opgeschoten zijn, brengen de eigenaars niet alleen tijdens de twee zomervakantiemaanden een aardige duit in het laatje voor bed en ontbijt, maar genieten ook belangstelling in de andere jaargetijden: Kerstmis en Nieuwjaar, de skivakanties in februari, de paasweek en in de hoge Alpen ook de pinksterdagen. Verwoede skifans zoeken ook in de zomer de sneeuwvelden op in het hooggebergte. De Oostenrijkse Alpen verheffen zich immers tot grote hoogte in de regionen van sneeuw en ijs en het zomerskiën is een fantastische beleving voor hen die van het leven weten te genieten in de grandioze rust van het hooggebergte ver van de drukke en woelige massa.

Dank zij de skisport werden uitgestrekte bergstreken voor het vreemdelingenverkeer ontsloten. Wegens de onbetrouwbaarheid van het sneeuwdek in de lager gelegen zones werd naar betere sneeuwvelden hoger in de bergen gezocht: afgelegen alpweiden, steile passen en hoge stille dalen. Ten gevolge van de verschuiving van de wintersport naar grotere hoogten en het zoeken naar veilige sneeuw ontstonden op talrijke plaatsen nieuwe nederzettingen met moderne hotels, pensions in Salzburger of Tiroler stijl en flatgebouwen voor deviezenbrengers hoog boven de boomgrens op de naakte rots.

De hoogste Alpentoppen en Alpengraten zijn thans toegankelijk voor de skiënde wintertoerist

dank zij de vele kabelsporen, zetelliften en skiliften. Ook de Skandinaafse skisport met skilopen in z.g. loipen of vooraf getrokken sporen heeft zijn intrede gedaan in Oostenrijk. Ontelbare skisporen werden in de laatste jaren getrokken in de meeste grote wintersportcentra. De genoegens in overdekte zwembaden, sauna's, nachtclubs, dancings en luxueuze restaurants ronden het programma van een winterse vakantiedag af. De genoegens en het vermaak na het skiën wegen thans veelal zwaarder door bij de keus van een wintersportplaats dan de kwaliteit van de skipisten. « Je moet erbij geweest zijn » luidt thans het wintersportdevies als een parodie van de oude Olympische leus.

Mode en reclame spelen hierbij een grote rol. Snobisme overheeft, niet het verlangen om te genieten van het grandioze winterse berglandschap. Klein is het aantal skiërs die hielden over hun skiën trekken om langs stille, eenzame hellingen af te dalen en te genieten van het verrukkelijke landschap dat ze omringt. De allermeeste wintervakantiegangers staan in lange rijen aan te schuiven bij de skiliften en spenderen hun spaarcenten aan het kopen van tickets. Wie geld genoeg heeft laat zich door een helikopter op de bergtop brengen. Het afdalen langs bergflanken met gevaar voor lawines heeft reeds menige ramp tot gevolg gehad. Dergelijke snobistische waaghalzerijen zijn thans wettelijk verboden niet alleen tot groot genoegens van de echte natuurvrienden, maar ook met het oog op de veiligheid van de skiërs.

De voornaamste centra van het wintertoerisme liggen in de westelijke Oostenrijkse bondslanden Vorarlberg, Tirol en Salzburg. Zürs, Lech, Arlberg, het Montafonmassief en het grote machtige Tirolse bergland nemen de kapitaalcrachtige binnen- en buitenlandse wintervakan-

tiegasten op, die er alles vinden wat ze verlangen qua sneeuwkwiteit en afdalingsmogelijkheden. Oostenrijks hoogste kabelspoor gaat naar de Valluga in het Tirols-Vorarlbergs grensgebied en het hoogst gelegen wintersportcentrum is Obergurgl op een hoogte van 1927 m op de Timmelsjochweg naar Zuid-Tirol. Kabel- en gletsjerbanen brengen de skilopers naar nog grotere hoogten: Ranalt in het Stubaidal en Hintertux in het Tuxerdal zijn twee kabelspoorstations in de bedoelde dalen, waar je de kabelkabine naar hooggebergtestations in het gletsjergebied kunt nemen. Ook in de zomer ligt hier nog genoeg sneeuw voor het skiën. De Salzburger Kitsteinhorn heeft thans menig konkurrent gekregen.

Innsbruck met de Seegrube, de Hafelekar, de Patscherkofel en de Glungezer en Kitzbühel met de Hahnenkamm, de Kitzbüheler Horn en de legendarische Streil bevinden zich op ongeveer gelijke afstand van München. Aldus is Tirol een druk bezocht weekeindsportgebied voor wintersportlui uit Beieren, terwijl de Hohe en de Nedere Tauern, alsook de noordelijke Kalkalpen rondom Salzkammergut en de schistmassieven van het Karinthische Nockgebied meer de zomergasten aanlokken. Obertauern, Tauplitzalm en Bad Kleinkirchheim in Karinthië zijn beroemde namen in de skiwereld. De Oostenrijker verkiest voor zijn weekeinde de witte pracht van de Stiermarkse en Nederoostenrijkse Kalkalpen, waar de grootstadsbewoners op de hoogten van 1600 tot 2000 m genoeg veilige sneeuwvelden voor hun verpozing en vermaak vinden.

Uit de officiële statistieken aangaande het vreemdelingenverkeer in Oostenrijk blijkt dat de buitenlanders de voorkeur geven aan het westen van het land, waar het aantal binnenlandse toeristen vrij klein is en de Duitse toeris-

ten verreweg het talrijkst zijn. Daarentegen ontmoet je vrij zelden een buitenlandse wintergast in het oosten van het land, het vakantiegebied bij uitstek van de binnenlandse toeristen.

Oostenrijk in de zomer

Het hierboven beschreven feit aangaande de voorkeur van de vreemde toeristen voor het westen van het land geldt niet alleen voor de wintermaanden, maar ook voor de zomermaanden: de vreemdelingen vermijden het oosten volgens een grens tussen Salzburg en Opper-Oostenrijk aan de ene kant en Karinthië en Stiermarken aan de andere kant. Deze verdeling van het land in twee delen op grond van toeristische normen heeft ook betrekking op de bergwereld zelf. De kale rotsmassieven, eertijds zonder economische waarde, worden nu maximaal geëxploiteerd in dienst van het toerisme. Hoe steiler en wilder de bergen, des te aantrekkelijker zijn ze voor de mensen uit de vlakte en voor de naar bergland hunkerende grootstadbewoner. Het is dan ook begrijpelijk dat al die mensen de voorkeur geven aan de bergen van westelijk Oostenrijk: Silvretta, Ötztaler Alpen, Stubai Alpen, Zillertaler Alpen, Hohe Tauern en Nedere Tauern. Deze bergstreken verheffen zich heel hoog boven de gletsjerzone met ca. 860 toppen van 3000 m en meer. De hoogste top van de Oost-Alpen is die van de Grossglockner met 3797 m. De 10 km lange Pasterzegletsjer is de langste gletsjer van Oostenrijk.

Het is deze dualiteit van kale, steile granietrotsen en witte, verblindende firnvelden die de bezoeker van Tirol, Salzburg en Opper-Karinthië zo sterk fascineert. Het is de indrukwekkende majesteit van het landschap, het titanische aspect van de bergwereld waardoor de toeschouwer in feestelijke stemming wordt

gebracht met onweerstaanbare hunkering naar ontspanning, rust en tevredenheid, als een toverrecept voor de steeds onder spanning levende en door stress geplaagde moderne geldjager, die alleen nog door gigantische attracties in verrukking kan worden gebracht. De vele kabel- en zetelbanen, die niet alleen voor de wintertoerist aangelegd zijn, maar ook te pas komen bij het zomertoerisme, stellen de naar ontspanning hunkerende zomertoerist in staat zonder grote moeite de anders onbereikbare toppen te bereiken.

De meeste toeristen stellen zich daarmee tevreden. Ze worden in enkele minuten boven de woudgrens gebracht en genieten daar een fantastisch uitzicht over de nabije en verre bergketens en dalen. September is de beste maand voor exkursies naar de toppen van de meer dan 3000 m hoge bergen. De lucht is dan glashelder en de vergezichten zijn onbeschrijfelijk schoon.

Niet alle mensen zijn echter daarmee tevreden. Ze willen de toppen veroveren, door moeizame beklimming bedwingen, overwinnen. Met alpinistenbroek, dikke kousen en stevige schoenen, met walkjanker (wollen jak) en rugzak trekken en klimmen de laatste natuurvrienden langs de bergflanken omhoog van platform tot platform tot de woudgordel onder hun voeten ligt en ze zich bevinden in het gebied van de bergdennen, alpweiden en firnvelden. De beleving van de bergwereld is alleen dan volkomen als je na moeizame beklimming, met doornat hemd daar boven geraakt en met je kijker naar de verre horizon speurt en plannen beraamt om ook die en die top te beklimmen.

De Oostalpen zijn het eerste gebergte ter wereld dat werd geëxploreerd en ontsloten. In geen ander bergland werden meer wandel- en

klimpaden aangelegd. Kaarten en wegwijzers vergemakkelijken de tocht ver van het drukke gedoe in de dalen. Aldus vindt menig eenzame bergwandelaar in contact met de natuur de innerlijke rust en het innerlijk evenwicht terug, die hij op het kantoor of bij de machine is kwijtgeraakt.

De Oostenrijkse alpinistenschool is wereldberoemd met namen als die van Hermann Buhl, Herbert Tichy en Fritz Morawetz. Hermann Buhl is in de Himalaja gebleven, Herbert Tichy heeft de Nanga Parbat en de Chi Ojoe bedwongen en Morawetz heeft zijn lauweren verdiend op de Aconcagua. En het waren Oostenrijkers die voor het eerst de noordwand van de Suikerbroodberg nabij Rio de Janeiro bedwongen. Hun prestatie werd tot nu toe niet door anderen herhaald.

Er is een derde mogelijkheid om de Oostenrijkse gletsjerregionen te bereiken of althans om de bergwereld boven de woudgrens te bezoeken: de Oostenrijkse Alpenwegen. Wegens de ligging van het land in het hart van Europa zijn er enkele grote internationale wegen die door Oostenrijk lopen, dwars door de Alpen op enkele plaatsen waar het overschrijden van het gebergte het gemakkelijkst is. Sinds heel lang twisten de Oostenrijkers en de Zwitsers aan gaande de vraag wie van beiden de beste en kortste overgangen over de Alpen heeft voor de miljoenen zomertoeristen die ieder jaar van het noorden naar het zuiden trekken. Thans blijkt Oostenrijk met zijn nieuwe Felbertauern- en Tauernautoweg aan de kop te staan. De E6 loopt over de Brenner, de E14 over de Radstätter Tauern en de Katschberg. De E7 volgt de dalen van de Mürz en de Mur vanaf Semmering over de Perchanpas en verder over de zuidelijke Kalkalpen bij Thörl-Maglern. Wie van München naar Italië of de Balkan rijdt, neemt

bij voorkeur de Brenner (1371 m), de Felbertauern-tunnel (1650 m) en de Tauernautoweg (Katschberg-tunnel). De Felbertauernautoweg is een 38 km lange bergweg zonder bochten, die via de 5,2 km lange Felbertauern-tunnel door de Hohe Tauern loopt. Hij is evenals de Tauernautoweg het gehele jaar open en vormt wel de beste en snelste verbinding van het noorden naar de Adriatische Zee.

Een andere bergweg waarvan de internationale betekenis niet zo groot is als die van de voorgaande, maar wel van groot belang is voor het toerisme, is de Silvrettaweg, lopend over de Bielerhöhe (2036 m) tussen Tirol en Vorarlberg. Deze weg, aangelegd ter gelegenheid van de bouw van de Ill-waterkrachtcentrale, is een van de mooiste Alpenwegen. Vermaard is ook de door machtige galerijen beschermde Flexenweg van Stuben over de Flexenpas (1773 m) naar Zürs op de Arlberg in Vorarlberg. Een toeristische weg bij uitstek is de Timmelsjoch-Hochalpenstrasse, die het Ötztal in Tirol verbindt met het Passeierdal in Zuid-Tirol over de ca. 2500 m hoge Timmelspas, maar in de winter gesloten is.

De meest bekende Oostenrijkse bergweg is echter de Grossglockner-Hochalpenstrasse, lopend van Bruck im Pinzgau (Salzburg) naar Heiligenblut in Karinthië over de waterscheidingslijn van de Alpen in de Hochtortunnel (2505 m). Zijwegen lopen naar de Edelweisspitze (2571 m) en de Franz-Josef-Höhe (2418 m) aan de voet van de Pasterze.

De Radstätter Tauern met het skicentrum Obertauern (1739 m) en de Katschberg (1641 m) zijn de twee passen die je moet overwinnen als je de hoge tol voor de Tauernautoweg wenst te vermijden en liever niet via een tunnel, maar langs gewone, weliswaar

bochtige, maar uitstekend onderhouden wegen over de Alpen rijdt. Die omweg biedt het voordeel dat je op talloze plaatsen een fantastisch uitzicht geniet. De Sölker Tauern (1790 m), de Rottenmanner Tauern met het skiparadijs Hohentauern (1254 m), de Präbichl (1227 m) en de Steirischer Seeberg (1254 m) wijzen erop dat de hoogte naar het oosten tot afneemt. De Semmering (985 m) is de meest oostelijke pas van het land. Hij vormt de hoofdverbinding tussen Wenen en het zuiden. Hier werd in de jaren 1848-1854 door Karl Ghenga de eerste Europese bergspoorweg gebouwd, die later zou worden overtroffen door de elegantie en technische gewaagdheid van de in Zwitserland gebouwde Alpenspoorwegen.

Door de over de passen lopende wegen werden de Alpen ontsloten, toegankelijker gemaakt. Die passen zijn uiterst belangrijke, maar kwetsbare verkeerspunten. Het oversteken van de belangrijkste passen (Arlberg, Katschberg) kan thans worden vermeden door gebruik te maken van de nieuwe tunnels. Aldus werd de nieuwe Arlberg-tunnel op het einde van de jaren 70 geopend. Deze tunnel is de Oostenrijkse tegenhanger van de Grote-Sint-Bernhard-tunnel in Zwitserland. Deze belangrijke Oostenrijkse oost-west-verbinding zal ook in de winter kunnen worden gebruikt en zal de spoorweg ontlasten. Tot nu toe verzekerden speciale treinen het autovervoer tussen Tirol en Vorarlberg wanneer de Arlbergpas wegens zware sneeuwval gesloten was. Het overladen van de autos vindt ook plaats op de Tauernspoorweg tussen Böckstein boven Badgastein en Mallnitz in Karinthië.

Oostenrijk is, in tegenstelling tot Finland, wel niet een land van duizend meren, maar dankt niettemin zijn faam als toeristisch land ook aan zijn vele stille meren en meertjes in de bergen en in het vlakke land.

Het zijn vooral vier streken waar de meren het landschap zijn typisch aspect verlenen en de toeristen aanlokken. Dit is in de eerste plaats het geval voor het Bodenmeer, waarvan slechts 38 km² op een totaal van 538 km² binnen de Oostenrijkse grenzen ligt. Dit neemt niet weg dat het Bodenmeer zijn stempel drukt op het landschap van noordwestelijk Vorarlberg en Bregenz en dat de 1063 hoge Pfänder niet zou zijn wat hij is zonder het Bodenmeer, ontstaan door opstuwing van de Rijn gedurende de laatste ijstijd.

Aan het andere uiteinde van Oostenrijk wordt het landschap eveneens overheerst door een meer: het Neusiedlermeer, dat een totale oppervlakte van 320 km² heeft, waarvan 232 km² binnen de Oostenrijkse en de rest binnen de Hongaarse grenzen. Het is het enige steppemeer van centraal-Europa, dat met zijn troebel water wel niet erg aantrekkelijk is voor de zwemmer, maar « het meer van de Weners » (Wenen is niet meer dan een vijftigtal kilometers van de plas verwijderd) en bovendien een eldorado voor de zeilsport is. Wie zich echter niet laat hinderen door het ondiepe water (niet dieper dan ca. 1,5 m) noch door het kriebelen van het opwarrelende bodemslib tussen zijn tenen vindt het baden heel prettig in het lauwe, tot 30°C warme water. Ook komen steeds meer vreemdelingen, vooral Duitsers, hun zomervakantie doorbrengen langs het meer in de omgeving van Neusiedel, Podersdorf en Illmitz.

Oostwaarts van de Neusiedlersee strekt zich de z.g. Seewinkel uit, een bij de Hongaarse poesta aansluitend steppelandschap met talloze meertjes en plassen, de z.g. lacken. De meest bekende lacke is de Zicksee bij Sankt-Andrä, evenals de Neusiedlersee een brakwaterplas, een van de grootste vogelparadijzen van

In de grensstreek tussen Duitsland en Oostenrijk ontmoet je menige prachtig versierde huisgevel. Het huis met het fraaie voorbeeld van de z.g. « Lüftmalerei » bevindt zich te Holzgau in het Lechdal ten noorden van

de Arlberg. Rijd je stroomopwaarts door dit dal, dan bereik je eerst Lech, een oude Walliser-nederzetting, en steek je vervolgens de Flexenpas over om verder af te dalen in het dal van de Inn.

Karnaval te Nassereith. Drie naburige dorpen in de omgeving van de Fernpas vieren bij beurten vastenavond met « Schemenlaufen » (Schemen = schim) te Imst, « Schleicherlaufen » (Schleichen = sluipen) te Telfs en « Schellerlaufen » (Scheller = bellendrager) te Nassereith. Dit zijn allemaal oeroude gebruiken, bedoeld om de winter te verdrijven. De deelnemers aan de stoet zijn gehuld in bonte gewaden en dragen een houten masker.

◁

De « Glöckler » is een van de hoofdfiguren bij het Schellerlaufen. Het is een stevige kerel die de gordel met de zware koebellen draagt en heen en weer wiegend meeloopt in de stoet om de bellen te doen klinken. Het geluid dient om de vruchtbaarheid van de grond te bevorderen en de veldgewassen sneller te doen groeien.

◁

Lieftalig dal in het Karwendel-gebergte, bedekt met esdoornbomen, waarvan de bladeren prachtig geel verkleuren in het najaar. Je bereikt deze streek, die zich nabij de Duitse grens bevindt, het gemakkelijkst vanuit Fall (aan het Sylvenstein-stuwmeer ten zuiden van Bad Tölz in Duitsland). Je kunt er prachtige bergtochten maken en krijgt er wel eens steenbokken te zien.

▷

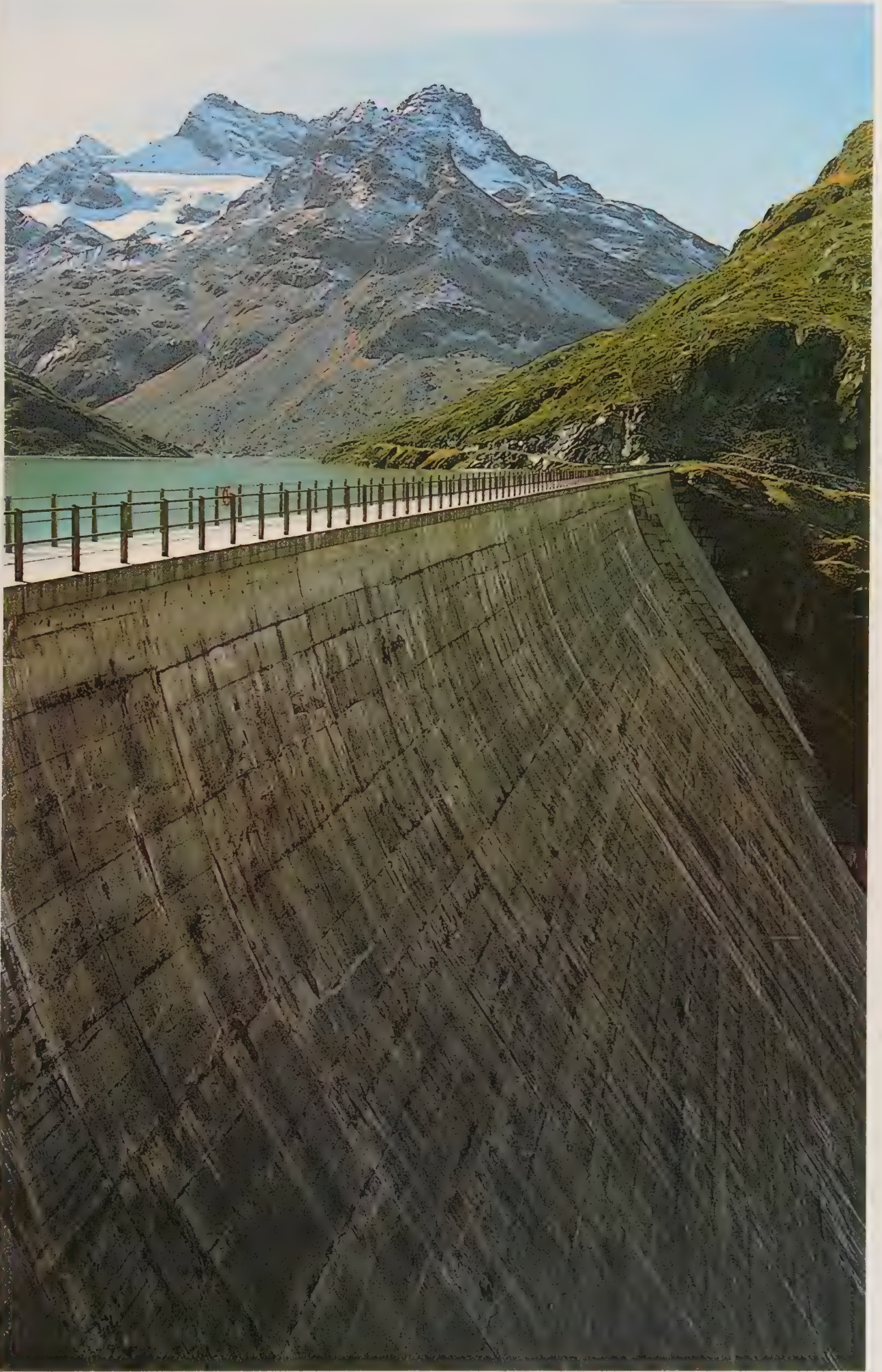

Berghutten in het Gauberdal aan de voet van de Drussenfluh nabij de Zwitserse grens. De zon verdwijnt hier 's avonds al vroeg achter de bergen in dit stille, weinig bezochte dal. Het tegenlicht en de lange schaduwen onderstrepen de rust en eenzaamheid van het ongerepte Alpenlandschap.

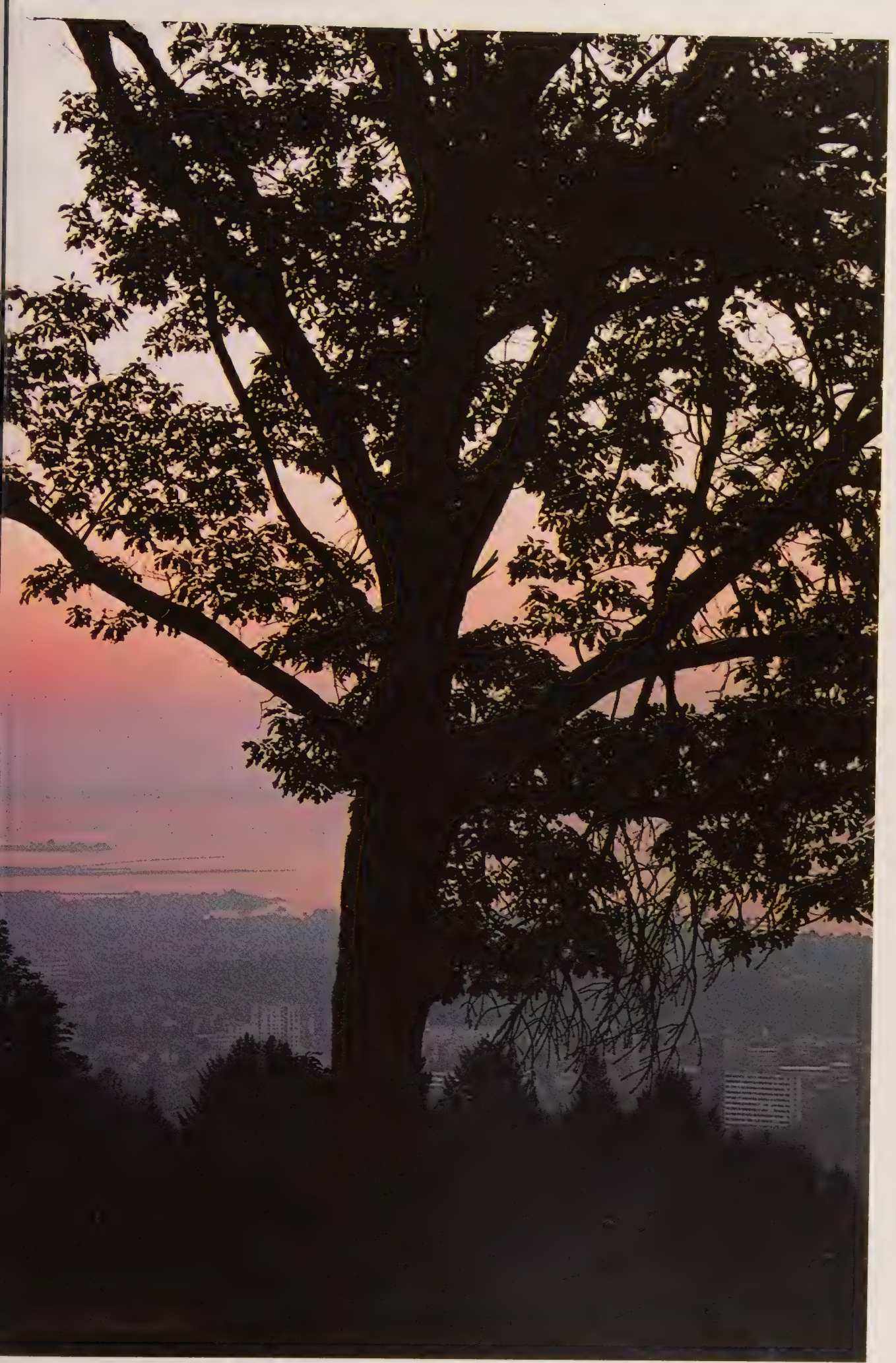
◁

In de Silvrettagroep heeft men een reeks opeenvolgende stuwdammen gebouwd, waarbij de stuwmere door een buizenstelsel met elkaar verbonden zijn. De waterkracht wordt hier door de Vorarlberger Illwerke sinds 1924 systematisch geëxploiteerd voor het produceren van elektriciteit. De Silvretta-hoogalpenweg, sinds 1953 geopend voor het algemeen verkeer, loopt hier voorbij. Het is een steile weg met een helling van 10-12%. Hij verbindt het Montafondal in Vorarlberg met het Paznaundal in Tirol.

▷

Uitkijk op de bocht van Bregenz, hoofdplaats van het land Vorarlberg aan het Bodensee. De oude Romeinse naam van het meer luidde « Lacus Brigantinus », d.w.z. Meer van Brigantia, het latere Bregenz. De plaats was oorspronkelijk een Keltische nederzetting, later omgebouwd door de Romeinen tot een sterke

vesting voor het beschermen van het handelsverkeer tussen Zwitserland en Zuid-Duitsland. De stad ontwikkelde zich al heel vroeg tot een belangrijk handelscentrum, waarvan de betekenis nog vergroot is sinds de bouw van de Arlbergweg en het aanleggen van de spoorweg.

<

Centraal-Europa. De tot drie kilometer brede rietvelden van de Neusiedlersee en de slijkerige plassen en poelen van de Seewinkel vormen samen met de onmetelijke zoutsteppe-achtige poesta een reusachtig broedgebied voor talrijke zeldzame vogels, zoals de grote zilverreiger, de lepelaar, de purperreiger, de blauwe reiger, de baardmees, de roerdomp, het kleine waterhoen e.a. De Neusiedlersee en de lacken vriezen dicht in de winter en dan vliegen de ijszeilwagens in volle vaart over het gladde ijsdek en sturen waaghalzen hun auto in razend tempo over het ijs.

Het derde Oostenrijkse merengebied is het zo vaak bezongen Salzkammergut in het grensgebied van de bondslanden Salzburg, Opper-Oostenrijk en Stiermarken. Dit is ongetwijfeld de mooiste en ook de vermaardste streek van Oostenrijk, met talrijke meren, niet ver van de cultuur- en muziekstad Salzburg en omgeven door een gordel van hoge bergen met toppen van 1764 m (Osterhorngroep) tot 2995 m (Dachstein). Gletsjers, druipsteengrotten en allerhande karstverschijnselen in het hooggebergte, badplaatsen in de dalen (Bad Ischl, Bad Aussee en Bad Mitterndorf) en de fraaiste meren van Oostenrijk verlenen de streek een ongeëvenaarde charme.

De gletsjers van de laatste ijstijd schuurden hun diepe trogdalen uit in het voorgebergte van de Alpen en het waren de eindmorenen van deze gletsjers waardoor na het terugtrekken van het ijs het smeltwater werd opgestuwd en de meren werden gevormd: Hallstättersee en Tauernsee, alsook de Fuschlsee, Irrsee en Attersee, die een tweede merengebied vormen, en daartussen de Wolfgangsee met Sankt-Wolfgang en de herberg « Zum weissen Rössl », wereldberoemd gemaakt door de operette van Ralph Benatzky (1887-1957).

Beroemd — vooral ten tijde van de Oostenrijkse hoge adel en hoge financiewereld, nadat keizer Frans Jozef I in 1854 de plaats als zomerresidentie had gekozen — was en is nog steeds Bad Ischl, alom vermaard om zijn zout- en zwavelmodderbaden. Het zoute badwater heeft hier met 27% het hoogste keukenzoutgehalte van geheel Europa. Operettenweken, het Lehar-muzeüm, de Girardi-villa en de keizerlijke villa zorgen voor een beetje afwisseling in het leven van de badgasten.

Bad Aussee in het Stiermarkse Salzkammergut is een bekend kuuroord voor hartpatiënten en personen met bloedsomloopstoornissen. Er is aldaar een bron met geneeskrachtig natriumsulfaathoudend water. De Altaussee, Grundlsee en Toplitzsee, gemakkelijk bereikbaar vanuit Bad Aussee, liggen ingesloten door de grandioze natuurcoulisse van het Totes Gebirge, een klimparadijs voor de ervaren alpinisten. Het is een machtig kalkmassief met dolines, grotten en eenzame hooggebergteplateaus, ver van alle drukte en lawaai, waar menig bergbeklimmer en bergwandelaar zich komt verpozen en verkwikken.

De enige warme bron van Salzkammergut bevindt zich te Bad Mitterndorf. Het warme water ontspringt uit de schoot van het bergland in het door de Grilling (2351 m) en Tauplitzalm (1760 m, Lawinenstein 1961 m) geflankeerde Salzbach-dal. Het skigebied van de nabije Tauplitzalm bezorgt de plaats ook in de winter talrijke toeristen.

De naam Salzkammergut en ook de naam van het bondsland Salzburg wijzen op de vele plaatsen waar aldaar zout gewonnen wordt. In Salzkammergut alleen zijn er drie belangrijke zoutlagen die worden geëxploiteerd: de zoutafzetting van de Ischler Salzberg, bekend sinds

1562, maar pas sinds 1820 geëxploiteerd, de zoutmijn boven Alt Aussee en die van Hallstadt. Het was te Hallstadt dat bij oudheidkundige opgravingen door het Natuurhistorisch Museum van Wenen een beroemde voorhistorische begraafplaats werd blootgelegd. Te Hallstadt, waarvan de naam in verband wordt gebracht met een Keltisch woord dat « zout » betekent, wordt sinds 3000 jaar zout gewonnen. Een kleine zoutmijn bevindt zich ook bij Ebensee aan de Traunsee.

Het meest bekende merengebied van Oostenrijk omvat de uitstekend voor het zwemmen en baden geschikte meren van Laag-Karinthië. Het ligt uitstekend beschermd in het Klagenfurter Bekken en wordt om zijn bestending fraai weer in de zomermaanden wel eens de Oostenrijkse Riviera genoemd. Of deze naam juist is, dit moet de bezoeker zelf beoordelen. De prijzen rondom de Wörthersee liggen in ieder geval op internationaal peil en ook het publiek is er internationaal. De Oostenrijkse vakantiegasten zijn er in de minderheid. De Wörthersee is het vermaardste en grootste recreatie meer van Karinthië. Het meer is 17 km lang, 1,5 km breed en 84 m diep. het water is warm: 20°C reeds in mei en tot 28°C tijdens de warme zomermaanden. Velden, Pörschach en Krumpendorf zijn de meest bekende plaatsen langs het meer.

De streek is thans gemakkelijk bereikbaar langs de autoweg tussen Klagenfurt en Villach, die verder loopt over het bovendal van de Drau en via de Tauernautoweg rechtstreeks aansluit aan het Duitse autowegennet, zodat de Duitse vakantiegangers thans rechtstreeks van het Ruhrgebied naar de Wörthersee kunnen rijden zonder de autobaan te verlaten.

Qua grootte volgt de Ossiachersee, wellicht nog fraaier gelegen dan de Wörthersee en

gedomineerd door de per kabelspoor bereikbare Gerlitz, een ideaal wintersportgebied. Je geniet vanuit de kooi een fantastisch uitzicht in alle richtingen over de Karinthische meren tot de Karawanken met de Koschuta (2136 m), de Hochstuhl (2238 m) en de Mittagskogel (2143 m). Niet ver hiervandaan ligt Villach, een belangrijk verkeersknooppunt, dat sinds lang wedijvert met de naburige hoofdplaats Klagenfurt. Straatweg en spoorweg leiden van hieruit naar Joegoslavië en Italië, alsook naar het bovendal van de Drau, naar Klagenfurt en via Ossiah naar Sankt-Veit aan de Glan. Te Villach bevindt zich een radioactieve warme bron, waarvan de geneeskracht voor zenuwzieken en hartpatiënten reeds in de oudheid was bekend.

Het indrukwekkendste bergverschuivingsgebied van de Oost-Alpen bevindt zich op de Villacher Alpe.

Aan de voet van de Mittagskogel ligt de idyllische Faakersee, die met de Klopeinersee in het Jaundal en de Keutschachersee aan de Sattnitz tot de drukst bezochte badmeertjes aldaar behoort. In Opper-Karinthië, buiten het Klagenfurter Becken en dus in een streek met een ander landschappelijk aspekt gelegen, behoren de Weissensee in de Gailtaler Alpen en de Millstättersee aan de rand van de Gurktaler Alpen tot de grootste en meest bekende bergmeren van Oostenrijk. Het fraaiste en liefvalligste bergmeer is echter wel de Weissensee, in ieder geval het hoogst gelegen badmeer (930 m), waarvan het water zelfs in juli niet veel warmer wordt dan 22°C en derhalve veel verfrissender is dan de veel te warme Wörthersee. Er is geen berijdbare weg tussen de oostelijke en de westelijke oever van dit afgelegen bergmeer, dat dan ook een ideaal reisdoel is voor mensen die rust en stilte zoeken en liefst alleen worden gelaten.

Tot de kleine bergmeertjes in Tirol behoren de vermaarde Achensee boven Jenbach en de Heiterwangersee en Plansee nabij Ausserfern. En laten wij ook de Zellersee in het land van Salzburg noch de Leopoldsteinersee in het Hochschwabgebiet in Stiermarken niet vergeten. De Erlaufsee en Lunzersee in de Neder-oostenrijkse Kalkalpen zijn geen reisdoel voor vreemde toeristen. Het zijn schilderachtig gelegen bergmeren, waar talrijke mensen uit het oosten van het land het weekeinde komen

doorbrengen. Voor de vreemde toerist reikt het Oostenrijkse landschap meest niet verder dan het Klagenfurter Becken en Salzkammergut, ondanks het feit dat het berglandschap in het oosten heel wat liefthalliger is dan de ruwe woeste bergen van Tirol, Vorarlberg en Salzburg.

Het oostelijke bergland van Oostenrijk is een ideaal rust- en ontspanningsgebied voor door stress geplaagde mensen.

De verschillende bondslanden

De Donau stroomafwaarts

« Land der Berge, Land am Strome » zo luiden de eerste woorden van het Oostenrijkse volkslied. Die stroom is de Donau. Wie beweert dat Oostenrijk aan de Donau ligt heeft geen ongelijk: 80% van de bevolking is gevestigd aan of nabij de Donau. Dit geldt eveneens voor de industrie en de landbouw. Geen Oostenrijk zonder de Donau! Dit is ook juist, historisch beschouwd. De Donau vormde immers de noordelijke grens van het Romeinse rijk en was de hoofdader van het middeleeuwse handelsverkeer tussen oost en west. De Engelse koning Rijkard Leeuwenhart werd door zijn Oostenrijkse rivaal hertog Leopold V, bijgenaamd de Deugdzame, gevangen genomen te Dürnstein op zijn terugreis van het Heilig Land. De Oostenrijks-Hongaarse monarchie was ontstaan aan de Donau en verdiende dan ook de naam Donaumonarchie. En Johan Strauss heeft met zijn Donauwals de Donau wereldberoemd gemaakt.

De Donau is helaas niet meer blauw, maar zoals de meeste andere rivieren van de industrielanden ontaard tot een brede riool met vuil, bruin, ja stinkend water, dat op meerdere plaatsen wordt opgestuwd voor de elektriciteitsproductie in hydro-elektrische centrales. Door het bouwen van deze centrales werd het Donaulandschap wel veranderd, maar niet verwoest. Een boottocht met een schip van de DDSG (« Donaudampfschiffahrtsgesellschaft ») is dan ook nog steeds een onvergetelijke beleving. Je scheept in te Passau, Duitse stad op de grens tussen Duitsland en Oostenrijk, waar de Inn en de Ilz zich met de Donau verenigen. De bovenloop van de Donau in Oostenrijk wordt opgestuwd voor drie waterkrachtcentrales. Te

Jochenstein werd door Beieren en Oostenrijk een gemeenschappelijke centrale gebouwd.

De tweede en de derde stuw bevinden zich respectievelijk bij Aschach en bij Ottensheim.

De Donau is tot Aschach opgestuwd in een smal bebost dal tussen het Sauwald in het zuiden en de bergen van het Mühlviertelgebied. De rivier heeft hier haar bedding uitgeschuurd in de harde granietbodem van een donkergroen sparrenlandschap. Een van haar meanders is de beroemde Schlögener Schlinge. De weg volgt niet de kronkelende rivier, maar loopt recht naar Aschach over berg en dal. De straatweg en de spoorweg lopen hier over een traject van ettelijke kilometers op enige afstand van de Donau, zodat het uit het Zwarte Woud en Engadin komende water nog steeds door een vrijwel ongerept natuurlandschap stroomt.

Nadat de rivier de turbines van de elektrische centrale bij Aschach heeft aangedreven bereikt ze het Eferdinger Becken, waar aan weerskanten de stevige stuwdammen van de hydro-elektrische centrale van Ottensheim-Wilherring de vruchtbare velden van het Opperoostenrijkse agrarische kernland tegen overstroming beschermen. Je ontmoet hier maar weinig toeristen. Dit is jammer, want Eferding is een van de oudste steden van Oostenrijk en verdient beslist een bezoek.

De plaats geniet stadsrecht sinds 1222. Ze wordt reeds vermeld in het Nibelungenlied, want het was hier dat Krimhilde overnachtte. Eferding was in 1626 het centrum van de boerenopstand in Opper-Oostenrijk.

Na de korte doorbraak stroomt de Donau verder langs het Kürnberger Wald naar Linz,

hoofdplaats van Opper-Oostenrijk met als leus « Donaustadt am Alpenrand » (Donau-stad aan de voet der Alpen). Deze leus is echter meer illusie dan werkelijkheid, daar de Alpen ruim 50 km hiervandaan verwijderd zijn. Bovendien is het wegens de bevuiling van de lucht door de industrie maar heel zelden dat je van hieruit het silhoeët van de Gmunder Traunstein of van het Sengsengebergte te zien krijgt. De 210 000 inwoners tellende stad, geflankeerd aan de noordkant door de Pöstlingberg en begrensd aan de zuidkant door het autowegklaverblad Ansfelden, breidt zich uit langs een rechte straatweg, de z.g. Landstrasse in het stadscentrum.

Een reis naar Linz, behalve dan een zakenreis, loont nauwelijks de moeite, ondanks de ouderdom van de stad, waarvan de geschiedenis heel ver terugschrijdt in het verleden, tot de z.g. La Tène-tijd omstreeks 400 voor Christus, toen de plaats reeds een belangrijke rol speelde als zouthandelcentrum voor het zout uit Salzkammergut. De naam Linz gaat terug op de Romeinse plaatsnaam Lentia uit de tijd toen de Romeinen hier een castellum bouwden in de vijfde eeuw. Linz, marktplaats sinds de negende eeuw, werd bruggehoofd en kruispunt van wegen in 1497 toen hier de eerste brug over de Donau tussen Passau en Wenen werd gebouwd. Linz is thans het centrum van het grote Opperoostenrijkse industriegebied. De boot vaart verder. Nog heel lang zien wij in de verte de rookwolken opstijgen boven de ijzer- en staalfabrieken van Linz, ook nog als het schip reeds tweemaal versast is ter hoogte van de stuwen van Mauthausen en Sankt-Panthaleon.

Sloom schuift de Donau door het vlakke, vruchtbare Machland. Het water wordt immers

opgestuwd door een nieuwe stuwdam bij Wallsee. Een beetje verder bereikt de rivier de Strudengau, een nauwe doorbraak met klippen en kolken, vroeger de grote schrik van de Donauschippers, maar thans uit de weg geruimd door het bouwen van de stuw bij Ybbs-Persenbeug voor de grootste hydro-elektrische riviercentrale van Oostenrijk op de grens van het Waldviertel-massief. Machtig verheffen zich de granietbergen van het Boheemse Massief ten noorden van de Donau tot de Ostrong, gedomineerd door de Grote Peilstein. De bedevaartplaats Maria Taferl bij Marbach aan de Donau is het reisdoel van talrijke bedevaarders. Reeds van heel ver ontwaart je de bedevaartkerk die hoog op de flank van de Ostrong de Nibelungengau (Donaudal van Ybbs tot Melk) domineert. Een uitstekende weg leidt over Weitengg, Eitental en Pöggstall naar Zwettl met zijn vermaarde cisterciënzerabdij in het Waldviertelgebergte, alsook naar de vijsvijvers van westelijk Neder-Oostenrijk.

De DDSG-boot vaart verder stroomafwaarts voorbij de benediktijnerabdij van Melk. Het slot Schönbühel op een rotsgraat boven de rechteroever van de Donau bewaakt de ingang van het nauwe Wachau-kloofdalen, fraaiste Donaulandschap van Oostenrijk.

Geflankeerd door steile terrasvormige hellingen boven de linkeroever, heeft de Donau tussen Melk en Krems, evenals tussen het Sauwald en het Mühlviertel-massief, zich diep ingegraven in het graniet en gneis van het Waldviertelgebergte. De rivier maakt een wijde bocht naar het noorden voorbij het zuidoostwaarts liggende granietmassief van het Dunkelsteiner Wald en kronkelt dan via een fraaie dubbele bocht door het dal. De wijngaarden op de warme zuidoostelijke hellingen van de Wachau leveren een van de beste Oostenrijkse wijnen.

Het is een verrukkelijk landschap met die uitgestrekte wijngaarden op de terrassen langs de bergflanken waaraan de Wachau zijn faam ver buiten de Oostenrijkse grenzen te danken heeft. Telken jare als hier de perzikbomen en abrikozebomen bloeien, komen talrijke mensen uit de slechts 70 km verwijderde hoofdstad Wenen het tere roze en ongerepte wit van de bloeiende bomen als voorboden van de lente bewonderen.

In het jaar waarin Amerika door Columbus werd ontdekt, werd de kleine plaats Dürnstein tot stad verheven. Drie eeuwen voordien had de Engelse koning Rijkard Leeuwenhart van januari tot maart gesmacht in een donkere kerker onder de burch tot hij bevrijd werd door zijn zanger Blondel, althans als wij het legendarische verhaal mogen geloven. De ruïne Dürnstein is een halfuur gaans verwijderd van Krems. Je geniet er een heerlijk uitzicht over het Kremsland met zijn vele wijngaarden. Hier wordt de beste wijn van de streek gewonnen. Menig wijnkelder in Oostenrijk wordt door de Kremser Winzerenossenschaft bevoorraadt. Helaas, de Wachau zal niet lang meer de fraaiste parel onder alle Donaulandschappen zijn. Bij Rossatz zal de zoveelste Donaucentrale worden gebouwd om samen met het stuwtraject van Melk de ketting van waterkrachtcentrale tussen Ybbs-Persenbeug en Grafenwörth-Altenwörth te sluiten. Geen protest vermog deze schending te verijdelen. Weldra zullen lelijke betonmuren de fiere Donau knevelen op zijn loop door de Wachau.

Voorbij Krems kronkelt de Donau nog in wijde bochten door de lage weilanden van het Tullnerfeld. Ik zeg « nog », want ook bij Tulln en Klosterneuburg zal een dam met sluizen worden gebouwd en zelfs te Wenen is de bouw van een stuwdam over de twee armen van de

Donau bij de Winterhaven voorzien. Na de bouw van de geplande stuwdammen te Petronell en Wolfsthal aan de Tsjechische grens zal het grote projekt aangaande de bouw van stuwdammen en hydro-elektrische centrales op de Donau geheel uitgevoerd zijn en zal de Zwarte Zee via het Rijn-Main-Donau-kanaal verbonden zijn met de Noordzee. Dan zal de Donau de hoofdader van de Europese binnenscheepvaart zijn.

Zo ver zijn wij echter nog niet. Nog steeds is het Donaulandschap stroomopwaarts en stroomafwaarts van Wenen een prachtig landschap van groene weilanden en heb je van de burchtruïne Greifenstein een verrukkelijk uitzicht over de weidse Tullnerfeldvlakte, waar de machtige, in het avondlicht glanzende rivier haar wijde bochten beschrijft, als een ontroerend symbool van vrede en tijdeloze harmonie.

Zo is ook het landschap stroomafwaarts van Wenen: een weidse vlakte met water en weiland, waaraan in het noorden het Marchfeld, de graanschuur van Oostenrijk, aansluit, waar op grote schaal groenten worden geteeld en suikerbiet wordt verbouwd en waar nabij de grens van het Weinviertelgebergte de boortorens zich boven de korenvelden verheffen. Het Marchfeld is immers niet alleen landbouwgebied dat de nabije grootstad Wenen bevoorraadt, maar ook een belangrijk leverancier van aardgas en petroleum, dat in de raffinaderij van Schwechat, grootste petrochemische fabriek van Oostenrijk, wordt verwerkt.

Niet ver van de plaats waar de Donau Oostenrijk verlaat, werd door de oudheidkundigen een belangrijke Romeinse nederzetting blootgelegd: Carnuntum nabij Petronell, Romeinse garnizoensstad, die reeds vroeger voor de Romeinse tijd een belangrijk centrum op de barnsteenweg

was. Carnuntum was tot ca. 400 na Chr. garnizoenstad voor de Romeinse legioenen met een arena, dierenkooien, een kapel, woonwijken voor de niet-militaire bevolking en een amfitheater voor 13 000 personen. De stad werd door de Germanen geplunderd en verwoest. De meeste aldaar opgegraven voorwerpen worden bewaard in een muzeum in het nabije Bad Deutsch Altenburg, waar zich de thermale bron met het grootste debiet van Oostenrijk bevindt.

Iets voorbij Hainburg, rijksvesting uit de tijd van de Babenbergers, ontvangt de Donau de March (Morava), grensrivier tussen Oostenrijk en TsjechoSlowakije. De Donau volgt nu de grens met het IJzeren Gordijn (linkeroever) over een afstand van 7 km en verlaat Oostenrijk definitief in de buurt van Bratislava.

Over de Arlberg heen

's Zomers in de vakantietijd vormen de auto's van de zuidwaarts trekkende toeristen lange aanschuivende rijen bij de grensposten Lindau en Sankt-Margrethen. De mensen wachten geduldig, soms uren lang, eer ze door de douanebeambten worden binnen gelaten in Oostenrijk en de weg naar Vorarlberg kunnen nemen. Het is niet ver — een kilometer of acht — naar Bregenz, festivalstad aan het Bodensee, geklemd tussen de flanken van de 1064 m hoge Pfänder, de meeroever en de monding van de zich in het meer werpende Rijn. De Romeinse garnizoenstad Brigantia ontwikkelde zich in de middeleeuwen tot een belangrijk handels- en verkeersknooppunt, dat voor het eerst in 1249 als stad wordt aangegeven, in 1805 met Vorarlberg en Noord-Tirol bij Beieren wordt gevoegd en sinds 1919 de hoofdplaats van het bondsland Vorarlberg is. Bregenz is de meest

westelijk gelegen stad van Oostenrijk, een stad die even ver van Wenen als van Parijs verwijderd is, een internationale doorgangstad, een open stad ten gevolge van haar ligging in de « Dreiländerecke » tussen Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland. Het symbool van de stad is de Martinsturm (Sint-Maartenstoren) uit 1602, waarin thans het folkloristisch muzeum van de stad is ondergebracht en die met zijn uivormige kap de bovenstad overheerst.

Op de oever van het Bodensee, nauwelijks 2 km van het station van Bregenz verwijderd, verheft zich de cisterciënzerabdij Mehrerau, de meest westelijke abdij van het land, gesticht in 1097 door graaf Ulrich X van Bregenz. In de abdij bevindt zich een gymnasium met internaat voor leerlingen uit Oostenrijk, Zwitserland en Duitsland. Van de abdij zijn elf paterskloosters en elf nonnenkloosters afhankelijk. Een andere cisterciënzerabdij (voor nonnen) bevindt zich een tiental kilometers hiervandaan te Gwiggen, gemeente Hohenweiler, ten noorden van Bregenz.

Aan de overkant van de woeste keten der noordelijke Kalkalpen begint het Kleine Walsertal, niet bereikbaar vanuit Vorarlberg. Dit gebied, dat Oostenrijks grondgebied is, valt onder het Duitse douanebeheer omdat het alleen via de Duitse Allgäu bereikbaar is. Ook is de Duitse mark hier de officiële munt.

Het Grote Walsertal is eveneens een speciaal geval. Het is immers een ethnisch eiland van uit Wallis afkomstige Zwitsers, die zich hier in de dertiende eeuw in over de streek verspreide nederzettingen kwamen vestigen. Weiden bedekken de hellingen tot heel hoog in de hoogste zones en verlenen het Walsertal een typisch aspect. De Oostoostenrijkers blijven meestal weg uit dit afgelegen hoekje van land,

dat ook in de wintersportperiode alleen door speciale kenners uit Vorarlberg en Duitsland wordt bezocht.

Veel beter bekend en ook in de zomer heel wat drukker bezocht is het Montafongebied, het Ill-dal, waardoor de Silvretta-Hochalpenstrasse naar het hoog gelegen Silvrettastuwmeer loopt. De kronkelende weg stijgt via Schruns, Gaschurn en Partenen tot een hoogte van 2036 m. Je geniet er een fantastisch uitzicht van de Bielerhöhe over het Silvrettameer op de gletsjers van de Silvrettagroep met de Piz Buin (3312 m), de Dreiländerspitze (3179 m) en de Fluchhorn (3399 m).

Door het dal van de Inn

De Zwitsers rijden van Unterengadin naar Tirol via Martinsbruck en over de Finstermünzpas. Het is geen drukke weg en de dorpen en stadjes zijn geen opdringerige toeristische centra. De kenner verlaat de hoofdweg te Kauns, rijdt in het Kaunerdal en stopt bij de Gepatschspeicher, een fantastisch stuwwaai in de Ötztaler Alpen. De Gepatschferner en de Vernagtferner zijn machtige ijskappen die je vanuit het dal ziet schitteren op de hoge Weisskugel (3736 m) en Wildspitze (3772 m). De liefhebber van tochten in het hooggebergte vindt hier ruimschoots zijn gading en wie liever auto rijdt kan rustig het grandioze landschap bewonderen.

Twee andere dalen verlenen toegang tot de geweldige bergwereld van de Ötztaler Alpen: het Pitzdal en het vermaarde Ötzdal. Sölden, Hochsölden, Untergurgel en Obergurgel zijn namen die ver buiten de grenzen van Oostenrijk bekend zijn. Bij Vent in het Venterdal bevindt zich de hoogstgelegen boerderij van Oostenrijk: de Rofenhöfe op een hoogte van

2014 m. De Zwitserse vrienden van Zuid-Tirol keren terug naar huis langs de over de Timmelsjoch lopende bergweg of ook via Stilfserjoch of Taufers en hebben aldus op hun rondreis de fraaiste bergwereld van Oostenrijk leren kennen.

De kunstliefhebber richt in het bovendal van de Inn zijn schreden naar andere plaatsen, nl. naar de bedevaartkerk Mariahilf te Zams en vooral naar de cisterciënzerabdij van Stams, 35 km ten westen van Innsbruck. Het is een monument ter ere van Konradin, de laatste Hohenstaufen, die in 1268 te Napels werd onthoofd en wiens ouders het klooster stichtten als begraafplaats voor de jonge koning. Hier werden later ook de landvorsten van Tirol bijgezet. De abdij ontwikkelde zich weldra tot het voornaamste godsdienstige en kulturele centrum van de streek. Ze herbergt thans een middelbare school. Het is het enige gymnasium van Oostenrijk waar in het programma ook flinke skitraining voorzien is. Sinds 1976 behaalt de hier opgeleide jonge Oostenrijker Toni Innauer steeds grotere successen bij het skispringen.

Nog twee andere abdijen in Tirol verdienen het bezoek van de kunstkeners, nl. de premonstratenzerabdij Wilten te Innsbruck aan de voet van de berg Isel en de benedictijnenabdij Fiecht in het benedendal van de Inn bij Schwanz, heden ten dage de kleinste abdij van Oostenrijk.

Erg mooi is de Innvallei niet. Het is een wijd U-vormig gletsjerdal, vooral beneden Innsbruck, thans grotendeels in beslag genomen door het verkeer: straatweg, autoweg, spoorweg. Dit is begrijpelijk, want het is via de Innvallei dat je het gemakkelijkst over de Alpen naar het zuiden geraakt. De slechts 1370 m hoge Brennerpas is een van de gemakkelijkste Alpenpassen.

De Hofburg in het noord-oostelijke deel van het oude Innsbruck. Gebouwd omstreeks 1450 als residentie van de Tioolse landvorsten. Het laatgotische gebouw werd ten tijde van Maria-Theresia in barokstijl ver-

bouwd en kreeg zijn huidige rococo-aspekt na de zevenjarige oorlog. De voorgevel is geflankeerd door twee oude torens, omgebouwd in de vorm van hoekrotonden met koepel. >

Hij werd reeds gebruikt door de Romeinen om met hun legioenen de Alpen over te steken. De oudste bergautoweg loopt eveneens over de Brenner met 42 bruggen aan de noordelijke oprit en twee tunnels door de berg Isel. De 820 m lange Europabrug met een overspanning van 198 m en een pijlerhoogte van 190 m is de hoogste op pijlers rustende bergautoweg ter wereld.

Tirol dankt zijn faam niet aan het Inndal, maar aan de vele zijdalen die er veervormig in uitmonden. Het Zillerdal is het langste en meest bekende, bezochte en bezongen zijdal van de Inn. Het waaiert boven Mayerhofen uit in een aantal kleinere, hogere dalen, z.g. « Gründe », waarvan het meest bekende het Tuxerdal met Hintertux, badplaats en wintersportcentrum, is. Er bevindt zich aldaar een thermale bron, waar reuma- en ischiaspatiënten leniging van hun pijn komen zoeken en ook reeds suksessen bij de behandeling van vrouwenziekten werden geboekt. Een luchtspoor leidt naar de Tuxerjoch en de gletsjers van de nabije Olperer (3480 m).

Ten noorden van het Inndal zijn de bergen anders. Het zijn kalkbergen met geheel andere erosievormen dan de leisteen- en gneisbergen van de Centrale Alpen. De Lechtaler Alpen, de Miemingerketen en het Karwendelgebergte behoren tot de Noordtioolse Kalkalpen ten westen van het Achendal. Het is hier niet ver van de Duitse grens en talrijke Duitsers hebben hier een weekeind- of vakantiehuisje. De Zugspitze, de hoogste berg van Duitsland (2963 m), waarover de Oostenrijkse grens loopt, is ook gemakkelijk bereikbaar vanuit het Tioolse Ehrwald. Het is een van de meest bezochte bergen van de Oost-Alpen. Nabij Jenbach, waar de turbines van een hydro-elektrische centrale worden aangedreven

door het water van de Achsee, bevindt zich het middeleeuwse stadje Rattenberg, waarvan de oorsprong teruggaat tot de Romeinse tijd. Na een bloeiperiode in de vijftiende en zestiende eeuw, die te danken was aan de scheepvaart en de mijnbouw, is het bouwkundig aspekt van de plaats vrijwel onveranderd gebleven. Dit geldt in de eerste plaats voor het oude stadsdeel aan weerskanten van de hoofdstraat onder de burchtruïne. Je geniet van de Schlossberg een fraai uitzicht op de daken van de woningen en op de mooie oude gevels aan het rustige, romantische stadsplein. Rattenberg is heden ten dage het centrum van de Tioolse glasveredelingsindustrie. Het geslepen en geëtsd kristal van Rattenberg is vermaard tot ver buiten de grenzen van Tirol.

Solbad Hall nabij Innsbruck heeft eveneens zijn middeleeuws karakter behouden. Het is, zoals blijkt uit de naam, een oude zoutstad met zoutmijnen en zoutbadgelegenheden. De bovenstad en de benedenstad zijn met elkaar verbonden door schilderachtige straatjes en steegjes. Oude kerken en burgershuizen verlenen het stadsbeeld langs de linkeroever van de Inn een romantisch aspekt. Zoutbaden, slijkbaden en massages verschaffen leniging en zelfs genezing van allerhande kwalen. Kliënteel ontbreekt dan ook niet het gehele jaar door. In het mijnbouwmuzeüm bevindt zich een zoutmijnmodel met toelichting aangaande de zoutwinning en een rijke verzameling van mineralen en gesteenten. In het Halldal, 8 km ten noorden van de plaats, wordt nog steeds zout gewonnen. De zoutmijn aldaar behoort met de Salzborgse zoutmijnen tot de voornaamste zoutwinningsplaatsen van Oostenrijk.

Niet ver van de Duitse grens wordt het dal van de Inn gedomineerd door de burcht Kufstein, die behoort tot Tirol sinds zijn belegering en

Het Goldene Dachl (Gouden dakje) te Innsbruck is de fraai versierde erker van een huis uit de 15de eeuw, dat Maximiliaan I liet bouwen ter gelegenheid van zijn bruiloft. De erker diende als keizerlijke loge bij de spelen.

<

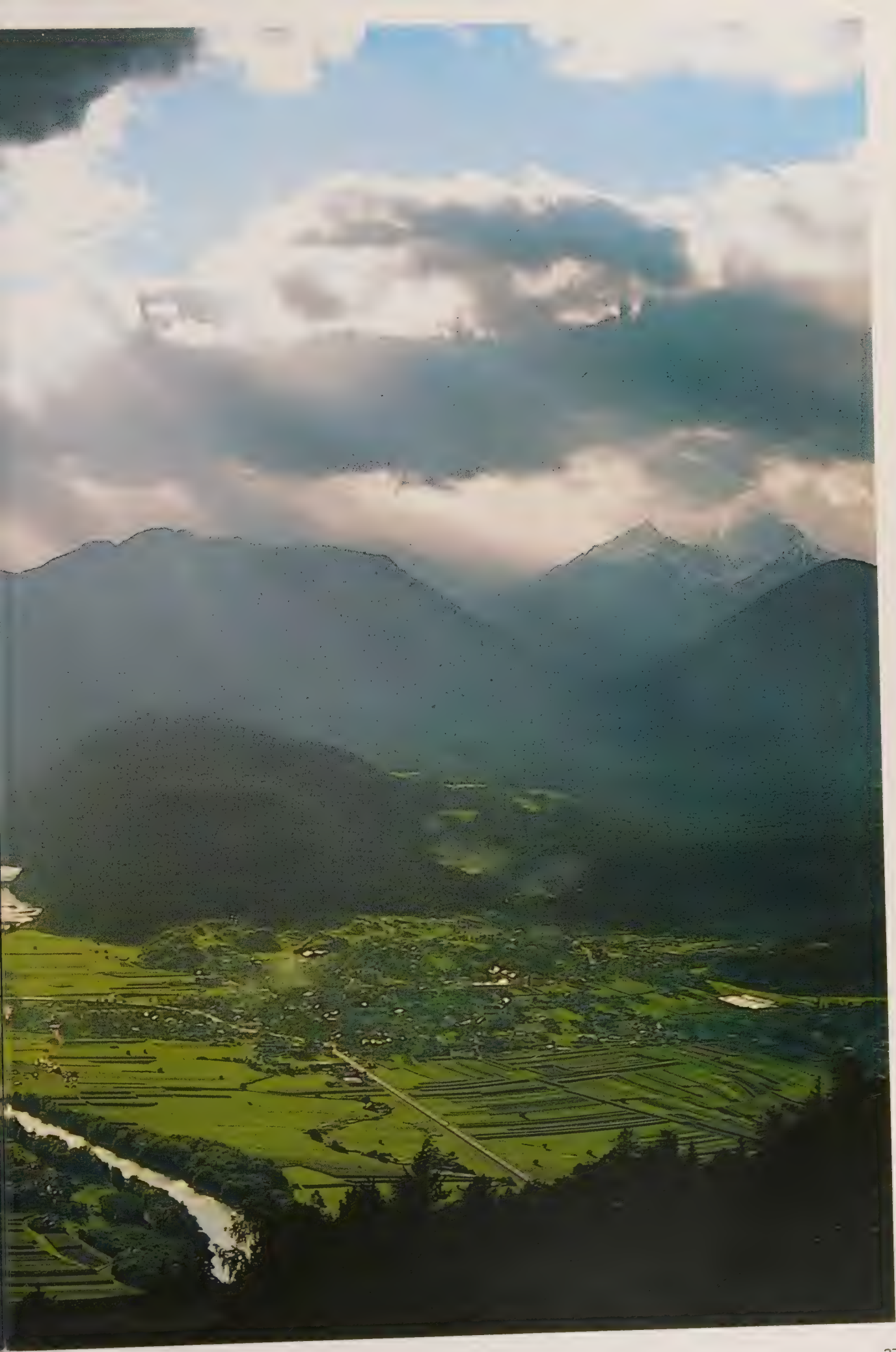

Fraaie gevels langs de Inn te Innsbruck. In de oude stadskern zie je talrijke merkwaardige kerkgebouwen, fraaie burgerhuizen en oude handelsgebouwen. Dank zij haar gunstige ligging speelde de stad reeds in de middeleeuwen een belangrijke rol als handelscentrum. ▽

Innsbruck: uitzicht van de Stadtturm op de oude stadskern, die met zijn smalle straatjes en steegjes nog steeds een middeleeuws aspect heeft. Talrijke gevels zijn voorzien van fraaie, vaak veelhoekige erkers. ▽

Fantastisch uitzicht
vanuit Mösern bij Seefeld
op het dal van de Inn.
Seefeld is sinds lang
befaamd om zijn indruk-
wekkende bedevaartkerk,
toegewijd aan de
H. Oswald. Het voorma-
lige augustijnenklooster,
waarvan nog resten over-

gebleven zijn, bevond
zich naast de kerk. Je
ziet in de verte de dorpen
en stadjes op de twee
oeveren van de Inn. Hier
en daar werden ook
fabrieken opgericht, maar
ze verdwijnen in het
grandioze aspect van het
landschap.

<

bestorming in 1504 door keizer Maximiliaan I en daarna (tot 1522) tot een machtige grens-vesting werd uitgebouwd, die pas in 1882 werd verlaten. In 1931 werd aldaar in de Bürgerturm het grote Heldenorgel gemonteerd, een orgel in open lucht met 1813 pijpen en 26 registers, waarop elke middag wordt gespeeld ter nagedachtenis van de in de twee wereldoorlogen gevallen soldaten. Een lift brengt de toeristen van de Römerhofstrasse naar de burcht. Wie tijd heeft neme liever het naar omhoog leidende voetpad. Het is een flinke wandeling met menig prachtig uitzicht over het dal en het stadje, waarvan de huizen nauw tegen de berg aanleunen.

Kitzbühel is weliswaar Tirol niet, maar Tirol kan toch ook Kitzbühel niet missen. Het is het oudste en wellicht ook het meest bekende wintersportcentrum van Oostenrijk en bovendien interessant om zijn historisch verleden. De plaats bestond reeds in de bronstijd, toen op de naburige Kelchalpe kopererts gedolven werd. De koper- en zilverwinning duurde hier tot in de middeleeuwen. De plaats kreeg stadsrechten in 1271. De ertsmijnen worden sinds lang niet meer geëxploiteerd. Ter plaatse van de voormalige kopermijn bevindt zich thans het casino, dat de staat heel wat meer inkomsten bezorgt dan het mijnbedrijf, dat niet meer rendabel is wegens de uitputting van de ertsaders.

In het Fünfgauland

Het Salzburgse deel van de Gerlosstrasse leidt naar Krimmel en de Krimmelse watervallen, die met een hoogte van 400 m de hoogste watervallen van Europa zijn. De Krimmler Ache vormt drie watervallen tussen het dal van Krimmel en het dal van de Salzach. De Krimmler Ache is de meest westelijke van de twaalf

Salzburgse Achen, die van de Hohe Tauern naar de Salzach stromen. De ravijnen en kloofdalen van de Achen (waterlopen) zijn gerangschikt langs de Salzach als de zijnerf van een blad langs de hoofdnerf en elk van die zijdalen heeft zijn eigen karakter en zijn eigen merkwaardigheden.

Ten oosten van de Krimmler Ache stroomt het smeltwater van de gletsjers van de Grossvenediger (3674 m) door het Obersulzbachdal, het Untersulzbachdal en het Habachdal naar beneden. In het Habachdal kun je met veel geduld en geluk smaragden en berillen vinden en menig fraaie edelsteen werd hier door amateur-mineralogen opgeraapt. Elke zomer zie hier de weekeindavonturiers over de rotsblokken klimmen en halfedelstenen zoeken in de bedding van de Ache of in de aders van het leigesteente.

De Felbertauernstrasse loopt door het Felberdal naar Matrei in Oost-Tirol. Mittersil im Pinzgau is thans een niet onbelangrijk verkeersknooppunt, waaraan talrijke naar Italië trekkende toeristen haastig voorbijrijden. De autosnelweg door het Felberdal en de tolplichtige tunnel door de Hohe Tauern nopen ze ertoe om zo snel mogelijk door Salzburg te rijden, zodat ze vrijwel niets te zien krijgen van het majestueuze berglandschap rondom de Granatspitze. De reiziger bereikt al te snel Matrei en heeft van de Hohe Tauern alleen de met sneeuw bedekte coulissen uit de verte tijdens het voorbijrazen gezien.

Tussen de Granatspitze en de Kitsteilhorn stort de Stubach zich bruisend en razend in de diepte. De rivier voedt drie elektrische centrales van de Oostenrijkse Spoorwegen, die stroom leveren aan de elektrische treinen van de spoorweg die via Zell am See en Saalfelden

naar Kitzbühel in Tirol leidt. Een weg slingert omhoog door het Stubachdal naar Enzigerboden, waar zich een van de drie voornoemde centrales bevindt. Van hieruit bereik je met een kabelspoor de Weissee-Rudolfshütte, waar je een fantastisch uitzicht op de Tauernmoosstuwdam en de Weissee geniet.

Het Kaprunerdal wordt op gelijkaardige manier geëxploiteerd. De elektrische centrale is de vermaardste akkumulatiecentrale van Oostenrijk. De Limbergdam, Mooserdam en Drossendam zijn indrukwekkende stuwdammen in de Hoge Tauern.

Een bewonderenswaardige technische topprestatie is het 11,5 km lange, dwars door het Grossglocknermassief geboorde kanaal, waar door het water van de Kärntner Möll van het stuwmeer Margaritze op een hoogte van 2000 m aan het uiteinde van de Pasterzen-gletsjer via de pompinstallatie onder het Mooserbodenstuwmeer en door de Limberggalerij naar de centrale Limberg-Oberstufe stroomt. De kabelbaan Lärchenwand brengt je naar de Limbergstuw en vandaar brengt een bus je naar de Mooserdam. Je eigen wagen moet je achterlaten op een parkeerplaats te Kesselfall of bij de alphut Limbergstollen.

Door het naburige evenwijdige dal, het Fuscherdal, loopt de meest bekende hoogalpenweg van Oostenrijk, de beroemde Grossglocknerstrasse, waarlangs ieder jaar tienduizenden auto's het hooggebergte bereiken. De weg is gesloten tijdens de wintermaanden en bij onverwachte sneeuwval. De Grossglocknerstrasse is een van de fraaiste Alpenwegen.

In het Raurisdal werd tot in de zestiende eeuw goud gevonden. Het romantische stadje Rauris met zijn fraaie vakwerkgevels herinnert aan die

« gouden » tijd. Voorbij Rauris loopt de weg hogerop naar Kolm-Saigurn, uitgangspunt van een fantastische voettocht van vijf à zes uren naar de Hoher Sonnblick (3105 m), alwaar zich een observatorium iets onder de top bevindt. Het landschap is hier een paradijs voor de alpinisten, die van hieruit Bockstein in het Gasteinerdal en Döllach in Karinthië bereiken.

In het Gasteinerdal bevindt zich het vermaardste kuuroord van Oostenrijk, nl. Badgastein, alom bekend om zijn radioactieve bronnen. De plaats heeft een bevoorrechte ligging, beschermd tegen wind en nevel. Samen met het hooggebergte klimaat en de vele mondaine inrichtingen vormt die ligging een ideaal milieu voor begoede kuurgasten. De twee badinstallaties en meer dan honderd hotels hebben het gehele jaar door geen gebrek aan cliënteel. Natuurstoombaden, onderwatertherapie en drinkkuren helpen tegen reumapijnen, bloedsomloopstoornissen, vegetatieve storingen, oudersomklachten, slijtageverschijnselen, tandvleesontsteking en noem maar op. Badgastein is bovendien een belangrijk wintersportcentrum met ski- en zetelliften op diverse toppen van de omgeving. Symbool van Badgastein is de waterval, die zich in het midden van de plaats tussen de hotels en oude burgershuizen in de diepte stort.

Evenals Badgastein dankt ook Hofgastein zijn faam aan het warme radioactieve water, afkomstig van de bronnen in de eerstgenoemde plaats. Bad Hofgastein is eveneens een druk bezocht wintersportcentrum. De Tauernspoorweg loopt door het Gasteinerdal en verbindt Salzburg met Karinthië. Tussen Bockstein en Mallnitz (Tauerntunnel) rijden treinen met platformwagens voor het autotransport.

De Grossarlbach en de Kleinarlbach zijn de twee meest westelijke Achen die van de Hoge

Dicht bijeengedrumde toeschouwers bij het skispringen nabij Innsbruck. Talrijke sportinstallaties werden hier gebouwd voor de Olympische winterspelen van het jaar 1964. De belangstelling voor de wintersport in de omgeving van Innsbruck neemt steeds toe.

◀

Lichte nevel hangt over Innsbruck, dat steeds meer bekend geraakt als wintersportcentrum (vooral skispringen). De Oostenrijkse skispringers behalen steeds grotere successen. Dit trekt talrijke toeschouwers aan. Bij het beoordelen van de springprestatie wordt rekening gehouden met de houding van de springer, zijn startsprong en sprongafstand.

▽◀

Tauern naar de Salzach stromen. Te Wagrein in het Kleinarlal ligt Josef Mohr, dichter van het kerstlied « Stille Nacht », begraven. Hier woonde ook de dichter Karl Heinrich Waggerl. De vermaarde skikampioene Annemarie Moser-Pröll is afkomstig uit het Kleinarlal.

De van de stad Salzburg komende Tauernautoweg volgt het dal van de Boven-Enn. Hij loopt door de Radstätter Tauern door een dubbele tunnel en verzekert aldus ook 's winters een veilige verbinding met de afgelegen Lungau. Dit is een afgesloten bekken op een hoogte van ca. 1000 m, waarvan de dorpen hun faam als luchtkuurlaatsen aan de uitgestrekte bossen te danken hebben. De Lungau is de koudste streek en meteen ook het sneeuwrijkste wintersportgebied van Oostenrijk. Dank zij de afgelegen ligging van de streek zijn de bewoners meer dan elders trouw gebleven aan hun oude gebruiken (Samson-Umzug en Preberschiessen) en aan hun oude drachten.

De Lungau, Pongau en Pinzgau vormen het zuidelijke deel van het land Salzburg, terwijl de Tennengau en de Flachgau het noordelijke deel vormen. Nabij Werfen leidt een zweefbaan naar de indrukwekkendste ijsgrotten ter wereld, de ijsreuzenwereld van het Tennengebergte. De Salzach, geprangd tussen de kalkmassieven van het Tennengebergte en het Hagengebergte, heeft een beetje verder zijn bedding tussen de rotsen uitgeschuurd. Het is een nauwe cañon, Pass Lueg genaamd. De spoorweg, straatweg en autoweg lopen door tunnels. Het dal opent zich bij Golling in de eigenlijke Tennengau.

Hallein is qua grootte de tweede stad van het land Salzburg. Het is een oude zoutstad met industrieel karakter. Een zweefbaan leidt naar de Dürnberg, een bekend kuuroord en belang-

rijke wintersportplaats. De voornaamste attractie is echter de zoutmijn, oudste mijnbedrijf van Centraal-Europa, blijkens de aanwezigheid van Keltische begraafplaatsen en nederzettingen. Roetjstochten door vijf zoutwinningszones op een diepte van 450 m, bewondering van zoutkristallen, geleid bezoek aan het onderaardse mijnbouwkundige muzeüm, een vlotvaart op het onderaardse, elektrisch verlichte zoutmeer en een tocht op z.g. « Grubenhunde » (mijnwagentjes) door de 2 km lange Wolf-Dietrich-gang tot de uitgang bij het dalstation van de zoutbergspoorweg zijn zoveel sensaties die je nooit vergeet, een verbijsterend mengsel van wansmaak, avontuur en cultuur.

Het zonnige Karinthy

Toen Zuid-Tirol nog een deel van Oostenrijk was, bood de overgang van Noord-Tirol naar Oost-Tirol geen enkel territoriaal probleem. Je bleef immers steeds in Tirol. Maar sinds de naasting van Zuid-Tirol door Italië, loopt de rechtstreekse verbinding van Innsbruck naar Lienz over de Brenner, het Eisackdal en het Pusterdal over Italiaans grondgebied. Noord-Tirol en Oost-Tirol hebben zelfs niet eens een gemeenschappelijke grens, aangezien het Italiaanse Ahrndal als een wig tussen beide landdelen geschoven is tot de 2667 m hoge Birnlücke, een hoogalpine pasovergang naar Salzburg. Niettemin biedt de reis van Innsbruck naar Lienz geen moeilijkheden. De toeristen die ook Oudoostenrijks gebied wensen te bezoeken kunnen immers met een z.g. korridortrein zonder reispas door noordelijk Zuid-Tirol (Alto Adige in het Italiaans) reizen.

Op het Toblacherfeld (Campo Dobbiaco), dicht bij de grens tussen Italië en Oostenrijk nabij Silian in het Pusterdal, ontspringen de Rienz en

de Drau (Drave). De Rienz verenigt zich bij Brixen met de Eisack, terwijl de Drau oostwaarts stroomt en zich ontwikkelt tot een van de belangrijkste rechterbijrivieren van de Donau. De geologen en aardrijkskundigen noemen dit doorlopend Puster- en Draudal de zuidelijke Puster- en Draugroef, die de scheiding vormt tussen de centrale en de zuidelijke Kalkalpen.

Het Draudal is een belangrijke verkeersweg voor Oost-Tirol en Karinthië, waarvan de Romeinen reeds ten volle de grote strategische betekenis beseften. Vijf kilometer stroomafwaarts van Lienz, voornaamste plaats van Oost-Tirol, bevinden zich immers de resten van een omstreeks het jaar 50 na Chr. gestichte en omstreeks 600 verwoeste nederzetting: het oude Aguntum.

Lienz is het verkeersknooppunt van het Boven-Draudal, waarvan het belang ook door de bouw van de Felbertauernstrasse werd onderstreept. De stad, gelegen in de mondingsdriehoek van de Drau en de Isel, is een ideale plaats voor de zomergezinsvakantie. Het Defereggengebergte, de Gailtaler Alpen, de Kreuzeckgroep en vooral de Hochschöber en de niet ver verwijderde Grossglockner vormen de grandioze coulisse van die in een klein bekken gelegen plaats. Oude bergboerendorpen bevinden zich in het Deferegggen-, Virgen-, Tauern- en Iseldal. De afstand van de Franz-Josefshöhe op de Grossglocknerstrasse over de Iselsberg (niet verwarren met de berg Isel te Innsbruck) bedraagt ca. 50 km. De reiziger kan ook door het Mölldal of het Draudal door Opper-Karinthië naar Neder-Karinthië rijden.

Wie het Lesachdal en het Boven-Gaildal tussen de Gailtaler- en de Karnische Alpen volgt, vermijdt de grote verkeersaders met hun

drukke. Het Lesachdal is een van de fraaiste, niet door druk doorgangsverkeer geteisterde dalen der Oost-Alpen. Het nauwe dal is uitgeschuurd door meer dan zeventig wilde bergbeken en de weg loopt hoog boven de rivier langs de steile flanken van de Gailtaler Alpen.

De Reisseckgroep en de Kreuzeckgroep domineren het Opperkarinthische landschap. De stroom van de langs de Grossglocknerstrasse komende toeristen en die van de toeristen waarvan de wagen met een autotransporttrein van Badgastein door de Tauerntunnel naar Karinthië gebracht is, komen bijeen te Obervellach in het Mölldal met het gevolg dat Spittal aan de Drau een belangrijk verkeersknooppunt is. Hier mondt de van Salzburg door de Katschberg tunnel komende Tauernautoweg via het Lieserdal en het Maltadal uit in het Draudal.

Wie belangstelling heeft voor kunst moet Obervellach bezoeken om er het renaissanceslot Porcia uit de zestiende eeuw met zijn prachtig arkadenplein en zijn portrettenzaal met cassettenplafond, alsook de gotische parochiekerk met romaanse resten en fraaie grafmonumenten te bewonderen. De Millstättersee en de Weissensee zijn hier niet ver vandaan en 's winters lokken de nabije Nockbergen de veeleisende skilopers aan.

Villach is de niet-officiële hoofdstad van Karinthië. Dit blijkt niet alleen uit de jaarlijkse Villacher karnaval, uitgezonden door de TV om zijn politieke schimpscheuten, maar ook uit het gekrakeel tussen de inwoners van Villach en die van Klagenfurt. Wie op doorreis is naar Italië of Joegoslavië kan Villach niet ontwijken. Klagenfurt, hoofdplaats van Karinthië, ligt een beetje opzij. De

nabijheid van het drielandenpunt Joegoslavië-Italië-Oostenrijk beïnvloedt het karakter van het kuuroord in het midden van het Karinthische merengebied. In het nabije Warmbad Villach bevindt zich een radioactieve thermale bron.

Evenals te Badgastein worden ook hier badtherapie, elektrotherapie en drinkkuren voorgeschreven. Oudheidkundige vondsten uit de Romeinse tijd bewijzen dat de geneeskracht van de bron reeds 2000 jaar geleden bekend was. Ook de stadsnaam Villach gaat terug tot de Romeinse tijd. De Romeinse sterkte, vanwaar een brug over de Drau leidde, heette Billachium. Ten gevolge van de economische achteruitgang van Italië is de betekenis van het nabije Italiaanse Tarvisio voor de inwoners van Villach heel sterk verminderd. De Zuid-karinthiërs trokken immers vroeger over de grens om op de markt te Tarvisio goedkope Italiaanse hemden, schoenen en stoffen te kopen.

Van Villach uit loopt de autoweg over Velden en langs de Wörthersee naar Klagenfurt. Velden is wellicht de meeste mondaine badplaats van Karinthië. Het ligt op de westoever van de Wörthersee en heeft een casino, grote dure hotels, promenaden en een kuurpark. Pörschach en Krumpendorf zijn eveneens bekende badplaatsen aan de Wörthersee. Van de noordelijke oever van het meer geniet je een prachtig uitzicht op de Karawanken en de Julische Alpen van Joegoslavië. Die noordelijke oever is de Oostenrijkse riviera.

Drie kilometer ten oosten van de Wörthersee ligt Klagenfurt, hoofdplaats van Karinthië. Het is een rustige kleine stad op de rechteroever van de Glan. Daaraan herinnert trouwens ook de plaatsnaam Klagenfurt:

doorwaadbare plaats (Furt = voorde, wed) in de rivier. Symbool van de stad is de Lindwurm (draak) op de Neuer Platz naast het raadhuis. Volgens een oud volksverhaal woonde vroeger een reusachtige draak in de moerassen waar zich thans de stad bevindt. Het was een afschuwelijk monster, een gevaar voor mens en dier. Enkele moedige mannen slaagden erin het ondier te doden, met het gevolg dat de moerassen konden worden drooggelegd en ontgonnen. Sinds 1287 prijkt een draak in het stadswapen van Klagenfurt. De legendarische draak heeft zijn monument in het centrum van de stad.

Te Klagenfurt, marktplaats sinds 1161, werd in 1976 het duizendjarig jubileum van Karinthië als deel van Oostenrijk gevierd. Sterke veiligheidsmaatregelen zorgden voor een ongestoord verloop van het feest, waaraan de bondspresident, de bondskanselier en de gouverneur van Karinthië deelnamen. Er werd immers gevreesd voor reacties van de Sloveense minderheid. Sinds jaren smeult immers een onbloedige, maar niettemin bittere strijd tussen de Karinthische Slovenen en de Duitse Karinthiërs. Toen na de eerste wereldoorlog de Donaumonarchie uiteenviel, werd Klagenfurt van 6 juni tot 31 juli 1919 door Joegoslavische benden bezet. Groepen van Duitskarinthische verzetslieden vochten hardnekkig om de eenheid en vrijheid van Karinthië en op 10 oktober 1920 werden Klagenfurt en Karinthië bij de republiek Oostenrijk gevoegd. De Sloveense minderheid (ca. 5% van de totale bevolking) woont vooral in de zuidelijke gemeenten van het land.

Ze eist hardnekkig hoger onderwijs in het Sloveens te Klagenfurt, alsook tweetalige plaatsnaamborden in de door Slovenen bewoonde plaatsen.

Een twintigtal kilometers ten noorden van Klagenfurt werden door de oudheidkundigen de resten van Keltisch-Romeinse nederzettingen blootgelegd. De aldaar opgegraven voorwerpen zijn bijeengebracht in een interessant muzeüm.

Wie zich interesseert voor de middeleeuwen rijdt naar Hochosterwitz, een uitstekend bewaarde en onderhouden burcht op een 160 m hoge rots, geldend als embleem van Karinthië. De sterkte, reeds vermeld in een oorkonde uit het jaar 860, werd uitgebouwd tot een burcht omstreeks 1250 en later, in de jaren 1570-1586, versterkt tot een machtige vesting door vrijheer von Khevenhüller. De naar de burcht oplopende weg kronkelt om de bergflanken in vijf bochten, door 14 poorten en over meerdere ophaalbruggen. De voornaamste bezienswaardigheden zijn een diepe waterput met ophaalwiel op het burchtplein, een bronzen altaar in de slotkerk, een rijke wapenverzameling, en fresco's en een altaar in de burchtkapel. Het uitzicht op de Karawanken is fantastisch.

Neder-Karinthië is bijzonder rijk aan oude monumenten. De domkerk van Gurk is een van de fraaiste romaanse gebouwen van Oostenrijk. Het is een driebeukige, in drie absissen uitlopende pijlerbasilica met krypte en transept, daterend uit de 12de eeuw. Hier resideerde de bisschop van Gurk sinds de 13de eeuw tot hij in 1789 zijn zetel overbracht naar Klagenfurt.

De krypte met honderd zuilen bevat de grafstede van de H. Hemma (sarkofaag uit 1774). De kerk bevat talrijke fraaie figuratieve grafstenen uit de gehele tijd van de romaanse kunst tot de vroege barok. Het barokke hoogaltaar in de hoofdbasis telt 150 figuren. In de vastentijd wordt het vermaarde vastendoek

van Koenraad von Friesach (1458) getoond. Het is versierd met honderd figuren. De piëta op het H. Kruisaltaar is een uit lood gegoten werk van Rafaël Donner. Loodreliëfs aan de preekstoel zijn eveneens werken van deze kunstenaar. Het bezoek eindigt op het kerkhof met zijn gotische lichtzuil en in het ossuarium met resten van romaanse muurschilderijen.

Gurk heeft ook bekendheid verworven als luchtkuuroord en als wintersportcentrum.

Op weg naar Gurk loont het de moeite een zijweg in te slaan naar Friesach aan de naar Stiermarken leidende hoofdweg. Friesach is een van de fraaiste kleine steden van Oostenrijk met goed bewaarde vestingen. Het is de « romantische parel » of het « Rothenburg » van Karinthië. De stad werd gesticht in 1124-1130 door aartsbisschop Koenraad van Salzburg. De dubbele ringmuur van Friesach met toren en gracht dateert uit de 12de eeuw.

Het is de best bewaarde stadsomwalling van Oostenrijk. In de slotruïne Petersberg met slottoren en woontoren van Koenraad I van Salzburg vinden ieder jaar in de maanden juli en augustus de « Burghofspiele » plaats, waarbij vooral klassieke werken worden opgevoerd.

De voornaamste stad van Neder-Karinthië na Klagenfurt is St. Veit an der Glan. Het is een oude hertogelijke stad, hoofdstad van Karinthië tot 1518, nog steeds omringd door talrijke kastelen, burchten en ruïnes, zoals o.a. de Herzogburg met resten van de oude stadsvestingen, de burchtruïne Taggenbrunn, het reeds vermelde Hochosterwitz en de wegens de oudheidkundige opgravingen vermaarde Magdalensberg.

Gezicht op Kitzbühel
vanaf het Hahnenkamm-
station. Op de achter-
grond: het kalkmassief
van de Wilder Kaiser. De
streek biedt onbeperkte
mogelijkheden voor de
wintersport: langlooplo-
pen, skiwandelingen en
pisten, alsook gebaande
wandelingen en zelfs
skikindertuinen.

Kerk van Patsch in Tirol. Patsch is een geliefde vakantieplaats met talrijke mogelijkheden voor skilopers en wandelaars, aan de Brennerweg in de buurt van de Europabrug van de Brennerautoweg boven Innsbruck.

▷

Kitzbühel is een oude plaats, zeer gunstig gelegen op de handelsweg tussen Duitsland en Italië. Het ontwikkelde zich al heel vroeg tot marktplaats en dankte later zijn welvaart ook aan de mijnbouw. De oude huizen met hun fraaie erkers en gevelschilderijen (hier op het plaatje de H. Kristoffel met het kind Jezus op zijn schouders) contrasteren met het drukke toeristische gedoe en de gehele moderne rommel.

▷

Uitzicht op een besneeuwd landschap vanaf de Hahnenkammkabelbaan op een hoogte van 1667 m. In het dal ligt Kitzbühel (663 m), een van de vermaardste Oostenrijkse wintersportcentra.

◁

Acht kilometer ten oosten van St. Veit ligt de Längsee met St. Georgen. Het voormalige benediktinessenklooster, gesticht in 1018 en opgeheven in 1783 door Jozef II, is thans een toeristenpension. De Magdalensberg is hier niet ver vandaan en talrijke archeologische vondsten uit de Romeinse tijd worden in de parochiekerk bewaard.

De streek langs de Glan met het Krappfeld en Zollfeld is zeer belangrijk op kunsthistorisch gebied. Het oostelijke toeristische gebied van Oostenrijk eindigt hier, althans wat zijn internationale betekenis betreft. In het oosten wordt het Lavanttal door de Saualpe van het overige Laag-Karinthië afgegrensd en in het noorden scheiden de Seetaler Alpen het bekken van Klagenfurt van het industriegebied van Aichfeld en Murboden met de stadjes Judenburg, Knittelfeld, Fohnsdorf en Zeltweg.

Hier komen maar weinig vreemdelingen en hier behoort Oostenrijk nog toe aan de Oostenrijkers.

Onbekend kernland

Het voor de vreemde toeristen nog grotendeels onbekend gebleven deel van Oostenrijk begint ten oosten van Salzkammergut en omvat hoofdzakelijk de zich ten noorden van de westautoweg (A1) uitstreckende gebieden: Hausruck, Kobernauserwald, Weilhardtforst, Innviertel, Sauwald, Welser Heide, Traun-Ens-Platte en Mühlviertel, dus bijna geheel Opper-Oostenrijk. Vreemde toeristen ontmoet je niet in de Neder-oostenrijkse Kalkalpen, noch in grote delen van Burgenland en Stiermarken. Dit is wel heel jammer, want Opper- en Neder-Oostenrijk en Stiermarken vormen het kernland, het hart van oostenrijk. Oostenrijk is nergens

zo echt Oostenrijks als in deze drie bondslanden.

De van Salzburg komende autoweg die Wenen aansluit aan het internationale autowegennet, loopt niet door de fraaiste streken van Opper-Oostenrijk, afgezien van een stukje van Salzkammergut bij Mondsee en Seewalchen. En in Neder-Oostenrijk is het niet veel beter.

Wie doorrijdt naar Wenen krijgt een zeer onvolledige indruk van de beide bondslanden aan de Donau. Dit is wel heel jammer, want bij het inslaan van een zijweg rijd je na enkele kilometers al dadelijk door een ander landschap en is de indruk geheel anders. Het beste bewijs daarvoor is het Innviertel met zijn zeer gevarieerd landschap.

De Salzach en de Inn vormen de westgrens van Opper-Oostenrijk met de Westduitse Bondsrepubliek. De grens volgt vanaf Passau de Donau en buigt bij Jochenstein af naar het noorden om dwars door het Böhmerwald tot de Plöckenstein te lopen. Het landschap is hier zeer gevarieerd en de vele fraaie dorpen, steden, kloosters en burchten nopen tot een bezoek.

Het Kobernauserwald, de Hausruck en het Innviertel vormen het grootste deel van het Opper-oostenrijkse Alpenvoorland. Het Kobernauserwald, het Weilhardtforst en de Hausruck zijn dicht bedekt met bossen en vormen, gezien vanaf de Schafberg in Salzkammergut, een donkere streep aan de horizon. De wegen kronkelen in smalle bochten van Vöcklabruck en Attnang-Puchheim langs de hellingen van de Hausruck door de bossen, weiden en velden van deze heuvelachtige streek. Voorbij de heuvels, waar het bos ten einde is, wordt de onwetende reiziger plots op

Wie van Kitzbühel zuid-
waarts over de Thurnpas
naar Mittersill in het Salz-
bachdal en vandaar door
de Felber-Tauerntunnel
rijdt, bereikt Matrei in
Oost-Tirol en geraakt
vandaar in het Virgental
van de Isel, die ont-
springt in het gebied van
de eeuwige sneeuw. Het
is een rustig, oor-

spronkelijk dal met oude,
goed onderhouden boer-
derijen, waar nog niet zo
heel veel toeristen
komen. De inwoners
verhuren kamers in de
vakantietijd. Er zijn wan-
delwegen en wandelpa-
den in het dal en in de
bergen. De boeren laten
hun hooi drogen op reu-
sachtige paalwerken.

Berijmde bomen op de oever van het meer te Zell am See, een geliefde winter- en zomervakantieplaats op een hoogte van 758 m aan de westelijke oever van het meer. Het stadje ligt geklemd tussen de bergvoet en de meeroever en heeft moeite om het gemotoriseerde verkeer in de zomermaanden te verwerken.

◀

In het hart van het Salzburgerland tussen Saalfelden en Zell am See vind je ettelijke rustige, schilderachtige dorpen en stadjes in een typisch Vooralpenlandschap. Op de achtergrond: Grossglocknermassief.

▽◀

zeer onprettige wijze verrast door een lelijk industrielandschap met mijninstallaties en steenbergen. Hier bevindt zich de grootste bruinkoolmijn van Oostenrijk, die de elders zo idyllische Ampfelwang ontsiert. Het is dan ook niet de bruinkool die de aantrekkelijkheid van de Ampfelwang vormt, maar wel, buiten het bruinkoolgebied, het gevarieerde, uitstekend voor de paardesport geschikte streek.

Achter de heuvels strekt zich het golvende Innkreis-landschap uit, een vruchtbare landbouwstreek met mild klimaat en warme zomers, een echte korenschuur. Het centrum is Ried im Innkreis, economisch middelpunt van het Innviertel. Het is een oude stad, reeds marktplaats in 1180, en voormalige omstrede grensstad, eeuwige bron van ruzie tussen de Beieren en de Oostenrijkers. In 1979 was het 200 jaar geleden dat de plaats met het Innviertel definitief bij Oostenrijk werd gevoegd. Ried is geen toeristisch centrum. De industrie en de economie hebben al te sterk hun stempel op het stadsbeeld geslagen.

Een vijftigtal kilometers ten westen ligt Braunau op de grens tussen Oostenrijk en Beieren. Het is de geboorteplaats van Hitler. Braunau, waarvan het middeleeuwse aspect zeer goed bewaard is gebleven, is stad sinds 1260 en was vroeger een belangrijk handelsscheepvaartcentrum dank zij zijn ligging aan de Inn. De stad bereikte het hoogtepunt van haar bloei in de 15de eeuw. Uit de resten van de oude vestingen blijkt ook de vroegere strategische betekenis van de plaats in verband met de steeds herhaalde twisten en gevechten tussen Beieren en Oostenrijk. Het stadsplein met het raadhuis en de fraaie Fischerbrunnen (fontein) uit de baroktijd is een typisch voorbeeld van de toenmalige bouwkunst. De

gotische driebeukige Sint-Stefaanskerk met haar 96 m hoge toren en de Salzburger Stadttorturm zijn eveneens interessante bezienswaardigheden.

Drie kilometer ten zuiden van Braunau ligt Ranshofen, befaamd om zijn grote moderne aluminiumfabriek. Het enorme stroomverbruik van de elektrolytische aluminiumproductie wordt gedekt door de nieuwe Braunau-Simbach-centrale op de Inn. Zeer interessant is het voormalige augustijnenklooster Sint-Pancratius met zijn fraaie kloosterkerk.

De Braunau-Simbach-centrale is de bovenste van de vijf samen door Duitsland en Oostenrijk gebouwde en geëxploiteerde hydro-elektrische centrales op de Inn. Samen met de centrales op de Donau en de Enns is Opper-Oostenrijk aldus een van de voornaamste energieproducenten van het land. Een elektrische centrale op de Inn bevindt zich eveneens te Schärding, een fraaie middeleeuwse stad. Je ontmoet er in het oude stadscentrum de oudste Kneipp-kuurinrichting van Oostenrijk.

Merkwaardig zijn de twee stadspleinen met prachtige oude gevels, nl. barokgevels aan de westkant en renaissancegevels aan de oostkant.

De voormalige augustijnenabdij Suben, 8 km ten zuiden van Schärding, is thans een strafinrichting. Alleen de abdijkerk, een rococogebouw uit de 18de eeuw, kan worden bezocht. Wie belangstelling heeft voor de augustijnenabdij te Reichersberg moet nog 8 km verder naar het zuiden rijden. De gebouwen, sterk verbouwd in de 17de eeuw in barokstijl, verheffen zich hoog op een terras van de Inn.

De Hochalpenstrasse over de Grossglockner dateert uit de jaren 1930-35. Het hoogste punt van de weg bevindt zich op een hoogte van 2505 m boven de zeespiegel. De weg verbindt de bondslanden Salzburg en Karinthië met elkaar. Hij loopt van het Salzach-

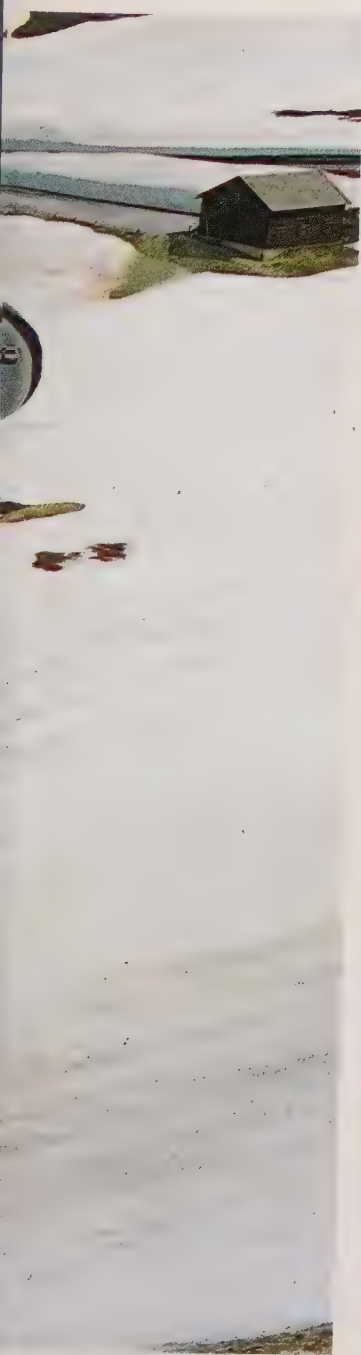
dal in het noorden naar het Draudal in het zuiden en is alleen in de zomermaanden berijdbaar. De helling bedraagt tot 12-14%. Talrijke toeristen gebruiken de weg om zo snel mogelijk Italië te bereiken. Een zijtak van de weg leidt naar een hoogtepunt van 2369 m.

▽

De Grossglockner is met een hoogte van 3798 m de hoogste berg van Oostenrijk. De goed onderhouden weg loopt met vele bochten naar het hoogste punt bij het Hochtor. Je geniet overal een fantastisch uitzicht over het hooggebertelandschap. Op de voorgrond zie je de Pasterze, de grootste gletsjer van de Oost-Alpen met een lengte van 10 km. De opname is gemaakt op de Franz-Josephs-Höhe.

▷

Ten noordoosten van Schärディング verheffen zich de ronde granietskopen van het Sauwald in het Alpenvoorland. Deze granietrug werd afgescheiden van het Mühlviertel en het Böhmerwald door de Donau toen het Boheemse massief aanmerkelijk dieper lag dan thans en de rivier tijd had om haar bedding dwars door het harde graniet uit te schuren.

Sauwald en Mühlviertel verkregen daardoor een gelijkaardig landschappelijk aspekt: ronde beboste koppen op een gemiddelde hoogte van 900 m en trogvormige, zelden diep ingesneden dalen, waarin resistente graangewassen (gerst, rogge en haver) en knolgewassen (aardappelen e.a.) worden geteeld. Het klimaat is vrij ruw het is vooral in het natte, nevelige najaar dat de vreemdeling het sterke klimaatverschil merkt tussen deze streek, aan de ene kant, en het milde Alpenvoorland en Donaudal, aan de andere kant.

Aigen im Mühlkreis is een van de twee voornaamste plaatsen van het Mühlviertel. Het bevindt zich aan de zuidelijke rand van het Böhmerwald nabij de Tsjechische grens en dankt zijn faam vooral aan de premonstratenzerabdij van Schlägl. De abdij van Engelszell, gesticht in 1293 en thans een trappistenklooster, bevindt zich in het beschutte Donaudal op een plaats boven de centrale van Jochenstein. Er bevinden zich dus twee abdijen in dit afgelegen hoekje van Oostenrijk, dat bijna uitsluitend wordt bezocht door Duitsers op hun reis van Passau naar Wenen. Veel bezoekers zijn er niet. Dit heeft zijn goede kant. Het Mühlviertel is een van de laatste gebieden in Oostenrijk waar de door stress geplaagde stedeling een rustige vakantie tegen een redelijke prijs kan doorbrengen. Je kunt er heerlijke wandelingen maken door een rustig, fris landschap, waar je

geen mens ontmoet en het wild nog zeer talrijk is.

Freistadt is het administratieve centrum van het Mühlviertel. Het is een middeleeuwse, in 1130 gestichte stad met grotendeel behouden vestingen uit 1447. Het is de noordelijke weergade van Friesach in Karinthië. Je bewondert er een oude belforttoren uit 1390, laatgotische stadspoorten en talrijke fraaie barokgevels. Het slot is eveneens interessant.

De stad ligt aan de grote weg tussen Linz en Praag en was daardoor vroeger een belangrijk verkeerscentrum. Het IJzeren Gordijn heeft daaraan een einde gemaakt. Freistadt is thans een belangrijk centrum op het gebied van de houtverwerkingsindustrie, maar wordt wegens zijn afgelegen ligging maar heel weinig door vreemdelingen bezocht.

Tegenover de monding van de Enns, op een plaats waar het Mühlviertelgraniet tot bij de Donau komt en graniet in grote steengroeven wordt gedolven, ligt de plaats Mauthausen, waar de nazi's in de jaren 1939-1945 een concentratielager in de granietscherven hadden opgericht. Honderdduizend Joden en andersdenkenden lieten er het leven. Een gedenkteken herinnert aan de slachtoffers van die nare tijd, terwijl het nabije soldatenkerkhof de laatste rustplaats der gesneuvelden van de eerste wereldoorlog is.

De steden Linz, Enns, Steyr en Wels vormen een vierhoek in het centrale deel van Opper-Oostenrijk, waar de industrie van dit landsgedeelte gekoncentreerd is en de bevolkingsdichtheid aan de hoge kant ligt. Dit betekent geenszins dat dit gebied niet

aantrekkelijk is voor de toerist. Integendeel! Enns is een van de oudste steden van Oostenrijk, die stadsrechten verkreeg in 1212. Het gaat in het verleden terug op de Romeinse vesting Lauriacum, het latere paleis Lorch uit de tijd van Karel de Grote. De uit 1564 daterende, 56 m hoge stadstoren nabij de linkeroever van de Enns ontwaart je van heel ver. Merkwaardige gebouwen zijn voorts het raadhuis, een minderbroedersklooster en diverse kerken. Enns heeft bovendien een bekende suikerfabriek.

Acht kilometer verder naar het westen toe verheft zich te Sankt-Florian het fraaiste augustijnenklooster van Oostenrijk. Het uit 1071 daterende gebouw werd in de 18de eeuw vernieuwd door de architecten Carlone en Prandtauer. Alleen in de krypte van de abdijkerk zijn resten van het oude gebouw overgebleven. De abdij dankt gedeeltelijk haar faam aan de komponist en organist Antoon Bruckner, die hier werkte van 1848 tot 1859 en begraven ligt in de krypte onder het hoofdorgel, dat hij zo meesterlijk bespeelde. De abdijsbibliotheek is met 120.000 banden een van de rijkste bibliotheken van het land.

Steyr aan de monding van de gelijknamige rivier in de Enns is na Linz en Wels de derde grootste stad van Opper-Oostenrijk, vermaard om haar prachtig middeleeuws aspect. Steyr is sinds de middeleeuwen een belangrijk centrum van de ijzer- en staalindustrie en van de wapenindustrie. De stad wordt wel eens het « Oostenrijkse Birmingham » genoemd, ofschoon ze geenszins gelijkt op een industriestad en ligt in een aantrekkelijk, uitstekend voor vakantieverblijf geschikt landschap aan de rand van de Vooralpen. Steyr is de eerste Europese stad, waarvan de straten

werden voorzien van elektrische verlichting (1884). Er is heel wat te zien in de stad, o.a. het prachtige Bummerlhaus (fraaiste laatgotische burgerwoning van Oostenrijk), het raadhuis (fraaiste rococo-raadhuis) en stadsparochiekerk (fraaiste gotische hallekerk).

Een bezoek overwaard is ook het naburige Christkindl, waar sinds 1950 ieder jaar in de kersttijd een speciaal postkantoor wordt geopend, waar tot twee miljoen poststukken worden verzonden. De oorspronkelijke betekenis van de plaats Christkindl als bedevaartplaats is bijna geheel in het vergeetboek geraakt. De bedevaartskerk werd gebouwd door de beroemde architecten Giovanni Battista Cartone en Jakob Prandtauer in de vorm van een barokke koepelkerk in de jaren 1702-1709 op een steile rots boven het dal van de Steyr.

Bad Hall, 20 km ten westen van Steyr, is vermaard om zijn hydrotherapeutische kuren tegen bloedsomloopstoornissen en oogziekten. Daar bevindt zich een bron waarvan het water het hoogste jodiumgehalte in Europa heeft. Uit de plaatsnaam Hall (hal = zout) blijkt dat de Illyrische bewoners in de oudheid reeds die bron kenden. De plaats en de bronnen worden voor het eerst vermeld in het jaar 777 in de schenkingsoorkonde van Hertog Tassilo III van Beieren aan de abdij van Kremsmünster. In de middeleeuwen werd met water uit de bronnen van Hall bereid brood als een zeer doeltreffend geneesmiddel tegen de in alle Alpenlanden sterk verspreide krop gebruikt. Het Paracelsus-instituut voor medisch onderzoek op het gebied van de jodiumtherapie te Bad Hall is het grootste en modernste hydrotherapeutische instituut van Oostenrijk.

De benediktijnenabdij van Kremsmünster, gesticht in 777 door Tassilo, is een van de voornaamste bezienswaardigheden van Oostenrijk. De oude romaanse en gotische kern van het gebouwencomplex werd in de 18de eeuw door Carlone en Prandtauer verbouwd in barokstijl. Merkwaardig zijn vooral de vivaria van Carlone, de beroemde Tassilo-kelk uit de achtste eeuw, de bibliotheek met ruim 100.000 boeken en de « Mathematische Toren », een observatorium met acht verdiepingen met een merkwaardige verzameling van natuurkundige toestellen uit de 18de eeuw. Het stadje Kremsmünster heeft fraaie oude burgershuizen, een merkwaardig laatgotisch raadhuis en enkele bezienswaardige kerkgebouwen.

Wels, westelijke hoekpijler van de centrale Opperoostenrijkse streek, is evenals Steyr een industrieel centrum. Sinds 1878 wordt in de jaren met paar jaartal, afwisselend met het Innviertler volksfeest te Ried, het Welser volksfeest gevierd, waarbij meteen de internationale landbouwjaarbeurs wordt gehouden. In de meimaand van de jaren met onpaar jaartal wordt te Wels de toeristische jaarbeurs « Gastliches Österreich » gehouden. Wels, gelegen in het midden van de Welser Heide aan weerskanten van de Traun, is het landbouwcentrum van Opper-Oostenrijk. Het speelt bovendien ook een niet onbelangrijke rol als verkeersknooppunt met aftakkingen naar het Innviertel en zuidwaarts naar Grünau in het Almtal.

Opper-Oostenrijk telt eveneens twee internationaal befaamde badplaatsen: Bad Wimsbach-Neydharting met zijn modderbaden op een plateau boven het Almtal, 4 km ten zuiden van Lambach, en Bad Schallerbach, 12 km ten noorden van Wels, een van de

jongste badplaatsen van Oostenrijk, met zwavelhoudende bronnen, die pas in 1919 bij een boring op zoek naar petroleum werden ontdekt.

Van Linz naar Wenen

Je kunt te Linz kiezen tussen twee mogelijkheden om naar Wenen te rijden. Je neemt ofwel de gemakkelijke snelle autoweg door het Nederooostenrijkse Alpenvoorgebergte, ofwel de kronkelende omweg door het Opperoostenrijkse Mühlviertel en het Nederooostenrijkse Waldviertel. Zelden wordt de omweg gekozen. Ten onrechte, want de weg loopt door merkwaardige landschappen, herinnerend aan Zweden en Finland. Dit deel van Oostenrijk is opgebouwd uit oeroud graniet. Machtige gneispakketten vormen een zacht golvend landschap met afgeronde koppen op een hoogte van ca. 1100 m, bedekt met naaldbos. Het klimaat is ruw. In de dalen worden hoofdzakelijk rogge, haver en aardappelen verbouwd. In de zomer schittert het goud van de koolzaadvelden en in het najaar trekt de ploeg de voren voor het winterzaad. Talrijke meertjes, meestal visvijvers, verlenen het landschap in het noorden van het Waldviertel rondom Gmünd en Lischau een typisch aspect. De Kamp voedt drie stuwmeren: de Ottensteiner See, de Dobra-See en de Tiefenbacher See.

Er is heel wat te zien in die afgelegen streek, die door de vreemdelingen nog niet werd ontdekt.

Zwettl in het midden van het Waldviertel, stad sinds het jaar 1200. Drie kilometer verder bevindt zich de abdij van Zwettl, fraaiste

Salzburg, hoofdplaats van het gelijknamige bondsland, geboorteplaats van Mozart, universiteitsstad, stad van de beroemde Festspiele, toeristische plaats en verkeersknooppunt. Salzburg was in de oudheid een Romeinse stad ter plaatse van een veel oudere nederzetting. De vesting Hohensalzburg (op de achtergrond) werd opgericht tijdens de investituurstijd in de elfde eeuw door aartsbisschop Geb-

hard ter verdediging van de pauselijke belangen tegen de keizer. Ze werd later herhaaldelijk verbouwd en vergroot. De stad strekt zich uit aan weerskanten van de Salzach. Ze heeft veel barokke gebouwen, torens en koepels en talrijke oude straatjes, steegjes en pleintjes. De foto is opgenomen op de Mönchsberg. In het midden zie je o.a. de kapittelkerk, de Franciscanenkernk en de dom.

▷

cisterciënzerabdij van Oostenrijk, in het dal van de Kamp. De cisterciënzers bouwden immers hun abdijen in de rivierdalen, terwijl de benediktijnen de voorkeur gaven aan de hoogten. Alleen de 90 m hoge kerktoren steekt hoog uit boven het landschap. Zwettl is een stille abdij, als weggedoken, maar niettemin een heel mooie abdij met een fraaie kruisgang, een « Brunnenhaus » en waterbekkens, vroeger door de monniken als wasbekkens gebruikt. In het romaanse abdijgebouw uit de 12de eeuw kunnen de bezoekers de slaapzaal bezoeken, alsook de latrines... oudste en enig bewaarde inrichtingen van de betrokken aard in alle duitstalige landen.

Een omweg naar Gmünd loopt langs het IJzeren Gordijn, dat de stad in twee delen verdeelt, een Oostenrijks deel en een Tsjechisch deel (České Velenice). De inwoners van Gmünd hebben van de nood een deugd gemaakt en de « Blockheide Eibenstein » ingericht, een recreatiegebied in het Waldviertel met machtige granietrotsen en een heidelandschap. Enorme schommelstenen, schijnbaar roerloos verankerd in de grond, kunnen door sterke mannen in schommelende beweging worden gebracht. In een geologisch muzeum zijn allerhande granietsoorten te zien en een uitkijktoren biedt een uitzicht ver in het Tsjechische land.

Het Waldviertel is bijzonder rijk aan burchten. Te Heidenreichstein, hoog in het noorden van het Waldviertel, verheft zich de fraaiste waterburcht van Neder-Oostenrijk (12de eeuw). Te Rappottenstein ten zuiden van Zwettl ontmoet je een klassieke herenburcht op een beboste berg, eveneens uit de 12de eeuw. Te Karlstein an der Thaya troont hoog op een rots een slot uit de

15de eeuw, waarin thans een horlogemakersschool is ondergebracht. Enkele kilometers verder stroomafwaarts verheft zich te Raabs een slot uit de 11de eeuw op een rots, waar je een fantastisch uitzicht geniet op het Thayadal en het schilderachtige stadje. Nog vijf kilometer verder stroomafwaarts ontmoet je de grootste ruïne van Oostenrijk: burcht Kollmitz op een door de Thaya omspoelde rots.

Te Hardegg nabij de Tsjechoslovaakse grens staat een burcht uit de 12de eeuw. Te Riegersburg, niet ver van Hardegg, bevindt zich een van de fraaiste barokke kastelen van Oostenrijk te midden van talrijke vijvers. De vermaardste burcht van het Waldviertel is echter de Rosenberg te Kamp, een gebouw uit de 12de eeuw, in de 16de eeuw in renaissancestijl verbouwd en vergroot. Het is een klassieke hoogburcht met belfort, slotkapel en caissonplafonds en bevat een rijke wapenverzameling. Niet ver hiervandaan verheft zich op het plein van de voormalige burcht een prachtig renaissancekasteel met een merkwaardige verzameling van strafwerktuigen uit de middeleeuwen: schandmaskers, duimschroeven, folterbanken, scherprechterszwaarden e.d. Burchtruïnes ontmoet je te Gars, Senftenberg, aan de Thaya bij Merkersdorff nabij Hardegg (Kaja-ruïne) en te Krumau am Kamp.

Krems aan de Donau ligt op het uiteinde van de Wachau in het Tullner Feld en meteen op de rand van het Waldviertel te midden van een gezegend wijnbouwland. De zuidelijke hellingen van de Wachau, het Kremsdal, het Kampdal en de Manhartsberg zijn terrasvormig ingericht. Hier worden bij voorkeur de wijnen Grüner Veltliner, Frühroter Veltliner en Riesling gewonnen. Speciale wijnen worden ook gewonnen te Zöbbling, Langlois, Strass en

Dergelijke kunstambachtelijke produkten, getuigen van een oude platte-landskultuur, worden nog steeds gemaakt uit hout en stro in het Salzburgerland.

◁

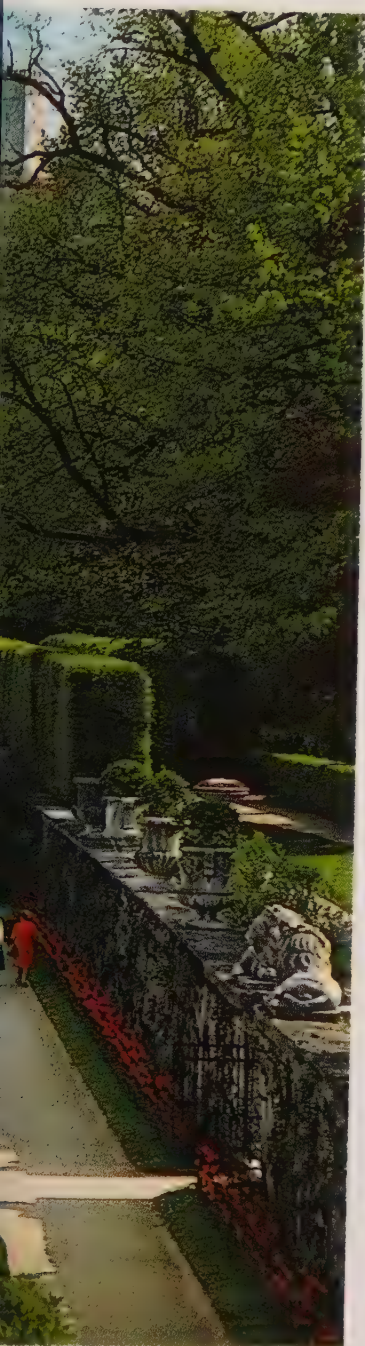
In het park van het slot Mirabell te Salzburg. Het park is versierd met beelden en figuren. Hier in de buurt van het raadhuis laten de pasgetrouwen zich graag fotograferen. De bouw van het slot begon in 1606. Het gebouw werd 100 jaar later door de architect Lukas von Hildebrandt in barokstijl vernieuwd. Op de achtergrond berheft zich de vesting Hohen-salzburg.

▽

De Getreidegasse met het geboortehuis van Mozart is de hoofdstraat van de oude stad. Het is een nauwe straat met meerdere z.g. Durchhäuser (huizen met doorgangen) uit de 16de eeuw. Typisch zijn de talrijke winkelhuizen, cafés en restaurants met hun smeedijzeren uithangborden.

▷

De Wolfgangsee geldt als een van de fraaiste bergmeren ter wereld. Het meer ligt in een lieflijk landschap tussen beboste hellingen. Het is 10 km lang van Strobl in het zuiden tot Sankt-Gilgen in het noorden. Sankt-Gilgen op de voorgrond is

de geboorteplaats van Mozarts moeder en was de woonplaats van zijn zuster Nannerl. De plaats bevindt zich op een hoogte van 540 m en is wegens zijn fris zomerklimaat een ideaal vakantieoord.

▽

Hallstadt aan de voet van het Dachsteinmassief is vermaard om de sensationele oudheidkundige vondsten die aldaar werden gedaan. Een kultuurperiode, de Hallstadt-tijd, werd door de archeologen naar het stadje genoemd. Hallstadt ligt tussen de voet van het gebergte en het meer, waarop ieder jaar op sakraamentsdag de bootprocessie met gebed, zang en klokgelui plaatsvindt. Honderd jaar geleden was de plaats vrijwel alleen over het water te bereiken.

▷

Maissau en in mindere mate in de Wachau. Het Donaudal is zo befaamd en de produkten van de Kremser Winzerenossenschaft zijn zo algemeen bekend dat het onmogelijk is te voldoen aan de gehele vraag naar goede wijnen uit de streek. Ook heeft men klinkende namen verzonnen om de afzet van lekkere, maar niet steeds originele wijnen op te voeren: « Flohhaxn » (vlooiëbil), « Katzensprung » (kattesprong), « Nacktarsch » (blootaars) e.a. Er wordt helaas ook veel minder goede, versneden wijn verkocht.

Tegenover Krems op een hoogte aan de andere Donau-oever verheft zich de benediktijnenabdij van Göttweig, tegenhanger van de benediktijnenabdij van Melk aan de ingang van de Wachau. Deze beide abdijen zijn een bezoek overwaard. Melk behoort tot de prachtigste barokgebouwen van Europa. Het complex werd pas na de dood van zijn architect Jakob Prandtauer (1726) voltooid door Franz Munggenast (1736). Het bevindt zich op een 60 m hoog rotsmassief tussen de stad Melk en een zijarm van de Donau. De 362 m lange zuidgevel is naar het Alpenvoorland toegekeerd. Göttweig werd gebouwd op een 240 m hoge berg en verkreeg zijn huidig aspect in de 18de eeuw naar de tekeningen van Lukas von Hildebrandt. De twee abdijen bezitten talrijke kunstschaten en architectonische juwelen. Ze hebben elk een zeer rijke bibliotheek met 70 à 80 duizend banden, waaronder kostbare wiegedrukken en handschriften. Göttweig bezit bovendien een verzameling van 20 duizend etsen. Terloops kan ook worden vermeld dat de monniken van de twee abdijen uitstekende wijnen persen.

Van Traismauer aan de rand van de Donauauen in het Tullner Becken leidt de « Kleine

Barockstrasse » in het zuiden van Neder-Oostenrijk naar Lilienfeld, voorbij Herzogenburg en Sankt-Pölten. Te Herzogenburg bevindt zich een augustijnenabdij uit het jaar 1112, heropgebouwd in de jaren 1714-1740 in barokstijl door de architecten Jakob Prandtauer en Jozef Muggenast. De erezaal van de abdij werd uitgevoerd naar de tekeningen van Fischer von Erlach. De abdij is een bezoek overwaard.

Te Sankt-Pölten, grootste stad van Neder-Oostenrijk met 50.000 inwoners werd de domkerk door Prandtauer in barokstijl verbouwd. Het Bischofshof, voormalig augustijnenklooster, is in zijn huidig aspect eveneens een werk van Prandtauer. Dit geldt eveneens voor de Karmelitenkerk, waarvan het hoogaltaar werd ontworpen door Lukas von Hildebrandt. Prandtauer bouwde ook de fraaie barokhuizen aan het Raadhuisplein. Je ontmoet zijn naam steeds opnieuw langs de Kleine Barockstrasse. Deze Tirolse architect en beeldhouwer behoort met Fischer von Erlach en meester Hildebrandt tot de grootste Oostenrijkse architecten. Hij woonde sinds 1689 te Sankt-Pölten en heeft heel wat gebouwd in de stad en in de omgeving.

Een 25-tal kilometers ten zuiden van Sankt-Pölten bevindt zich de cisterciënzerabdij van Lilienfeld (13de eeuw) met een laatromaanse abdijskerk, de grootste van Oostenrijk. De binnenarchitectuur van de kerk is barok sinds de 17de eeuw. Je ziet er fraaie beelden van Martin Altomonte, een vertegenwoordiger van de Italiaanse barok. In 1976 verleende de abdij onderdak aan de tentoonstelling « Duizend jaar Oostenrijk ».

Het is hier dat de bezoeker van Oostenrijk heel duidelijk een accentverschuiving opmerkt. In

het door de vreemdelingen onder de voeten gelopen westen van het land worden de toeristen vooral aangelokt door de natuur, door het grandioze berglandschap van de Centraal-Alpen, door de ski-paradijzen. Daarentegen in het oosten van het land, in het eigenlijke Oostenrijkse kernland, is het het verleden, zijn het de kunstschaten, de architectonische meesterwerken, gebouwen, abdijen en kloosters die de bezoeker fascineren. Het landschap is niet meer zo gandoos, zo overweldigend als in Vorarlberg en Tirol. Hier domineert de kunst. Hier blijkt hoe groot Oostenrijk als kultuurland is, schepper van grote cultuurwaarden, drager van het westerse denken, centrum van oude tradities, proefveld waar talrijke kunstrichtingen werden geëxperimenteerd. Vooral Neder-Oostenrijk is een onovertroffen schatkamer, waarvan de bloei werd bevorderd door de nabijheid van Wenen, voormalige hoofdstad van een wereldrijk, een machtige monarchie, een schitterende ster van 's mensen creatief genie.

De reiziger vindt ook zijn gading diep in de Neder-oostenrijkse Kalkalpen. De bergen, druk bezocht in de zomermaanden door de wandelaars en in de wintermaanden door de skiliefhebbers (de grootstad Wenen is hier niet zo heel ver vandaan), zijn 1600 à 2000 m hoog. De meest bekende toppen zijn de Hochkar, de Ötscher, de Göller, de Gippel, de Rax en de Schneeberg met een hoogte van 2076 m de hoogste top van Neder-Oostenrijk.

Tussen die bergen liggen talrijke plaatsen die graag door de Weners worden bezocht en niet moeten onderdoen voor menige toeristische plaats in Karinthië en Tirol. Typische voorbeelden zijn Lunz en de Lunzer See, de Erlaufsee, Ötschergraben en Lassingfall, het

skigebied van Annaberg en Wienerbruck, Ochsattel en Rohrsattel, de Mira-watervallen bij Pernitz, het Kalkwienerwald en het Sandsteinwienerwald.

Het augustijnenklooster van Klosterneuburg verdient eveneens een bezoek. Hier zie je twee bouwstijlen naast elkaar: het oude kloostergebouw uit de 12de-14de eeuw, dat in de 15de eeuw in gotische stijl en later in renaissancestijl werd vergroot, en het nieuwe barokgebouw, in 1730 en de volgende jaren gebouwd door Donato F. d'Allio ten tijde van keizer Karel VI. Het klooster werd gesticht in 1108 door markgraaf Leopold III, bijgenaamd de Vrome (H. Leopold), markgraaf van Oostenrijk van 1095 tot 1136, na het overbrengen van de residentie der Babenbergers van Melk naar Klosterneuburg. Het relikwieschrijn van de heilige wordt bewaard in de krypte van de abdijkerk.

Het land in het oosten

Die streek is het voormalige Viertel unter dem Manhartsberg, naam waarmee het Weinviertel (wijnstreek) werd bedoeld. Deze twee namen passen uitstekend voor dit gewest in het uiterste noordoosten van Neder-Oostenrijk. De Manhartsberg vormt een scherpe scheiding tussen het Waldviertel en het Weinviertel. Wie van Wenen langs de weg naar Horn naar het noordwesten rijdt, bereikt bij Maissau na een dubbele bocht het Waldviertelplateau, onder dichte mist in de herfst en met gladde wegen in de winter. De overgang geschiedt vrij plots over enkele kilometers tussen Retz en Niederfladnitz. Terwijl het lager gelegen Weinviertel een oeroud landbouwland is, waar warmteminnende veldvruchten, zoals

Slot Porcia te Spittal an der Drau in Karinthië is een van de fraaiste renaissancekastelen van Oostenrijk. Het dateert uit de 16de eeuw. Vermaard is vooral het arkenplein met zijn uit drie verdiepingen bestaande zuilengalerijen. Het werd gebouwd voor Gabriël von Salamanca, thesaurier-generaal van aarts-hertog Ferdinand, en wordt daarom ook wel eens Salamanca-slot genoemd. Prins Porcia was een van de latere eigenaars.

<

tarwe en gerst, worden verbouwd, worden in het hoger gelegen, ruwe Waldviertel hoofdzakelijk rogge, raapzaad en haver geteeld.

In het Weinviertel gedijt bovendien de wijnstok. Uit de onmetelijke laagvlakten van Oost-Europa, uit Rusland en het voorland van de pliocene gletsjers in de IJstijd werd door de wind fijne aarde aangevoerd, de z.g. löss, een mengsel van fijne zand- en kleideeltjes, dat de beschutte dalen van het Weinviertel en het Alpenvoorland bedekt met een dikke, vruchtbare laag: ideale bodem voor de wijnbouw op de zuidelijke hellingen. Ook in het Kamptal gedijt de wijnstok op löss en het is aan de löss dat menig wijnboer in het Weinviertel zijn welvaart en rijkdom dankt. Plaatsen met beroemde namen ontmoet je het Weinviertel: Retz, Pulkau, Maissau, Falkenstein, Herrnbaumgarten, Poysdorf, Fels, Kirchberg am Wagram en Strass im Strassertal, allemaal namen die welluidend klinken in het oor van de wijnkenners.

Het Weinviertel is een zeer oud Oostenrijks boerenland, niet minder dan het Alpenvoorland, het centrale gewest van Opper-Oostenrijk en het Wiener Becken ten oosten van Wenen.

De kunstliefhebber vindt ten volle zijn gading in die door toeristische drukte nog niet gestoorde streek. In het plaatsje Schöngrabern ten noorden van Hollabrunn ontmoet je de voornaamse getuige van de laatromaanse bouwkunst uit de 13de eeuw, nl. de Maria-Geboortekerk, parochiekerk van het dorp. De absis van de kerk met reliëfsteden uit de 12de eeuw is in haar sobere, verinnerlijkte eenvoud enig in Europa. De kerk wordt echter maar weinig bezocht.

De voormalige benediktijnenabdij van Millstatt aan het Millstätter meer werd gesticht in de 11de eeuw. Het gebouw is vermaard vooral om zijn merkwaardige kruisgang, waarvan de romaanse zuilen met beeldhouwerk volgens

allerhande aan het planten- en dierenrijk ontleende motieven versierd zijn. De abdij werd opgeheven in de 15de eeuw en ging over eerst in de handen van de Sint-Jorisridderorde en later in die van de Jezuïeten.

>

Retz is beter bekend, niet alleen om zijn windmolens buiten de vestingen, maar ook om de twee merkwaardige poorttorens van de middeleeuwse stadsmuur, zijn fraai raadhuis uit de 16de eeuw en zijn vermaarde graffiti-gevel met Griekse fabel- en beeldmotieven uit de 16de eeuw. Retz is een typische Oostenrijkse stad, reeds in 1180 in de oorkonden vermeld, thans belangrijke wijnbouwplaats. De ontwikkeling van de stad wordt belemmerd door de nabije Tsjechoslovaakse grens.

Graffiti-gevels ontmoet je overal in het noordelijke deel van Neder-Oostenrijk. Graffiti is een tegen wind en weer bestande wandversiering. Volgens de graffiti-techniek worden op de wand één of meer gekleurde pleisteronderlagen voor het aanbrengen van de bovenlaag aangebracht. Voor het harden wordt die bovenlaag gekrast tot in de onderlagen, waardoor uit gekleurde lijnen bestaande figuren worden verkregen.

Het Marchfeld ten oosten van Wenen is de grootste laagvlakte van Oostenrijk, korenschuur en moestuin van de hoofdstad, waar ook op grote schaal suikerbieten voor de suikerfabrieken (Leopoldsdorf, Hohenau en Dürnkrut an der March) worden geteeld. Aan de suiker wordt een aardige duit verdiend in Oostenrijk. De prijs is officieel geregeld en brengt de suikerboeren, suikerfabrikanten en suikerhandelaars een flinke duit in het zakje.

Het Marchfeld vormt het noordelijkste deel van het Wener Bekken. Het is niet aantrekkelijk voor de toerist, al evenmin als de vlakte ten zuiden van de Donau. Hier zijn er echter uitzonderingen. In Deutsch Altenburg ontspringt immers een bron waarvan het water

Krypte onder de domkerk van Gurk in Karinthië. De kerk, een driebeukige pijlerbasilica uit de 12^e eeuw, is een van de merkwaardige architectonische monumenten van Centraal-Europa en van de romaanse kunst. In de krypte, een romaanse hal met 100 marmeren zuilen, bevindt zich de grafstede van gravin Hemma, stichtster van de dom. Het gebouw onderging later enkele gotische wijzigingen.

◁

Deze piëta voor het gouden H. Kruisaltaar in de dom van Gurk is een werk van de beroemde beeldhouwer Rafaël Donner uit Wenen (1740).

▽

Het sobere uiterlijke voorkomen van de dom te Gurk contrasteert met de prachtige beeldhouwwerken in het interieur: romaanse fresco's, een H. Kruisaltaar uit de 18de eeuw van Rafaël Donner en een prachtig hoogaltaar uit de 17de eeuw.

▷

een uitzonderlijk hoog zout- en zwavelgehalte heeft, waarvan de geneeskracht reeds in de Romeinse tijd bekend was. Aldaar bevindt zich ook het eerste Oostenrijkse Afrikamuzeüm, alsook het Carnuntum-muzeüm, waar de in het naburige Romeinse kamp Carnuntum opgegraven voorwerpen worden bewaard. Carnuntum is de meest bekende archeologische plaats uit de Romeinse tijd van Oostenrijk, een Romeinse garnizoenstad, die omstreeks het jaar 400 door de Germanen werd verwoest.

Het landschap ten oosten en ten zuiden van Wenen is, tektonisch gezien, een slenkgebied, waar de aardkost 70 miljoen jaar geleden in de diepte gezonken is tussen de omringende massieven. Daardoor ontstond op de breuklijn aan de ooststrand van het Wienerwald een reeks thermale bronnen, nl. de bron van Oberlaa te Wenen en die van Baden, Bad Vöslau en Bad Fischau.

De bron van Oberlaa wordt pas sinds enkele tientallen jaren geëxploiteerd. Baden, reeds bij de Romeinen bekend onder de naam Aquae (meervoud van Aqua = water, bron), heeft zich sterk ontwikkeld in de laatste twintig jaar. In de stad ontspringen 15 warme bronnen met zout- en zwavelhoudend water met een totaal dagdebiet van 8 miljoen liter. Talrijke instellingen voor de hydrotherapeutische behandeling van reumatische aandoeningen en fokale infecties wijzen op de grote internationale betekenis van de badplaats. Er is aldaar ook een casino, waar de kansspelers hun geluk kunnen wagen.

Het Wener Bekken is arm aan kunstschaten, maar des te rijker aan kastelen en buitenverblijven. Het voornaamste en meest

bekende slot is Laxenburg, voormalig keizerlijk buitenverblijf uit de tijd van Maria-Theresia. Het slot en vooral het park lokken op de zon- en feestdagen heel wat toeristen uit Wenen aan.

Het slotpark is met zijn 200 ha het grootste park van Centraal-Europa. Talrijke waterlopen stromen erdoor en het is versierd met talrijke konstrukties en paviljoenen, zoals het Grüne Lusthaus, de Concordia-tempel, het Haus der Laune en het paviljoen op de Marianneninsel.

De pracht-en praalzucht van de Habsburgers vertoont zich nergens zo duidelijk als hier te Laxenburg. Daarom alleen reeds verdient de Franzensburg een bezoek. Het is een meesterwerk van de neoromaanse bouwkunst uit de tijd omstreeks 1800, genaamd naar Frans I, laatste keizer van het « Heilige Römische Reich Deutscher Nation » en eerst keizer van Oostenrijk.

Kastelen bevinden zich eveneens te Orth aan de Donau in het Marchfeld en te Eckartsau. Het slot Eckartsau is een barok jachtslot, verbouwd in de jaren 1722-1732 door de beroemde architecten Fischer von Erlach en Lukas von Hildebrandt.

Een 50-tal kilometers ten zuiden van Wenen ligt Eisenstadt in Burgenland op de zuidflank van het Leithagebergte. Het is de hoofdplaats van Oostenrijks jongste bondsland (sinds 1921) en onafscheidbaar verbonden met de namen Haydn en Esterhazy. Jozef Haydn (1732-1809) ligt begraven in het mausoleum achter de vermaarde Kalvariekerk van de bovenstad. Haydn heeft jaren lang gekomponeerd en gedirigeerd voor prins Esterhazy in het beroemde slot te Eisenstadt, verbouwd in barokstijl in de 17de en 18de eeuw door Bartoletto en de beide

Carlones. Een prachtig park omgeeft het kasteel. De Haydn-zaal van het kasteel, het Haydn-huis en het Haydn-museum getuigen van de innige band tussen Eisenstadt en de grote komponist.

Zuidoostwaarts van de hoofdkam der Alpen

De spoorweg loopt van Wenen zuidwaarts via Wiener Neustadt en over het Steinfeld en de Semmering in het Stiermarkse Mürzdal naar Kapfenberg-Bruck, waar hij zich vertakt aan de ene kant naar Graz en aan de andere kant over de Neumarkter Sattel naar Klagenfurt in Karinthië. Hij vormt ongeveer de grens tussen de sterk toeristische gebieden van de oostelijke Oost-Alpen en de minder bezochte streken van oostelijk Oostenrijk. De Veitschalpe, de Hochschwab, de Eisenerzer Alpen en de Nedere Tauern lokken de toeristen aan het gehele jaar door. Het berglandschap in het zuiden en vooral het Ooststiermarkse heuvelland blijven in de schaduw van noordelijk Stiermarken. Zelden waagt zich een toerist in het zuidoosten van Stiermarken. De Gleinalpe en de Fischbacher Alpen zien maar heel weinig skilopers in de winter. Die onbegrijpelijke grens tussen West-en Oost-Oostenrijk loopt dwars door de Grüne Mark. Hoe komt dit? Wie weet het?

In het Mürzdal heerst industriële bedrijvigheid. Te Kapfenberg bevindt zich een van de grootste staalfabrieken van het land. Elektrotechnische industrie en chemische industrie ontbreken er evenmin. Te Veitsch bevinden zich magnesiafabrieken en te Mürzzuschlag en Kindberg wordt staal gewonnen. Hetzelfde zie je als je het Murdal stroomopwaarts volgt: de grootste hoogovens van Oostenrijk te Donawitz (wijk van Leoben),

een gietstaalbedrijf te Judenburg, fabrikage van emailwaren te Knittelfeld en van staalwaren te Zeltweg, alsook houtverwerking, papierfabrikage en celstofproductie in talrijke kleinere plaatsen. Het Mur- en Mürzdal is het dal van de Oostenrijkse zware industrie en dientengevolge een ontsierd dal.

Dit gebied is niet arm aan natuurschoon en kunstschaten. De Hochschwab (2277 m) en de Veitschalpe zijn indrukwekkende kalkbergen. Iets ten zuiden van de grens met Nederland-Oostenrijk bevindt zich de voornaamste bedevaartplaats van Oostenrijk: Mariazell. In de Gnadenkapelle staat de « Magna Mater Austriae », nationaal heiligdom van Oostenrijk. Het is een in hout gesneden, 47 cm hoog madonnabeeld uit de 12de eeuw. In de schatkamer van de kerk worden talrijke, in de loop der eeuwen geschonken votiefgeschenken bewaard.

Het gebied ten noorden van de Hochschwab en rondom de Eisenerzer en Ennstaler Alpen is wellicht het ongereptste Alpengebied van Oostenrijk: het Salzadal nabij de Wildalpen, het Ennsdal onder Hieflau en de zijdal van de Eisenerzer Alpen. Spektakulair was vroeger het Gesäuse, doorbraak van de Enns door de Ennstaler Alpen, voor het bouwen van de Gstatterbodenstuw en het opstuwen van het Ennswater voor de Hieflau-centrale. Daar wordt thans voor de streek elektriciteit geproduceerd, maar het fantastische landschap is geschonden en je hoort niet meer het bruisen van de beek, noch de echo ervan, teruggekaatst door de hellingen van de Tamischbachturm en de Planspitze. Helaas!

Enkele kilometers van de Gesäuse-ingang bevindt zich Admont, een van de

vermaardste abdijen van Oostenrijk. Het is een benediktijnenabdij, gesticht in 1047 door Gebhard, aartsbisschop van Salzburg. De huidige gebouwen dateren grotendeels uit de 18de en 19de eeuw. De abdijbibliotheek met 120.000 banden behoort tot de rijkste bibliotheken van het land. De fraaie bibliotheekzaal is versierd met plafond-schilderingen van B. Altomonte.

De ijzerertsstad Eisenerz ligt aan de voet van de vermaarde Erzberg, de grootste ijzerertsberg van Europa, waar sinds de achtste eeuw voor onze tijdrekening ijzererts wordt gedolven.

De 1520 m hoge berg is thans bijna helemaal bedekt met terrassen. Het erts, ijzerspaat met een ijzergehalte van 32%, wordt in dagbouw gedolven. Een uitkijktoren te Krumpental verleent een interessant uitzicht over het mijnbedrijf. Het erts wordt naar de metallurgische bedrijven van Linz en het hoogovenbedrijf van Donawitz getransporteerd.

De Mur heeft zijn bedding uitgeschuurd dwars door de centrale Alpenketen tussen Bruck en Graz. Te Mixnitz bevindt zich de Bärenschützklamm, een van de fraaiste kloofdalen van Oostenrijk, alsook een 30 m hoge waterval en de Drachenhöhle. Wie bij Mixnitz de hoofdweg verlaat om door het bergland ten zuiden van de Fischbacher Alpen te rijden, zal wel geen auto met een vreemde nummerplaat tegenkomen. Via Birkfeld in het Feistritzdal bereik je Vorau met zijn augustijnenabdij, gesticht in 1163 door markgraaf Ottokar III van Stiermarken en in de 17de eeuw na brand heropgebouwd in Carlone-barokstijl. Via het nabije Festenburg bereik je de Wechsel, een bij voorkeur door Weners bezocht skigebied.

Ten zuiden van de afgeronde koppen van het Joglland strekt zich het zuidoostelijke Alpenvoorland, het Ooststiermarkse heuvelland, uit. Het is een streek met een mild klimaat, een heuvelachtige fruitstreek, waar vooral appels worden gewonnen. De boomgaarden zijn typisch voor dit zuidoostelijk deel van Oostenrijk. Overal bedekken ze het landschap, bergop, bergaf. Oude weerburchten voor het verdedigen van de oostmark tegen de Magyaren wijzen op de voormalige rol van die grensstreek. De middeleeuwse burcht Thalberg bij Friedberg, de reeds vermelde, in een kerk veranderde Festenburg, burcht Neuberg bij Hartberg, slot Herberstein bij Sankt-Johann in het Feistritzdal, ruïne Schielleiten en slot Schielleiten bij Stubenberg en vooral de Riegersburg, een sterkte op een hoge bazaltrots, die alle aanvallen en bestormingen van de Turken trotseerde, al die burchten en sterkten dienden ter vrijwaring van het land tegen de invallen uit het zuidoosten.

Zeven poorten versperren de weg naar de Riegersburg. Over een fraai, door arkaden omringd slotplein in renaissancestijl bereik je de ridderzaal. Een bezoek aan de slotkapel en de woonvertrekken is bijzonder boeiend. Op het binnenplein bevindt zich een diep in de bazaltrots gegraven drinkwaterput.

Radkersburg is de meest zuidoostelijke stad van Oostenrijk, nabij de Joegoslavische grens. Ook deze plaats heeft een geneeskrachtige bron. De stad werd vroeger herhaaldelijk door rampen geteisterd: overstromingen, brand, vijandelijke invallen uit het zuidoosten en, naar het zeggen van de kroniekschrijvers, zelfs een sprinkhanenplaag. Radkersburg heeft tot nu toe zijn middeleeuws aspect weten te behouden.

Niet alleen het zuidoosten, maar ook het zuidwesten van Stiermarken is bijzonder rijk aan burchten en kastelen. Nauwelijks komt hier een vreemdeling en ook de Oostenrijkers uit de overige bondslanden blijven hier weg. Wie was reeds in de Sausal, de Gleinz en het Klöcher Weinland? Wie kent slot Seggau bij Leibnitz, zomerverblijf der bisschoppen van Graz. Daar bevond zich in de buurt een oude Romeinse nederzetting, Flavia Solva, met een amfitheater en fraaie mozaïekvloeren. Op het arkadenplein van het slot worden stenen met reliëffiguren bewaard.

Wie kent slot Trautenburg en ruïne Schmierenberg bij Leutschach in de Windische Bühel of slot Arnfels ten noorden van de Posruck? Burchten zie je te Hollenegg en Deutschlandsberg. Het kasteel Hollenegg is een van de vermaardste renaissance-kastelen van Oostenrijk, een machtige konstruktie met twee pleinen in de stijl van de Dell'Allio-school en waardevol rococomeubilair uit de Riegersburg.

Te Deutschlandsberg staan het slot Frauenberg en de ruïne Landsberg en in het naburige Wies slot Burgstall en slot Limberg. In het Weststiermarkse heuvelland zijn er twee bronnen met geneeskrachtig water: de Gamser Michelquelle en Bad Sauerbrunn, allebei in de buurt van Stainz, waarvan het voormalige klooster architektonisch voortleeft in de

kapittelkerk en in het kasteel van Meran. Stainz ligt in het midden van de wijnstreek waar de befaamde « Schiller » wordt gewonnen, een zachte roséwijn met speciaal bouquet.

Köflach en Voitsberg spreken een andere taal: Köflach is een industriestad met een glasfabriek en een schoenfabriek en met een belangrijke bruinkoolmijn; Voitsberg is de oudste mijnstad van West-Stiermarken met glas- en staalindustrie en met bruinkoolmijnen zoals Köflach. En niettemin wacht ook hier de liefhebber van mooie dingen een verrassing, nl. de Lippizanerstoeterij van Piber, waar de paarden voor de Spaanse Rijschool van Wenen worden gefokt. Slot Piber is vermaard om zijn prachtig arkadenplein met drie verdiepingen. Het domein is eigendom van de gemeente Köflach.

Met één bezoek aan Gratwein-Rein en aan de cisterciënzerabdij van Rein loopt onze rondreis door het Oost- en Weststiermarkse heuvelland ten einde. Om de reis te besluiten: de abdij van Rein, gesticht in de 12de eeuw, herhaaldelijk veranderd en verbouwd, zoals ook de romaanse pijlerbasilica, de abdijkerk, die thans evenals het abdijgebouw prijkt in barokke kleding. Het rococco-koorgestoelte contrasteert heel sterk met de rust en eenvoud van de oorspronkelijke romaanse stijl.

De grote steden

Salzburg

De Mozartstad aan de Salzach wordt wel eens de « ongekroonde » hoofdstad van Oostenrijk en het « hart van Europa » genoemd. De naam Salzburg betekent Oostenrijk en roept een lange keten van associaties op: Salzburger Festspiele, Mozart, Karajan, aartsbischoppelijke zetel, universiteitsstad, kongresstad. Salzburg is de droom van zoveel Amerikanen die Europa bezoeken en staat met Rome en Venetië aan de kop van zoveel reisprogramma's. Menig toerist bezoekt Salzburg en merkt nauwelijks dat hij zich in Oostenrijk bevindt. Oorzaak daarvan zijn de ligging van de stad, haar karakter en aspect.

Salzburg ligt vlak bij de grens tussen Oostenrijk en Beieren, nauwelijks een vijftal kilometers van het stadscentrum tot de Duitse grens. Je bereikt de stad heel gemakkelijk via de Duitse autoweg en met een beetje geluk, vooral als je niet in de drukke tijd komt, wordt je vlot doorgelaten op de grenspost Walserberg, waar in het drukke vakantie seizoen de auto's vaak ettelijke uren moeten aanschuiven.

De ligging van Salzburg is ideaal: tussen bergland en vlak land ter plaatse waar de Salzach uitmondt in het Alpenvoorland en waar op een steile rots de vesting Hohensalzburg sinds bijna duizend jaar troont. Tegenover de vestingberg verheft zich de tot boven met bos bedekte Kapuzinerberg en tussen de twee bergen stroomt de Salzach, die de stad in twee delen verdeelt.

Aan de westoever, geprangd tussen de Salzach en de Mönchsberg, ligt de oude stad met de Residenzplatz, de dom, het Festspielhaus, de Kollegienkirche, de Franziskanerkirche en de Sint-Pieterskerk, alsook het geboortehuis van

Mozart, terwijl op de andere oever het slot Mirabell met de wereldberoemde Mirabelltuin, het Landestheater, het Mozarteum en de stationswijk aan de noordkant van de Kapuzinerberg de bezoeker opwachten.

Salzburg, volgens Alexander von Humboldt een van de drie fraaiste steden ter wereld, is een juweel van middeleeuwse en barokke bouwkunst. Er zijn weinig steden die zoals Salzburg oud en jong even sterk vermogen te begeesteren. Niemand kan zich aan de betovering van die stad onttrekken.

Salzburg heeft zich goed aan de kant gehouden tijdens de dertigjarige oorlog, heeft de tweede wereldoorlog ongerept overleefd en vertoont zich thans in zijn centrum als een oude, zelfs nogal verouderde stad. Het verleden van Salzburg was zeer wisselvallig en rijk aan gebeurtenissen. In een door een Keltische bevolking bewoonde streek richtten de Romeinen in het jaar 15 v.Chr. de provincie Noricum op met de plaats Juvavum als centrum en steunpunt, die in de jaren 41-54 na Chr. tot municipium, Romeinse stad met eigen wetten, werd verheven. Salzburg werd bisschopsstad in 739 en aartsbisschopsstad in 798. De naam « Salzburg » verschijnt voor het eerst in 755. Iets later werd de eerste domkerk gewijd en in de 9de eeuw straalde de kerstening uit van hier tot Hongarije. De stad bereikte weldra een hoge geestelijke en kulturele bloei. De zoutwinning op de Halleiner Dürnberg en de goud-, zilver- en koperwinning in de nabije omgeving brachten welvaart en rijkdom in de stad. Omstreeks 1330 werd de tweede domkerk in laat-romaanse stijl opgetrokken en omstreeks 1500 werd de vesting Hohensalzburg gebouwd. Salzburg werd barokstad ten tijde van Wolf Dietrich von Raitenau (1587-1653), gedijsde als kunststad onder de invloed van de grote Fischer von

Erlach en kreeg weldra een universiteit. Mozart werd in 1756 te Salzburg geboren. Het eerste Mozart-Festspiel werd gehouden in 1842 en in 1920 begonnen de Salzburger Festspiele met de opvoering van « Jedermann » van Hugo von Hofmannsthal, een werk van nogal omstreden artistieke waarde. Veertig jaar later werd het nieuwe Festspielhaus aan de voet van de Mönchsberg ingewijd en ieder jaar wordt nog steeds ten tijde van de Festspiele ondanks vele protesten het werk « Jedermann » op het domein opgevoerd.

Hier volgt een opsomming van de voornaamste bezienswaardigheden van Salzburg.

Dom: in het begin van de 17de eeuw na een brand heropgebouwd in Italiaanse vroegbarok. Indrukwekkende constructie met koepel op de viering. Prachtig hoogaltaar.

Franciskanenkerk: schip uit de dertiende eeuw. Hoogaltaar volgens ontwerp van Fischer von Erlach. In het franciskanenklooster Madonna met Kind uit het jaar 1420.

Nonnberg: klooster op een uitloper van de Mönchberg, gesticht door benediktijnen in de zevende eeuw. Huidige gebouwen uit de periode van de 13de tot de 17de eeuw.

Erzabtei St. Peter: benediktijnenabdij met Petersfriedhof. Katakomben in de flank van de Mönchsberg.

Residentie: bisschopszetel uit 1120. Huidig gebouw uit 1600.

Slot Mirabell: gebouwd ten tijde van aartsbischop Wolf Dietrich voor zijn minnares en later verbouwd door Lukas von Hildebrandt. Monumentale marmeren trap met beelden van Rafaël Donner.

Mirabell-park: prachtig park bij het slot Mirabell met fantastisch uitzicht op de vesting Hohensalzburg.

Geboortehuis van Mozart: woning aan de Getreidegasse, nr. 9. Hier werd Mozart geboren op 27 januari 1756.

Vesting Hohensalzburg: gebouwd in 1077 en vergroot in de jaren 1465-1519. Wonderbaar uitzicht op de stad, het Alpenvoorland en de Untersberg.

Residenzbrunnen: grote barokfontein op de Residenzplatz.

Innsbruck

Innsbruck is de hoofdplaats van het land Tirol. Niet Innsbruck, maar Tirol is wereldberoemd.

Innsbruck is geen mooie stad, maar is prachtig gelegen aan de voet van de Nordkette, een ca. 2500 m hoog kalkmassief, dat zich verheft als een muur, evenwijdig met het dal van de Inn ten noorden van de stad.

De naam van de plaats, ontstaan in een wijde bocht van de Inn, verschijnt voor het eerst in 1187: Innsbruck (brug over de Inn). De plaats verkrijgt stadsrecht in 1239 en wordt verheven tot landhoofdplaats in 1420. Het « Goldene Dachl » (gouden dakje), embleem van de stad, is een praalerker uit het jaar 1500 ten tijde van Maximiliaan I, de laatste ridder. Innsbruck wordt universiteitsstad in 1677. In 1809 wordt op de Bergisel gevochten tegen de Beierse bezetting en tegen Napoleon. Het is de tijd van de Tirolse volksheld Andreas Hofer. In 1920 krijgt het « heilige land » Tirol een eigen bisschop met zetel te Innsbruck.

Innsbruck is heden ten dage het centrum van een skiparadijs, voorzien van prachtige wintersportinstallaties, opgericht ter gelegenheid van de Olympische winterspelen van 1964 en 1976: diverse skibanen, het Olympische skigebied in het Axamer Lizum, de Olympische bobbaan, de Olympische rensledebaan en de Olympische schaatsbaan. Kabelbanen op de Pat-scherkofel, de Seegrube en de Hafelekar maken prachtige skigebieden toegankelijk. De Glungezer Alm en de Mutterer Alm zijn eveneens uitstekende plaatsen voor de skisport.

En de zomertoerist, die zo graag door de oude steden slentert? Die vindt zijn gading in de oude stadskern met gevels uit de 12de en 13de eeuw, met oeroude, gedeeltelijk gemoderniseerde huizen met gezellig interieur, alsook met smalle doorgangen, overdekt met groen, en met leuke winkels. Overal loop je door nauwe straatjes en steegjes, zeer romantisch, maar donker en niet zeer gezond. Verder loopt de wandelaar ook langs fraaie barok- en rococogevels, zoals het Helblinghaus met barokvoluten uit 1730, het Trautsohnhaus e.a. Daarmee contrasteert de Ottoburg, een gotische woontoren, gebouwd door keizer Maximiliaan I in 1495. Bezienswaardig zijn eveneens de Triomfpoort en de Hofburg.

Verdere merkwaardigheden

Hofkirche: een in de 16de eeuw in barokstijl verbouwde kerk met het praalgraf Andreas Hofer en het ledige praalgraf van Maximiliaan I. Deze ligt begraven te Wiener Neustadt.

Abdij van Wilten: premonstratenzerabdij aan de voet van de Bergisel.

Stadtoren: belfort aan de Herzog-Friedrichstrasse in de oude stad.

Bergisel: Andreas-Hofermonument.

Hungerburg: dalstation van de Nordkettenbaan, fraai uitzicht over de stad.

Wenen

Hoe moet iemand over Wenen schrijven die zelf Wener is en fier is Wener te zijn, maar zoals alle Weners zijn stad zeer kritisch beoordeelt, zich vaak ergert aan alles wat hem er niet bevalt, maar niet aanvaardt dat een vreemde deling, een « Vanwaar mag hij komen? », zich laatdunkend uitlaat over de stad.

De Weners genieten weinig sympathie in hun eigen land. De Tiroler haat en misprijst ze en ook bij de mensen uit de andere bondslanden wordt een auto met een Weense nummerplaat met gemengde gevoelens onthaald. Wat is de oorzaak daarvan? Deze is waarschijnlijk van geschiedkundige aard. Wenen, voormalige hoofdstad van een wereldrijk, vervolgens hoofdstad van de Donaumonarchie en thans het enorme waterhoofd van een klein land. Een grootstad met twee miljoen inwoners, die moest krimpen om gezond te worden (thans nog 1,6 miljoen inwoners). Gekrompen, ja, wat het aantal inwoners, maar niet wat het oordeel van de overige zes miljoen Oostenrijkers betreft, die de Weners nog steeds als vertegenwoordigers van de centrale macht met pretentie en betweterij beschouwen. De Wener die, naar verluidt, alles beter meent te weten, alles beter meent te kunnen, meer mogelijkheden meent te hebben dan de anderen en hooghartig neerkijkt op de mensen van elders. Is dit allemaal waar? Dit kan de Wener zelf moeilijk

beoordelen. Hij strijdt het in ieder geval af. De slechte verhouding tussen de Weners en niet-Weners weerspiegelt de oeroude rivaliteit tussen de plattelandbewoners en de stedelingen.

Aldus is de Wener als inwoner van de enige grootstad van het land het enige doelwit van de afkeer en spot van het provincialisme. Daarbij komt dat de Wener wel eens meer uiting geeft aan een misplaatst snobisme. Wenen is immers een arbeidersstad, een mengelmoes van bevolkingsklassen met een cultureel peil dat aanmerkelijk lager ligt dan het schijnbare peil. Als een echte Weense proleet elders in het land komt en zich daar gedraagt zoals te Wenen, ja, dan is het begrijpelijk dat de Tiroler de haren te berge rijzen en de Salzburger hem de rug toekent.

Wenen is, helaas, niet meer de grote cultuurmetropool van vroeger, niet meer het middelpunt van een groot rijk, niet meer het Rome van Centraal-Europa, noch het Mekka van de musici en de groten die wereldgeschiedenis maken. Wenen is geleidelijk steeds meer provincie geworden. Zijn rol van rijkshoofdstad is uitgespeeld en meteen is ook het wereldstad-aspekt weggevallen. Wenen is thans alleen nog de hoofdstad van een klein land, weliswaar een land met grote tradities, maar niettemin met een vrij onbelangrijke rol in het wereldconcert.

En toch is Wenen nog steeds over de gehele wereld beroemd. Wenen is de toeristische attractie nummer één van Oostenrijk, Tirol en Salzburg ten spijt. En de Wener vraagt zich af en toe wel eens verwonderd af hoe dat eigenlijk komt. Wenen leeft van zijn voorbije grootheid, van zijn rol als centrum, waar schrijvers, musici en politici bijeenkwamen. Stalin, Trotski en Lenin kwamen in er het Café Central bijeen om revolutieplannen uit de broeden en Hitler is

te Wenen als kunstenaar mislukt om er als diktator terug te keren. Dit zijn wel geen namen van hoog in aanzien staande mannen, maar toch namen van mannen die te machtig waren in hun tijd. In Wenen staan de praalpaleizen van de Habsburgers, de lustkastelen van beroemde veldheren, hun zomerresidenties. In Wenen zijn de getuigen van voorbije praal en pracht beter bewaard gebleven dan elders.

De gehele Oostenrijkse kunstgeschiedenis lees je af uit de Weense gebouwen, uit het Weense stadsbeeld: de Romeinse kunst uit de opgravingen op de Hoher Markt, de romaanse bouwkunst uit de reusachtige poort van de Stefaansdom, de gotische bouwkunst uit de gehele konstruktie van ditzelfde gebouw en uit de kerk Maria am Gestade. De Stefaansdom geldt als het voornaamste bouwwerk van de Oostenrijkse gotiek. Het driebeukige schip, de slanke toren, de prachtige details (orgelvoet van de « Fenstergucker », beeld van meester Pilgram onder de preekstoel, gebrandschilderde ramen, Dienstbotenmadonna, grafmonument van Frederik III) getuigen daarvan.

De renaissance spreekt uit het Wiener Landhaus, de Leopoldiaanse vleugel van de Hofbrug en het Starhembergpaleis. Geen toerist mag een bezoek aan het renaissance-binnenplein van de Spaanse Rijschool in de Hofburg verwaarlozen.

Wenen toont ook de Oostenrijks barok in zijn volmaakte vorm: Schönbrunn, het Trautsonpaleis, de Nationale Bibliotheek, de Karlskirche, allemaal werken van Fischer von Erlach. Johan Lukas von Hildebrandt bouwde het slot Belvedere, de Sint-Pieterskerk en de Piaristenkerk. De Pestsäule am Graben, een gemeenschappelijk werk van Fischer von Erlach en Burnaccini, en de fontein op de Neuer Markt, een werk

In de oude stadskern van Graz, hoofdplaats van Stiermarken en tweede grootste stad van Oostenrijk. De fraaie patriciërswoningen en rijkedburgershuisen werden meestal gebouwd door Italiaanse architecten in de overgangstijd tussen de renaissance en bloeitijd van de barok. De stad heeft met zijn mild klimaat en prachtige parken een zuiders aspect. Symbool van de stad is de 28 m hoge Horlogetoren van de Slotberg, die vroeger deel uitmaakte van de stadsvestingen, opgetrokken in de 15de eeuw om de stad tegen de invallen van de Turken te beschermen. Ieder jaar wordt te Graz de z.g. Stiermarkse Herfst gevierd, een festival met allerhande artistieke manifestaties, vooral met avant-gardemuziek.

▷

van Georg Rafaël Donner, zijn pronkstukken van de barokke beeldhouwkunst.

Het classicisme is te Wenen vertegenwoordigd in het Rasumovskypaleis en in de ceremoniezaal van de Hofburg en drukt zijn stempel op het stadbeeld door de architectuur van het Pallavichini-paleis en vooral van de Gloriette.

Het spreekt uit de Burgtor en de Theseustempel, uit de plastiek van het ruitersstandbeeld van Jozef II en uit het grafmonument van aartschertogin Maria-Christina in de Augustijnenkerk.

Het neoklassicisme is te Wenen vertegenwoordigd door het Schottenstift (Schottenabdij), terwijl het historicisme vooral spreekt uit de gebouwen aan de Ringstrasse: de Beurs (van Theofiel Hansen), de Votiefkerk (van Ferstel in Franse gotiek), de Universiteit (eveneens van Ferstel in Italiaanse renaissance), het Raadhuis (neogotiek van Friedrich Schmidt), het Burgtheater (laatrenaissancestijl van Karl Hasenauer naar het ontwerp van Gottfried Semper), het Parlementsgebouw (klassiek van Theofiel Hansen), het Kunst- en Natuurhistorisch Muzeüm, de Neue Burg, de Staatsoper en het Opernhaus.

De Oostenrijkse bouwkunst leverde baanbrekend werk omstreeks 1900. De historische stijl werd overwonnen in de gebouwen van Otto Wagner en Josef Hoffmann. De woningen in « Jugendstil » bepalen nog steeds het stadsbeeld. De architectonische vormen met historische inslag verliezen steeds meer hun decoratieve elementen om zich te beperken tot het functioneel noodzakelijke. Weldra begon de tijd van het « rode Wenen », toen het socialistische stadsbestuur enorme woonblokken voor arbeiders liet bouwen, waarin deze een tot dan toe ongekend comfort vonden. Het zijn reus-

achtige eentonige woonkazernes, als burchten die moeten worden verdedigd.

Na de tweede wereldoorlog maakt Wenen een flinke sprong in de moderne richting met de Stadthalle van Rainer, het Muzeüm van de Twintigste Eeuw van Schwantzer en de H. Drieuldigheidskerk van Wotrub (1976). Het nog steeds rode, maar op het gebied van de architectuur niet meer toonaangevende Wenen stelt zich tevreden met het uitbreiden van de voorsteden en satellietsteden. Er worden talloze, uit geprefabriceerde elementen bestaande flatgebouwen met talrijke verdiepingen opgetrokken, waarvan de jonge architecten zeggen dat het de krotten van de toekomst zijn.

Enkele bezienswaardigheden

Stefaansdom, Belvedere, Schönbrunn, Hofburg, Spaanse Rijschool.

Kaisergruft (krypte van de Kapucijnenkerk), Maria am Gestade (kerk), Sint-Pieterskerk, Sint-Ruprechtskerk, Votiefkerk, Kunst- en Natuurhistorisch Muzeüm, Parlementsgebouw, Raadhuis, Burgtheater, Staatsopera.

Albertina, Oude Universiteit, Oud Raadhuis, Beethoven-huis, Beurs, Schottenkerk, Universiteitskerk, ettelijke paleizen, Pestzuil, Reuzenwiel, Donautoren, UNO-city, Wotrubakerk.

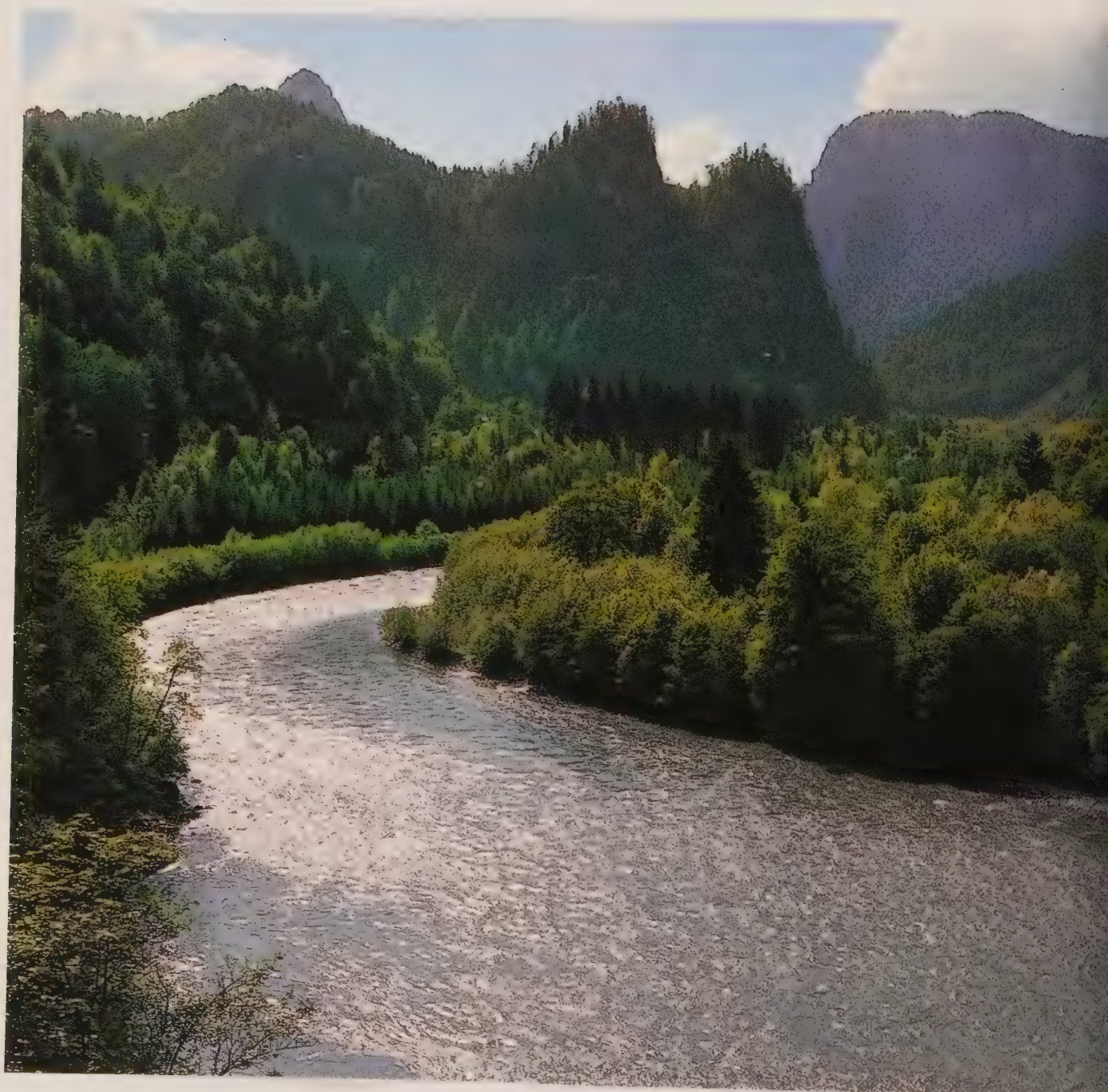
Graz

Graz, dat is de Horlogetoren, de groene stadstram, het Centraal Station, de Mur en de Murbrug, de Schlossberg, de dom, de Burg met Burgtor, het Joanneum, het Landhaus, de Herengasse en het Jakominiplein. De Grazer woont in de tweede grootste stad van Oosten-

Het z.g. Gesäuse is het 16 km lange kloofdal van de Enns tussen Admont en Hieflau. Door het enge dal tussen hoge steile kalkrotsen van de Ennstaler Alpen lopen ook de spoorweg en de straatweg. Bergbeklimmers en alpinisten komen hier hun krachten meten, terwijl kanovaarders de stroomversnellingen trotseren.

▽

Rietoogst nabij Rust aan de Neusiedler See. Het ondiepe meer is omgeven door een moerassige rietkraag, ideale broedplaats voor talrijke vogels.

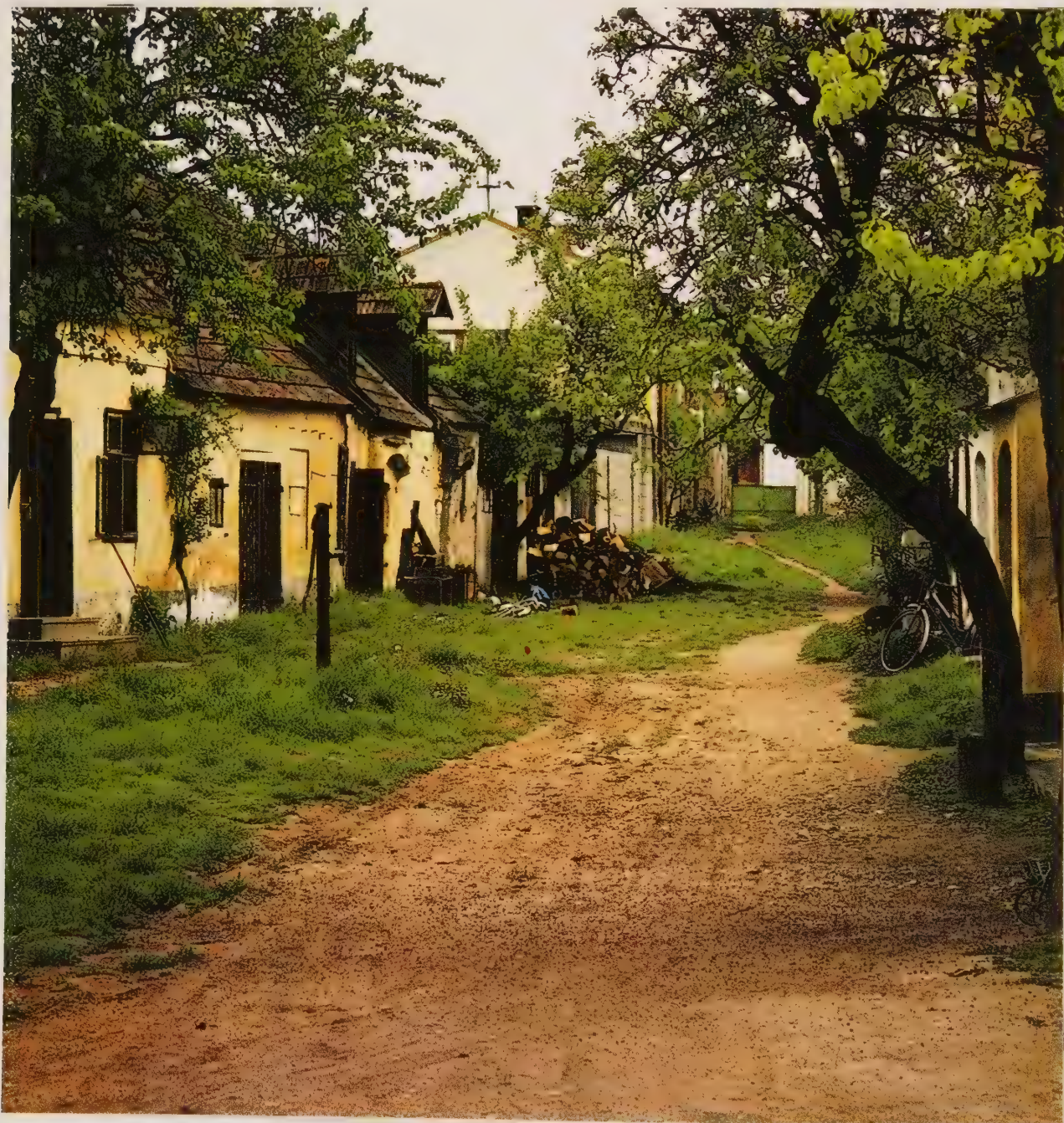
▷ Houtwinning in Stiermarken. De helft van het land Stiermarken is bedekt met bossen. Dit is de basis van een sterk ontwikkelde houtindustrie.

▷ ▽ De oude mijnstad Eisenerz (691 m) ligt aan de voet van de Erzberg, waar nog steeds ijzererts in dagbouw wordt gedolven.

Sankt-Margarethen in Burgenland op 4 km van Rust heeft nog helemaal zijn rustig plattelandskarakter behouden. Op de hoofdstraat geven de poorten uit, met daarachter smalle straatjes en lage huisjes. Verder strekken zich de wijngaarden uit. Naar Rust toe ligt de vermaarde Steinbruch, een steengroeve met tot 40 m hoge wanden, die reeds door de Romeinen werd geëxploiteerd. De groeve dient thans als natuurlijk toneel voor de passiespelen van Sankt-Margarethen en als kader voor het Symposium van de Europese Beeldhouwers. ▽

Rust aan de Neusiedler See is bekend niet alleen om zijn wijnbouw, maar ook als ooievaarsstad. De grote vogels vinden overvloedig voedsel in de rietkragen van het meer. Rust is een schilderachtig stadje met slechts één verdieping hoge barokwoningen, zijn fraaie gotische Fischerkirche (Visserskerk) en zijn raadshuis. De architectuur heeft hier blijkbaar de invloed van het nabije Hongarije ondergaan. ▽

rijk en draagt, evenals alle inwoners van de bondslanden, de Weners geen goed hart toe.

Je kunt het hem moeilijk ten kwade duiden, want veel dingen scheiden de beide steden van elkaar. Dit is niet alleen de 985 m hoge Semmering, die thans alleen nog de treinreiziger, niet de autorijder van nabij te zien krijgt. Deze laatste volgt immers de zuidautoweg en de z.g. Wechselbundesstrasse doorheen de Bucklige Welt, waar hij bij Mönchkirchen over de Wechselfas rijdt. Tussen Wenen en Graz bestaat nog geen directe autowegverbinding, maar wel een luchtverbinding. De vlucht duurt maar dertig minuten, maar wegens het tijdverlies tussen de stadscentra en de luchthavens biedt het vliegtuig niet veel voordelen op de trein.

Graz is de hoofdplaats van Stiermarken, de groene mark in het zuidoosten van het land. De stad wordt bespoeld door de Mur, een van de sterkst bevuilde rivieren van Europa, waarin sinds jaren geen vis meer leeft, op de plaats waar de rivier haar kloofdal tussen de Hochalpe en de Fischbacher Alpe verlaat en binnentreedt in het zuidoostelijke Alpenvoorland van de Grazer Bucht, waar de vlakte van het Grazer Feld zich schuift tussen het westelijke en het oostelijke Stiermarkse heuvelland. Daar de hoofdkam van de Alpen zich ten noorden van Graz verheft en de koude noordwestenwinden tegenhoudt, geniet de stad een mild klimaat.

Graz is een stad van renteniers en studenten, geen kleine stad, maar toch ook geen grootstad, ideale universiteitsstad en centrum voor het gehele zuidoosten van Oostenrijk. Het studentenleven concentreert zich rondom de Hauptplatz, de Herrengasse en de oude stads-kern, alwaar je de jonge lui aantreft in de vele wijnkroegen en Servische « stüberln » (kroegjes), want het is hier niet ver van Joegoslavië

en de « rasnici » smaken heerlijk ook te Graz. Het leven te Graz is, gezien vanuit Wenen, het leven van een kleine provinciestad, maar, gezien vanuit de omgeving, het leven van een grote stad. Er is een opera (het gebouw dateert uit de laatste jaren van de 18de eeuw), die een goede faam heeft om zijn uitstekende opvoeringen, en er heerst een veelzijdige kulturele bedrijvigheid in de stad. Graz is op kultureel gebied de tweede stad van Oostenrijk, geboortestad van wetenschapslui en ontdekkers, waar diverse Nobelprijswinnaars werkten. Hier doceerde Kepler in de jaren 1594-1600 aan de Grazer Stiftsschule en doceerde Alfred Wegener, ontdekker van de vastelandsverschuiving, aan de universiteit van 1924 tot zijn dood in Groenland in 1930.

Graz is ook zeer interessant op kunsthistorisch gebied. De dom en de burcht werden gebouwd tussen 1438 en 1462 op last van Frederik III, die af en toe te Graz verbleef. De stad werd in de periode van 1544 tot 1620 uitgebouwd tot de voornaamste vesting van Centraal-Oostenrijk, als bolwerk tegen de Balkan en als laatste bastion van de duitstalige landen in het zuidoosten. Het uit 1557-1565 daterende Landhaus in renaissancestijl is een werk van Domenico dell'Allio. De universiteit werd opgericht in 1586 en in 1614-1638 bouwden Pietro de Pomis en Pietro Valnegro het praalgraf van keizer Ferdinand II.

De stad werd ontmanteld in 1784 en in 1809 werden ook de vestingen van de Schlossberg op grond van het vredesverdrag van Schönbrunn gesloopt. De Schlossberg is sinds 1839 een park. De Uhrturm (Horlogetoren), een voormalige vestingtoren, verkreeg zijn huidig aspect in 1561. De reusachtige wijzerplaten werden aangebracht in 1712. De toren is het symbool van de stad.

De dubbele gotische wenteltrap in de Burg is een bouwkundige merkwaardigheid van de stad. Interessant zijn voorts eveneens de vroeggotische Leechkirche, oudste kerkgebouw van Graz (13de eeuw), de domkerk, het Land-

haus en het Joanneum, streekmuzeüm uit de tijd van aartshertog Johan (1811). Boeiend is een wandeling door de oude stadskern met zijn smalle straatjes en steegjes, waar alles herinnert aan sinds lang vervolgen tijden.

Oostenrijk als kunstland

Oostenrijk, tot 1918 het machtigste land van Europa, een keizerlijke, maar geen koloniale mogendheid, heeft zijn ziel, zijn historische rol, het bewustzijn van zijn historische zending vertolkt in artistieke scheppingsdrang: in bouwkunst, beeldhouwkunst, schilderkunst en muziek.

Een kort overzicht van de Oostenrijkse bouwkunst moet natuurlijk beginnen met de romaanse architectuur. Romaanse kunst ontmoet je uit de 11de en 12de eeuw en de eerste helft van de 13de eeuw. Veel uit die tijd is sindsdien verloren gegaan. Er werd in de loop van de volgende eeuwen verbouwd, bijgebouwd, veranderd en gesloopt. Iedere nieuwe stijlrichting gold als de beste en fraaiste en eiste offers. Men moderniseerde en restaureerde en in Oostenrijk werd veel opgeofferd aan de barok. Bewaard gebleven uit de vroegromaanse periode zijn de krypte van de dom te Gurk in Karinthië, het altaar van Nikolaas van Verdun te Klosterneuburg, de Johanneskapel te Pürgg in Stiermarken, de kruisgang van de benedictijnerabdijkerk te Millstatt, het Kapittelhuis te Zwettl, enkele ossuaria (Mödling, Hartberg, Maria Sall, Sankt-Lamprecht, Tulln) en kerkportalen (groot portaal van de Stefaansdom te Wenen, prachtportaal van de abdijkerk van Millstatt, de portalen van de dom te Gurk en van de Sint-Pieterskerk te Salzburg). Het indrukwekkendste en meest bekende romaanse gebouw van Oostenrijk is de dom van Gurk, een driebeukige zuilenbasilica, die in 1200 werd gewijd. De kruisbeuk, de drie absissen en de emporia (galerijen) tussen de westtorens zijn typisch voor de romaanse bouwkunst. Enig is ook de absis van de kleine dorpskerk van Schöngrabern in het Weinviertel, waar de strijd tussen goed en kwaad door beeldengroepen wordt weergegeven. Resten van reliëfs in de noordmuur van de kerk dateren eveneens uit 1200.

De gotiek is heel wat beter vertegenwoordigd. Begonnen in de Oost-Alpen in het begin van de 13de eeuw, beheerste de gotiek het denken van de bouwmeesters tot omstreeks 1600. De gotische bouwkunst is gekenmerkt door het kruisribgewelf, de gotische jukboog, de spitsboog en de steunboog. In vergelijking met de romaanse bouwkunst maakt de gotische bouwkunst een overladen indruk. Daarop berust ook de van de Italiaanse bouwmeester Vasari (16de eeuw) afkomstige naam « gotico » (barbaars).

De gotiek maakt grote indruk op de hedendaagse mens. Dit is wellicht gedeeltelijk toe te schrijven aan de zo talrijke Europese kathedraalen, waarvan de macht en meteen het gewichtsloze voorkomen de toeschouwer fascineren. In Oostenrijk is de Stefaansdom te Wenen een van de beroemdste gebouwen van Europa, de voornaamste vertegenwoordiger van de gotische bouwkunst. Het hallenkoor, het schip, de toren en de z.g. Singerpoort zijn zuiver gotisch. Andere gotische gebouwen of delen van gebouwen zijn de cisterciënzerkerk van Lilienfeld, de Leechkirche en de dom te Graz, de Bischofskapelle te Göss, de kerk Maria am Gestade te Wenen, de hallenkerk van Heiligenkreuz, de cisterciënzerkerk te Neuberg de cisterciënzerabdij van Zwettl, e.a.

In de 15de eeuw bereikte de Oostenrijkse gotiek het toppunt van haar bloei te Wenen.

De architectuur is zo licht en open, dat het lijkt alsof de konstrukties zich onttrekken aan de zwaartekracht. Het interieur is een zwevend netwerk van slanke pijlers en fijne ribben. Fraaie voorbeelden vind je te Braunau (Spitalskirche), Schwaz in Tirol (vierbeukige O.L. Vrouwekerk) en Sankt-Wolfgang (laatgotische bedevaartkerk met prachtig hoogaltaar

Hoog verheffen zich het machtige dak en de slanke gotische toren van de Stefaansdom te Wenen boven de daken van de stad. De toren is het symbool van Wenen. Merkwaardig is het dak met zijn bonte tekening. Hier werd in de 12de eeuw een driebeukige basilica met twee torens gebouwd, die in 1280 bij een stadsbrand werd verwoest. Van het nieuwe gebouw uit de 13de eeuw is de westgevel met de grote poort en de Heidentorens bewaard gebleven. In de 14de eeuw werd het grote hallekoor gebouwd en pas later begon de bouw van het nieuwe gotische schip ten tijde van Rudolf IV. De hoge zuidelijke toren, Steffel genaamd, werd pas in 1433 voltooid. De noordelijke toren is ongeveer 100 jaar jonger. Het gebouw werd zwaar beschadigd tijdens de tweede wereldoorlog. De restauratie was voltooid in 1962.

▷

van Michaël Pacher, een van de fraaiste vleugelaltaren in de duitssprekende landen). De orgelvoet van de Stefaansdom te Wenen dateert eveneens uit die tijd. In de « Fenster-gucker » heeft de meester zichzelf afgebeeld. Fantastisch is ook het filigraan fijne netwerk van de domkansel, Pilgrams voornaamste werk, dat met het praalgraf van Frederik III in de Stefaansdom tot de merkwaardigste skulpturen van de gotiek behoort. Vermaard zijn voorts eveneens de gotische muurschilderijen in de parochiekerk van Thörl in Karinthy, de gebrandschilderde ramen van de parochiekerk te Pürgg en het retabel van het vleugelaltaar te Sankt-Wolfgang. De merkwaardigste burgerlijke gebouwen in gotische stijl zijn het Kornmesserhaus te Steyr en het « Goldene Dachl » te Innsbruck.

De renaissance begint zich in Oostenrijk te verspreiden pas omstreeks 1500, dus met een vertraging van een 80-tal jaren. Dit is blijkbaar een typisch Oostenrijk verschijnsel. Oostenrijk is nooit haastig met nieuwe dingen, ook niet bij de ontlening ervan. De Oostenrijker is immers konservatief. Hij staat skeptisch tegenover alles wat nieuw is. Dit is een karaktertrek die de vreemdeling ergert en de Oostenrijker menig scherpe kritiek bezorgt. Maar als de Oostenrijker eenmaal overtuigd is van de waarde van een nieuwigheid, spant hij er zich geestdriftig voor in en zet hij ze vaak zelfs de kroon op. Dit was het geval voor de renaissance en niet minder voor de barok.

De renaissance deed haar intrede in Oostenrijk bij de bouw van praalgraven en grafkerken: praalgraf van Maximiliaan I in de Hofkerk te Innsbruck, van Ferdinand II te Graz en van Karel II te Seckau, alsook het praalgraf van Wolf Dietrich in de H. Gabriëlskapel te Salzburg. Ook kastelen en burchten werden in de

nieuwe stijl opgetrokken met als fraaiste voorbeeld het slot Porcia te Spittal aan de Drau, een gebouw in zuiver Italiaanse renaissance. Ook het binnenplein van het Landhaus te Graz en het plein van de Spaanse Rijsschool te Wenen zijn typische renaissancekonstrukties. Dit geldt eveneens voor het kasteel Schallaburg bij Melk, een klassiek renaissance-gebouw.

Ook de kloosters en abdijen hebben de nieuwe stijl niet versmaad. Te Seckau, Vorau en Admont verleent het ritme van de volgens renaissance-patroon gerangschikte ramen de gebouwen een monumentaal aspekt, dat wordt onderstreept door het centrale kerkgebouw.

De renaissance veroverd weldra ook de architectuur van de kastelen en paleizen. Typische voorbeelden zijn de Leopoldiaanse vleugel van de Hofbrug te Wenen, het Fuggerpaleis te Innsbruck, het Starhemberg-paleis te Wenen en het Attemspaleis te Graz.

De barok viel aanvankelijk niet in de smaak. Dit blijkt uit de naam, via het Frans *baroque* en het Italiaans *barrocco* ontleend aan het Portugees *barroco* met de betekenis « grillig, zonderling, lelijk ». Evenals thans stonden de mensen ook vroeger afwijzend tegenover het nieuwe, zodat de nieuwe richting in de 16de eeuw maar heel weinig bijval genoot, alhoewel het toen in die tijd van het absolutisme niet zo gemakkelijk was iets af te wijzen. De staat, de adel en de kerk gaven de toon aan en het volk kon zich alleen verbazen. En of het zich verbaasde! Eerst over de overwinningen van prins Eugene op de Turken en de Fransen en vervolgens over de mateloze hoogmoed van de machthebbers.

Het duurde jaren alvorens de barok vaste voet kreeg in Oostenrijk in een tijd toen de barokke mode elders in Europa reeds over haar toppunt

Het Wiener Burgtheater aan de Ring (Ringgasse) is het voornaamste theater van de duitssprekende landen. Het volgens de tekeningen van Carl Hasenauer en Gottfried Semper als keizerlijk hoftheater opgetrokken gebouw werd in 1888 geopend. Het is een belangrijk centrum van artistieke traditie. Het gebouw leed zware schade tijdens de tweede wereldoorlog, maar werd zorgvuldig gerestaureerd.

Het Weense koffiehuis is internationaal vermaard. Marmeren tafels, biljardtafels, tafels voor kaartspelers en schaakspelers en vooral allerhande kranten behoren tot zijn typische uitrusting. Het is de rustplaats van de Weeners, die er hun dagtaak komen onderbreken. Ieder koffiehuis heeft zijn vaste klanten. Je bestelt

er een « Schwarzen » (zwarte koffie), « Braunen » (met weinig melk) of « Weissen » (met veel melk), een « Melange » (evenveel melk als koffie), een « Schale Gold » of een « Kapuziner » (cappuccino of café-crème) met Obers (room) of Schlagobers (slagroom).

De Wurstelprater (naam afgeleid van het woord Hanswurst = hans-worst), die vroeger behoorde tot het keizerlijke jachtdomein, is thans een groot pretpark met het 63 m hoge reuzenrad als voornaamste attractie. <

heen was. Met de ogen gericht op Versailles en met de Italiaanse hoogbarok als voorbeeld probeert nu de Oostenrijkse barok kracht en mystieke hunkering uit te drukken. Het plastische element wordt teruggedrongen met voorliefde voor gezwollen vorm, holle en bolle lijnen, niet zeer harmonisch en nogal plomp. Oostenrijk is echter een zegepralende wereldmacht, machtig, door velen ontzien en gevreesd. De bouwkunst moest die glorie in steen vereeuwigen. Oostenrijk had nieuwe grenslijnen op de landkaart getrokken en het betaamde dat ook de architectonische lijnen nieuwe vorm en verloop kregen.

Onafscheidbaar met de Oostenrijkse barok verbonden namen zijn die van Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656-1723), Jakob Prandtauer (1660-1726) en Lukas von Hildebrandt (1668-1745). Andere barokarchitekten waren Carlo Antonio Carlone (overleden in 1708), Pietro Francesco Carlone (overleden in 1680) en Martino Carlone. Carlo Carlone (1686-1775) was een beroemd barok frescoschilder. Josef Munggenast (1680-1741) was een leerling van Prandtauer.

Fischer von Erlach maakte de tekeningen voor het lustkasteel Schönbrunn, ontwierp het tuinpaleis Trautson en bouwde de Nationale Bibliotheek met de fraaiste bibliotheekzaal ter wereld, alsook de Kollegienkirche te Salzburg. Zijn grootste meesterwerk is ongetwijfeld de Karlskirche te Wenen, die werd voltooid door zijn zoon Jozef Emmanuel (1693-1742) in het jaar 1729. De kerk was reeds vroeger in het pestjaar 1713 toegewijd door keizer Karel VI aan de pestheilige Carolus Borromaeus.

Johann Lukas von Hildebrandt was evenals Fischer een meester van de religieuze barokke bouwkunst, maar werkte evenals deze laatste

op latere leeftijd ook op het gebied van de profane architectuur. Zijn voornaamste werk is het Belvedere, lustkasteel van prins Eugene, gebouwd in de jaren 1700-1723. De bouw van de abdij Göttweig (1723) is zijn voornaamste prestatie op het gebied van de religieuze bouwkunst. Naar zijn tekeningen gebouwde kastelen zijn Halbthurn in Burgenland en Schönborn in Neder-Oostenrijk nabij Obermallebern in het Weinviertel. Slot Mirabell te Salzburg werd door hem verbouwd.

Jakob Prandtauer is de grootste barokmeester en wellicht ook de grootste architect van Oostenrijk. Hij was geboren in Tirol en woonde sinds 1689 te Sankt-Pölten, waar ook thans nog de barokke gebouwen getuigen van het genie van de meester. Zijn voornaamste werk, meteen ook het monumentaalste bouwwerk van de gehele Oostenrijkse barok, is het nieuwe abdijgebouw van Melk, de grootste abdij van Neder-Oostenrijk.

Prandtauer heeft de voltooiing van het abdijgebouw niet mogen beleven. Hij overleed in 1726, tien jaar voor het einde van het werk. Hij bouwde de Sint-Floriaansabdij naar de tekeningen van C.A. Carlone en voltooide ook dezes verbouwing van de abdijskerk van Kremsmünster. Voorts bouwde hij de bedevaartkerk te Sonntagberg. Hij ontwierp de domkerk en de Karmelitenkerk van Sankt-Pölten en bouwde aldaar barokke burgerhuizen aan de Rathausplatz, de Herrenplatz en de Wienerstrasse.

Prandtauers leerling Munggenast bouwde de benedictijnenabdij van Altenberg bij Horn, de 90 m hoge toren van de cisterciënzerabdij van Zwettl en de voormalige abdijskerk van de augustijnen te Dürnstein, waarvan de westelijke toren een schitterend juweel van de Oostenrijkse barok is. De in 1736-1740 gebouwde

abdij van Geras bij Horn is eveneens een van zijn talrijke werken.

Pietro Francesco Carlone en zijn beide zonen Carlo Antonio en Giovanni Battista bouwden de parochiekerk van de voormalige benedictijnenabdij te Garsten, een van merkwaardigste barokkerken van Oostenrijk. Carlo Antonio Carlone begon de barokke verbouwing van de benedictijnenabdij te Kremsmünster en ontwierp het vermaarde visbekken, waar later door Prandtauer nog twee bekkens werden bijgebouwd. Hij bouwde te Sankt-Florian de kerk en het later door Prandtauer voltooide trappenhuis van de abdij.

Het eindstadium van de barok loopt uit in de rococostijl. De fraaiste oostenrijkse rococogebouwen dateren uit de periode van 1730 tot 1780. De plattegrond van de gebouwen wordt eenvoudiger, maar de wandversiering wordt intenser, overdreven en overladen voor de hedendaagse smaak. Alles wordt speelser, lichter, sierlijker in tegenstelling tot de oorspronkelijke macht van de barok. De rococo komt dan ook beter tot uitdrukking in de porseleinkunst dan in de bouwkunst. Niet de steen, maar het porselein is het beste materiaal voor de rococo.

Typische rococogebouwen zijn de parochiekerk van Wilten bij Innsbruck en de hallenkerk van Weiz in Oost-Stiermarken. De barok bleef ook niet zonder invloed op de beeldhouwkunst, zoals blijkt o.a. uit de talrijke pest- en drievuldigheidszuilen in de Oostenrijkse steden. De Pestsäule op de Wiener Graben, een werk van Fischer von Erlach en Burnaccini, is het meest bekende voorbeeld. Ook de talrijke beelden van de H. Joannes Nepomucenus dateren uit die tijd. Georg Rafaël Donner (1693-1741) is de beroemdste barokbeeldhouwer. Zijn meest bekende werk is de fontein op de Neue Markt

te Wenen en zijn piëta in de dom te Gurk behoort eveneens tot zijn beste werken.

De muur- en plafondschilderkunst bereikt haar toppunt in de baroktijd. In de kerken worden niet alleen de gewelven, maar ook de wanden boven altaarhoogte met kunstschilderwerk versierd. Beroemd zijn de muurschilderijen in de Carbinieri-zaal van het residentiegebouw te Salzburg. Ze zijn een werk van Michaël Rottmayr, die in 1704 de adeltitel verkreeg en sindsdien Johan Michaël von Rosenbrunn heette. Rottmayr (1654-1730) is een van de eerste Oostenrijkse barokschilders. Hij werkte als kerkschilder hoofdzakelijk te Salzburg. Te Wenen versierde hij de Karlskirche en te Melk de abdijkerk met fresco's. Daniël Gran (1694-1757) werkte in het Schwarzenbergpaleis te Wenen en in de Wallfahrtskirche op de Sonntagberg en dankt zijn roem aan de versiering van de barokke praalzaal van de Weense Nationale Bibliotheek.

De Tirolse schilder Paul Troger (1698-1762) voorzag talrijke kloosters en abdijen van fraaie plafond- en muurschilderijen. Hij werkte in de abdij te Altenburg, waar hij de bibliotheek en de abdijkerk met plafondschilderijen versierde. In de premonstratenzerabdij van Geras ten noorden van Horn in het Waldviertel schilderde hij het tafereel « De wonderbare vermenigvuldiging der broden » op het plafond van de grote zomerrefter en de praaltrap van de abdij van Göttweig versierde hij met een apotheose van Karel VI. Hij werd belast met de versiering van de marmeren zaal te Melk en schilderde aldaar de doeken voor de zijaltaren van de abdijkerk.

Frans Antoon Maulpertsch (1724-1796) debuteerde als frescoschilder in de Piaristenkerk te Wenen en werkte later vooral in Bohemen en Hongarije. Martelingen van heiligen werden

door hem zeer naturalistisch weergegeven. Typisch voor zijn werk zijn een krachtig koloriet, een levendige beweeglijkheid van de figuren en een geheimzinnig contrast tussen licht en duisternis. Fraaie werken van deze zeer religieuze kunstenaar bevinden zich eveneens in de Akademie der Wetenschappen te Wenen en in de bedevaartskerk van Heiligenkreuz-Gutenbrunn.

Bernardo Bellotto, bijgenaamd Canaletto (1721-1780), schilderde de keizerlijke kastelen en diverse stadsaanzichten uit het barokke Wenen.

Martin Johan Schmidt (1718-1801), naar de plaats (Krems) waar hij werkte Kremser Schmidt genaamd, was de laatbarokke meester van het altaarbeeld, maar schilderde ook fresco's. Beroemd is zijn prachtige altaarschilderij Maria Hemelvaart in de parochiekerk te Krems. Hij schilderde z.g. wisselbeelden. Zijn hoogaltaarbeeld te Mauthausen kan viermaal worden verwisseld. Hij schilderde vastendoeken, devotiebeelden, historische taferelen en genrewerken. Hij bezat de zeldzame gave de werkelijkheid zeer treffend vol gevoel en innigheid weer te geven. Zijn bijbelse taferelen, weergegeven in een atmosfeer van licht en donker, werken rechtstreeks in op de verbeelding en het gemoed van de toeschouwer. Hij sloot de periode van de hoogbarokke effecten en contrasten af.

Het classicisme bracht een ommekeer in de kunst en architectuur. Deze stijl is een uitdrukking van de toenmalige mentaliteit en... van de opvattingen van de keizer. Jozef II is een hervormer, die met zijn twee voeten op de grond staat. Hij verlangt een nuchtere, zakelijke, functionele architectuur, een weldoordachte ommekeer na de overladen, buiten de realiteit

staande rococo. De tijd van de paleizen is voorbij. De grote abdijen, gebouwd en verbouwd, verbeelden voor alle eeuwigheid de macht van Habsburg en van de Kerk. Thans moeten ziekenhuizen (o.a. het Algemeen Ziekenhuis te Wenen) en woningen voor de mensen worden gebouwd. De enkele gebouwen die nog worden ontworpen als machtsvertoon, worden opgetrokken in de vrij strenge, zakelijke stijl van het classicisme: het Rasumovsky-paleis en de ceremoniezaal van de Weense Hofburg, de Burgtor en de Theseustempel, het Pallavicini-paleis en de Gloriette, die het perspectief van het Schönbrunn-park voltooit, en het Jozef II-monument op de Josefsplatz voor de Nationale Bibliotheek.

Antonio Canova (1757-1822) bouwt in de Augustijnenkerk het praalgraf van aartshertogin Maria Christina, wellicht het fraaiste beeldhouwwerk van het Oostenrijkse classicisme.

De periode van het classicisme wordt gevolgd door de z.g. biedermeier-periode, het « gouden tijdperk van de schilderkunst ». Talrijke Oostenrijkse schilders treden nu naar voren: Jakob Gauermaann (1773-1843) en vooral diens zoon Friedrich Gauermaann (1807-1862), een talentvol landschapschilder met voorkeur voor dramatische natuuraferelen. De werken uit zijn laatste levensjaren zijn echter heel wat rustiger en inniger, bedacht op het weergegeven van atmosfeer en stemming. Het is een meester van het rustieke genre. Zijn dieren schilderijen en jachtaferelen zijn bijzonder knap. Andere biedermeier-schilders zijn Peter Fendi (1796-1842), Carl Schindler (1821-1842), Josef Danhauser (1805-1845) en Friedrich Amerling (1803-1887). De grootste en beroemdste meester van die tijd is echter Ferdinand Georg Waldmüller (1793-1865). Deze streeft naar absolute natuurgetrooutheid als voorvechter

van het realisme in de schilderkunst en voorloper van het impressionisme. Uit zijn beelden, die als gestolde realiteit zijn, spreekt een geheimzinnige charme. Ook in zijn landschappen probeert Waldmüller de natuur zo dicht mogelijk te benaderen. Hij beheerst zijn koloriet, maar is gefascineerd door het vluchtige lichtspel in de natuur.

Leopold Kupelwieser (1796-1862) is een vertegenwoordiger van de « vaderlandse » richting. Hij keert zich af van het academische kompositieprincipe en geeft de voorkeur aan vaderlandse taferelen. Hij schildert portretten voor de Lotharingse Galerij in de Franzensburg te Laxenburg en werkt aan de versiering van het presbyterium in de nieuwe Nepomucenuskerk aan de Praterstrasse te Wenen. Hij behoort tot de vriendenkring van Franz Schubert.

Moritz von Schwind (1804-1871) is ook een vertegenwoordiger van de Duitse romantiek. Aanvankelijk tekenaar en graphicus, komt hij bij Kupelwieser naar Wenen, waar hij eveneens tot de vriendenkring van Schubert behoort en opdrachten krijgt voor de versiering van de opera. Hij tekent de kartons voor de fresco's in de loggia van de Weense staatsopera en versiert de lunetten met motieven uit Mozarts Toverfluit. Moritz von Schwind is een overgangsschakel tussen de romantiek en het historicisme.

De schitterendste ster van de 19de-eeuwse Oostenrijkse schilderkunst is ontegensprekelijk Hans Makart (1840-1884), een vertegenwoordiger van de theatrale, opera-achtige, pathetische weergave. Hij huldigt een decoratief impressionisme en loopt in het voetspoor van Rubens. Zijn twee fraaiste werken zijn « Intrade van Karel V te Antwerpen » en « De vijf zintui-

gen », monumentale doeken vol bruisende kleurenpracht met opulente lichaamsvormen in neobarokke stijl. Het toenmaals met grote begeestering bewonderde werk van de meester maakt echter heel wat minder indruk op de hedendaagse toeschouwer.

Rudolf von Alt (1812-1905) is ontegensprekelijk de beste akwarellist van de 19de-eeuwse Oostenrijkse schilderkunst, talentvol schilder van landschappen, stadsgezichten en dergelijke. Zijn werken zijn gekenmerkt door krachtige contrasten. Zijn landschappen en gezichten vertonen een ruime voorgrond, een weidse, kleurrijke diepte tegenover een fraaie achtergrond. Het hoofdmotief is telkens zeer zorgvuldig tot in de kleinste details uitgewerkt. Het gehele werk van de meester herinnert aan het impressionisme. De kunstenaar behoort ongetwijfeld tot de grootste meesters van de Oostenrijkse schilderkunst.

Friedrich Amerling (1803-1887) was een geniaal portretschilder. Het schitterende en niettemin tere koloriet van zijn portretten verdraagt invloed van de Engelse en Franse school. Hij werd modeschilder van de Weense adel en schilderde ook bemiddelde burgers. Hij werd ereburger van Wenen en werd door Frans I in de adelstand verheven blijkbaar uit dank van de keizer voor een portret dat de schilder van hem maakte. Amerling maakte ook een treffend portret van de Oostenrijkse dichter Grillparzer en bekroonde zijn carrière met een prachtig groepsportret van de familie Arthaber.

De ontwikkeling van de biedermeier-stijl nam een typisch verloop in de Oostenrijkse bouwkunst als antwoord op de classicistische stijl, die blijkbaar niet strookte met de smaak en het schoonheidsgevoel van de Oostenrijkers. In de biedermeier-architectuur kwamen opnieuw

Het slot Belvedere te Wenen bestaat uit twee delen: de Obere en de Untere Belvedere met daartussen het grote Belvederepark. Op het plaatje: de Obere Belvedere, voormalig zomerverblijf van prins Eugeen van Savooien. Het is een

van de fraaiste barokgebouwen van Europa: een langwerpig gebouw, bestaande uit drie middenvleugels, twee zijvleugels en vier hoekpaviljoenen. Het is een werk van Lukas von Hildebrandt uit de jaren 1714-36.

Slot Schönbrunn te Wenen, op het einde van de 17de eeuw door Fischer von Erlach als keizerlijke zomerresidentie gebouwd (begonnen in 1694) en later (1744-49) sterk verbouwd door Nikolaus Pacassi ten tijde van Maria-Theresia. Napoleon verbleef hier in 1805 en 1809. Het gebouw bestaat uit een middelgebouw en twee lange vleugels aan weerskanten van het slotplein. Het prachtige Schönbrunn-park in Franse stijl met hagen, fonteinen en beelden sluit aan de zuidkant aan bij het kasteel.

<

romantische strekkingen tot uiting. De lijnen werden zachter en soepeler, niet meer zo strak en streng als in de klassicistische bouwkunst.

Josef Kornhäusel (1782-1860) bouwde toen in gematigd klasieke stijl het Schottenklooster te Wenen, waarvan hij ook de bibliotheekzaal in klassieke biedermeier-stijl inrichtte. Te Klosterneuburg voltooide hij de door Donato Felice d'Allio in klassicistische stijl ontworpen verbouwing van de abdij. Hij bouwde ook de kapel van het voormalige Sint-Jakobsklooster, thans weeshuis, te Klosterneuburg, alsook het raadshuis van Baden, waarvan hij de voorgevel voorzag van een balkon en een fronton met vier ionische zuilen. Kornhäusel werkte zijn architectonische principes verder uit in het neogotieke waterslot van Anif bij Salzburg, in het Grafenegg-kasteel bij Krems en in de Franzensburg van het kasteel Laxenburg bij Wenen.

Het historicisme kende een grote bloei ten tijde van keizer Frans Jozef, toen de Weense stadsmuur werd gesloopt en de Ringstrasse met haar monumentale gebouwen werd ontworpen.

Men heeft zeventig jaar aan deze prachtige brede laan te Wenen gewerkt. De gebouwen volgden elkaar op. Je ontmoet er alle historische stijlen: neogotiek in de Votiefkerk en het raadshuis, laatrenaissance in het Burgtheater en de Beurs, classicisme in het parlamentsgebouw, Italiaanse renaissance in de twee musea en het universiteitsgebouw en renaissance-elementen in de Staatsopera. Allemaal indrukwekkende gebouwen, machtig, groots. De Ringstrasse, in haar geheel bekeken, maakt een nogal barokke indruk, naar de smaak van de laatste grote Habsburger, die de stervende Donaumonarchie met haken en ogen probeerde aaneen te houden. De rijkshoofdstad kende aldus een laatste bloeiperiode en veroorloofde

zich het optrekken van monumentale gebouwen.

Het historicisme leidde tot de « jugendstil », die omstreeks 1895 opkwam en gedurende een 15-tal jaren de architectuur beïnvloedde. De ommekeer in de kunst begon op het gebied van de kunstambachten en sloeg ook weldra over op de architectuur. Deze verlangde stofgebonden en doelmatige vormen en stond afwijzend tegenover de nieuw ontwikkelde ornamentiek van de jugendstil.

Otto Wagner (1841-1918), die de stations van de stadsspoorweg te Wenen bouwde, was de voornaamste jugendstil-architect. Hij bouwde het hoofdgebouw van de Oostenrijkse Postspaarbank te Wenen-Innere Stadt, de Steinhofkerk en de huidige Fuchsvilla aan de Hüttelbergstrasse te Wenen-Hütteldorf. Zijn werk werd later eenvoudiger onder de invloed van de revolutionaire z.g. Wiener Sezession. De architect Adolf Loos (1870-1933) verzette zich radikaal tegen alle ornamentiek. Van hem komt de uitspraak « Ornamentiek is misdaad! ». Hij werkte consequent op grond van dit principe en beperkte zich uitsluitend tot het spel van materiaal en lijn. Hij was met Josef Hoffmann (1870-1956) een der pioniers van de zich van de jugendstil afkerende moderne bouwkunst in Oostenrijk. Nuchtere vormen en doelmatige materialen geven de toon aan. Loos bouwde een groot aantal eenvoudige woningen en legde daarbij grote nadruk op de klare, evenwichtige, harmonieuze vorm, waarbij hij een tweede principe van zijn architectonische richting toepaste, zijn z.g. « ruimteplan », d.w.z. het bouwen van woningen en wooncomplexen van binnen naar buiten. Ook de villa's, die Hoffmann te Wenen in de geest van de secessie bouwden, zijn gekenmerkt door strengheid, zakelijkheid en doelmatigheid. Hoffmanns ver-

Spitz aan de Donau, in het voorjaar bedolven onder de bloeiende abrikozenbomen, is de « Marillenhoofdstad » van de Wachau (marillen = abrikozen). Het is een

fraai stadje met renaissance- en barokhuizen rondom de Tausendeimerberg, aldus genaamd om zijn wijngaarden die ieder jaar een rijke oogst opleveren.
▽

Wijnoogst bij Spitz in Neder-Oostenrijk. De druiven rijpen aan de wijnstokken langs de warme zonnige hellingen. Ze worden bij de pluk in grote eikehouten kuipen verzameld, die thans steeds meer door plastic bakken worden vervangen.

▷

maardste gebouw bevindt zich echter niet te Wenen, maar te Brussel. Het is het Stoclet-paleis aldaar, waarvan de eetzaal door Klimt werd versierd.

De Jugendstil, die in Oostenrijk in leven bleef tot de jaren twintig, ging vrij geleidelijk in het expressionisme over. Gemeentehuizen en arbeiderswoningen werden gebouwd. Het crematorium op de hoofdbegraafplaats te Wenen, een werk van Clemens Holzmeister, spreekt dezelfde architectonische taal als het Karl Marx-Hof te Döblin of de tuinstad te Floridsdorf. Clemens Holzmeister bouwde in gematigd moderne stijl kerken, scholen en hotels en vernieuwde ook het interieur van het Festspielhaus te Salzburg. Hij bouwde in Ankara (Turkije) de regeringsgebouwen in opdracht van Kemal Atatürk: het Oorlogsministerie, de gebouwen van de generale staf en andere ministeries. Zijn werk aldaar wordt wel eens de weerwraak van Oostenrijk voor de belegering van Wenen door de Turken genoemd. De geweldige muren, kaal, zonder enige versiering (ook niet door afwisseling in het materiaal), beantwoorden nauwelijks aan de huidige smaak. Het waren de vertegenwoordigers van de moderne richting die aanknopingspunten zochten met de hedendaagse eisen aangaande schoonheid en harmonie op het gebied van de architectuur. Afkerig van het konservatisme van Holzmeister of Plischke, bouwde Roland Rainer de Stadthalle te Wenen, Schwanzer het Muzéum van de Twintigste Eeuw en Staber de UNO-City te Wenen. Deze UNO-City is het monumentaalste, maar ook duurste bouwproject dat ooit in Oostenrijk werd uitgevoerd. Het leidde tot heel wat politieke rellen en hevige protesten vanaf het jaar 1974 tot het jaar van zijn voltooiing 1978.

De pompeuze tijd van de Habsburgers liep ten einde in 1918. Oostenrijk werd verminkt tot

een romp, tot een schamele rest van een voormalig keizerrijk. Het kon zich voortaan de uitvoering van grote bouwprojecten niet meer veroorloven. De groots geplande stadsuitbreidingen van de jaren twintig waren weliswaar baanbrekend, wat niet wegneemt dat Oostenrijk in de volgende vijftig jaar zijn vooraanstaande positie op het gebied van de architectuur geleidelijk verloor. De Donautoren te Wenen, uitsluitend om prestigeredenen opgericht, is een vergissing. De nieuwe satellietsteden van Wenen zijn akelige woonkazernes, weliswaar met centrale verwarming, maar waar tussen de bewoners vrijwel ieder maatschappelijk contact ontbreekt. Er werden ook overdekte zwembaden, openluchtzwembaden, parken, recreatiecentra e.d. aangelegd.

Toch ontbrak het niet aan impulsen in de goede richting. Gustav Peichl werd door de ORF (Oostenrijkse Radio) belast met het bouwen van de regionale zendposten. Hij vervulde zijn taak op voortreffelijke wijze. Het zijn zeer moderne, fraaie, in de goede richting wijzende konstrukties. Peichl heeft ook als karikaturist onder het pseudoniem Ironimus internationale bekendheid verworven.

Mijlpalen in de moderne Oostenrijkse architectuur zijn eveneens het Wirtschaftsförderungsinstitut te Sankt-Pölten van Karl Schwanzer (1918-1975), de Mijnbouwhogeschool te Graz en de Katholieke Pedagogische Akademie te Oberwart van Günther Domenig en Eilfried Huth. Het staal- en glasgebouw van de Hochschule für Bodenkultur te Wenen, gebouwd door Ernst Hiesmayer, verdient alle lof en is een nieuwe attractie van de hoofdstad.

Door de katholieke kerk werd eveneens heel wat gebouwd. Vooral Josef Lackner geraakte bekend door het bouwen van kerken te Inns-

bruck en Wenen en te Völs en Neu-Arzt bij Innsbruck. De ultra-moderne kerk van Fritz Wotruba te Wenen-Mauer werd in 1976 gewijd. Het in 1966-68 door Garstenhauer gebouwde stadion Felsenbad te Badgastein is ver buiten de grenzen van Oostenrijk bekend. Harry Glück maakte zich zeer verdienstelijk op het gebied van de woningbouw. Hij ontwierp in 1977 de gebouwen van de tentoonstelling « Men transform » te New York.

De hedendaagse tijd is gekenmerkt door een zeer snelle opeenvolging van steeds nieuwe stijlen en opvattingen in de architectuur. Niets is nog bestendig. Gebouwen uit 1970 zijn nu reeds ouderwets. Dit is geen typisch Oostenrijks verschijnsel. De gehele wereld zit wanhopig verstrikt in een crisis, waaraan ook de kunst en de architectuur niet ontsnappen.

Wij leven in een tijd van rusteloos zoeken en tasten. Dit merk je ook in de beeldhouwkunst en de schilderkunst. Fritz Wotruba (1907-1975), die in een archaische, kubische blokstijl allerhande beeldhouwwerken en bouwwerken met nieuwe vormgeving creëerde, verwierf internationale faam. Hij behoort tot de voornaamste hedendaagse Europese beeldhouwers. De sterke expressiviteit van zijn werk is een protest tegen de vervlakking en ledigheid van de moderne kunst. Zijn beeldhouwwerken zijn zeer aangrijpend en maken diepe indruk op de toeschouwer. Slechts heel weinig moderne beeldhouwers zijn nog in staat het publiek op dergelijke wijze te boeien.

Wotruba is als geniaal beeldhouwer een uitzonderlijk geval. Daartegenover staat een flinke rij begaafde schilders, waaronder in de eerste plaats Oskar Kokoschka (geb. in 1886), Egon Schiele (1890-1918) en Gustav Klimt (1862-1918). Het gehele werk van Kokoschka

getuigt van creatieve onrust. De schilder slaagt erin het innerlijke leven van de mensen weer te geven en zijn landschappen en stadsgezichten getuigen van visionaire verbeelding. Schiele, sterk beïnvloed door Klimt, schilderde prachtige naaktstudies en boeit het oog door zijn ornamentale stijl. Klimt schilderde meestal tere composities van symbolische aard. In zijn vlakke stijl zijn jugendstil-elementen en figuren met elkaar versmolten tot een decoratief geheel.

Anton Faistauer (1887-1930), bekend door zijn fresco's in het Salzburger Festspielhaus en de parochiekerk van Salzburg-Morzg, schilderde vooral landschappen en stillevens, zoals ook Wilhelm Thöny (1888-1949), een laatimpressionistische schilder en boekillustrator uit Graz. Alfred Kubin (1877-1959) verwierf eveneens bekendheid in het buitenland met zijn tekeningen en litho's, die vaak een angstwekkende indruk maken op de toeschouwer. Ook de naam van Albin Egger-Lienz (1868-1926), een impressionist uit de secessietijd, mag niet worden vergeten.

Het fantastische realisme van Arik Brauer (geb. in 1929), Ernst Fuchs (geb. in 1930), Rudolf Hausner (geb. 1914), Anton Lehmden (geb. in 1929) en Wolfgang Hutter (geb. in 1928), samen vaak de « grote vijf » genaamd, betekende een flinke aansporing voor de Oostenrijkse schildersschool. Met uitzondering van Hausner waren zij allemaal leerlingen van Albert Paris Gütersloh, bekend Weens schilder en auteur (1887-1973), en bevriend met de Saarlandse schilder Edgar Jené, die het surrealisme naar Wenen had gebracht.

Het begrip « Wiener Schule des phantastischen Realismus » werd bedacht door Johann Muschik in de jaren vijftig en hield stand bij het

publiek ondanks de hevige aanvallen van de kritiek. De schilders exposeerden officieel onder deze benaming en doen het ook thans nog. Dit is des te merkwaardiger, daar de « grote vijf » zich aanvankelijk als surrealisten beschouwden.

Gütersloh, geboren in 1887 te Wenen, werkte als dichter, denker en schilder en maakte ook gobelins, gebrandschilderde glasramen en mozaïeken. Hij schilderde met uiterste nauwgezetheid portretten, illustraties en miniaturen. hij behoorde tot de vriendenkring van Klimt.

Klimts bloemenmotieven, Schiele's gebroken kleuren en Kokoschka's temperament inspireerden hem. Zijn werk heeft een kubistische inslag en vertoont invloed van Cézanne. In zijn later werk vertoont hij een voorliefde voor kompakte vlakken en eenvoudige composities. Gütersloh wordt beschouwd als de vader van de Weense school van het fantastische realisme.

Friedensreich Hundertwasser (schuilnaam van

Stowasser) speelt de rol van « enfant terrible » onder de Weense kunstenaars. Surrealist is hij niet en al evenmin fantastisch realist noch impressionist. Hij schildert magisch-expressieve ornamenten en heeft door zijn werk een stevige faam weten te verwerven.

Een gelijkaardige rol speelt ook Maître Leherb (eigenlijk Helmut Leherbauer). Hij is de meester van de « blauwe stralen », geldt als zeer geëxalteerd en is de enige levende Oostenrijker wiens werken in het New Yorker Museum of Modern Art geëxposeerd zijn.

Het is niet of nauwelijks mogelijk een etiket te plakken op Alfred Hrdlicka, schilder, graphicus en beeldhouwer met demonische allures. Bekende tekenaars en karikaturisten zijn ook Paul Flora en Arnulf Rainer, een van de oprichters van de « Informel », een modeverschijnsel uit de jaren 1949-53. Ten slotte geraakte Adolf Frohner bekend als « schilder van afstotelijk naakt ».

Beroemde Oostenrijkers

Talrijke vooraanstaande Oostenrijkers (geleerden of kunstenaars) genoten vaak groter aanzien in het buitenland dan in hun eigen land. Sigmund Freud is daarvan een typisch voorbeeld. Geen sant in eigen land! Dit is ook elders waar, maar nergens meer waar dan in Oostenrijk. Hoe komt dit? De Oostenrijker heeft een complex gevoel van afkering en verering ten overstaan van zijn beroemde landgenoten. Er zijn heel wat beroemde Oostenrijkers die in hun land geen of nauwelijks enig aanzien genoten of die werden toegejuicht op het toppunt van hun roem, maar werden vergeten en verstoten toen ze arm en ziek werden. Het meest beschamende voorbeeld daarvan is Wolfgang Amadeus Mozart, een van de grootste en wellicht de allergrootste van alle Oostenrijkers, die op 5 december 1791 in een armengraf werd begraven.

Of ligt de oorzaak van die houding wellicht hierin dat de Oostenrijker van oudsher heel skeptisch staat tegenover alle nieuwe dingen en liever wacht om te zien wat er in het buitenland mee gebeurt. Bitter was dan ook het lot van talrijke Oostenrijkse uitvinders, zoals Peter Mitterhofer (1822-1893), uitvinder van de schrijfmachine, en Jozef Madersperger (1768-1850), uitvinder van de naaimachine (1830). Het treurigst is wel het lot van de Oostenrijkse uitvinder Siegfried Marcus (1831-1898), een werktuigkundige uit Wenen, die in 1875 de eerste auto met benzinemotor en elektrische ontsteking bouwde. Hij bleef onbekend, ook in het buitenland, en je vindt zijn naam niet eens in de grote encyclopedieën. Iedereen denkt dat Benz de auto heeft uitgevonden. Inderdaad, maar tien jaar na Marcus! Marcus overleed arm en onbekend. Zijn auto staat in het Technisch Muzeüm te Wenen. De meeste bezoekers lopen eraan voorbij. Een tweede oorzaak ligt ongetwijfeld ook hierin dat

vele grote Oostenrijkers hun al te klein geworden vaderland verlieten om faam en roem te verwerven in het buitenland.

Voorbeelden daarvan zijn Sigmund Freud en Ludwig Josef Wittgenstein, klassiek filosoof van de Wiener Kreis, alsook de grote Oostenrijkse dichter Franz Werfel. Dit geldt ook voor de dichters Rainer Maria Rilke (1875-1926) en Alfred Polgar (1875-1955). En is ook Stephan Zweig niet een treffend voorbeeld? Hieraan moet worden toegevoegd dat talrijke grote Oostenrijkers hun land niet vrijwillig verlieten, maar daartoe werden gedwongen door een andere, beruchte Oostenrijker, wiens naam Oostenrijk graag uit de lijst van zijn zonen zou schrappen.

De Oostenrijker heeft ook thans zijn houding tegenover zijn grote landgenoten niet gewijzigd. Hij loert nog steeds naar hun reputatie in het buitenland alvorens hij het aandurft hun genie te erkennen. Toch was het niet altijd zo. Toen Wenen nog de niet-officiële hoofdstad van Europa en de muziekmecropool van de wereld was, kwamen lieden met ambitie er wonen en werken.

Dit was de tijd van Christof Willibald Gluck, afkomstig uit de Oberpfalz en in 1787 te Wenen overleden, de tijd van Jozef Haydn, geboren in 1732 te Rohrau en in 1809 te Wenen overleden, van Wolfgang Amadeus Mozart, geboren te Salzburg in 1756 en overleden te Wenen in 1791, van Lodewijk van Beethoven (1770-1827), die van Bonn naar Wenen trok en aldaar het grootste deel van zijn leven doorbracht, alsook van Frans Liszt (1811-1886), die van Rading naar Wenen kwam, van Antoon Bruckner (1824-1896), die van Ansfelden via Sankt-Florian te Wenen belandde, van Johannes Brahms, in 1833 te

Hamburg geboren en in 1897 te Wenen gestorven, en van Franz von Suppé, geboren in Dalmatië in 1819 en overleden te Wenen in 1895. Hugo Wolf (1860-1903) kwam van Windischgrätz naar Wenen. Leo Fall, geboren in 1873 te Ollmütz en overleden in 1925 te Wenen, en Franz Lehar (1870-1948) volgden hem in de hoofdstad en schreven er hun muziek. Al die grote musici waren Oostenrijkers met uitzondering van Beethoven en Brahms. Kinderen van Wenen, waar ze werkten, waren Franz Schubert (1797-1828), Josef Lanner (1801-1893), Johann Strauss senior (1804-1859) en Johann Strauss junior (1825-1899), Josef Strauss (1827-1870), Johann Schrammel (1852-1897), Karl Millöcker (1842-1899) en Karl Michael Zierer (1843-1922). Het waren geestdriftige Weners en ze werden door de stad geëerd.

Wenen heeft ook grote moderne musici voortgebracht. Hun composities, vreemdklinkend in het oor van de classicus, zijn wegwijzers naar de toekomst en een genot voor allen die houden van de twaalftoonmuziek. Arnold Schönberg (1874-1951), Alban Berg (1885-1935) en Anton Webern (1883-1945) zijn de meest bekende vertegenwoordigers van deze kompositietechniek.

De Oostenrijkse muziektraditie is bij verre na niet uitgestorven. De roem van Robert Stolz (1880-1975) verspreidde zich ver buiten de grenzen van diens vaderland. De Salzburgse dirigent Herbert von Karajan (geboren te Salzburg in 1908) en de Grazer dirigent Karl Böhm (geboren te Graz in 1894) zijn internationaal gevierde musici. Zelden, maar toch nog af en toe, vindt te Wenen de eerste opvoering van een opera plaats. Dit was het geval in 1976 voor het werk « Kabale und Liebe » van Gottfried von Einem (geboren te Bern in 1918). De

Wiener Philharmoniker, de Wiener Symphoniker en de Wiener Sängerknaben zijn wereldberoemd. En ieder jaar wordt het Wiener Newjaarsconcert door ontelbare mensen ter wereld via de TV-buis genoten.

Oostenrijk is het klassieke land van de muziek. Het is ook een land van dichters en schrijvers, maar als dusdanig minder bekend. Walther von der Vogelweide, grootste middeleeuwse lyrisch dichter van het Duitse taalgebied (geboren waarschijnlijk omstreeks 1170 en overleden in 1230), genoot zijn opleiding aan het hof der Babenbergers te Wenen. Hij was de schepper van het minnelied, dat hij verhief tot het niveau van de ridderpoëzie. Het is niet zeker of hij een geboren Oostenrijker was. Hij bracht het grootste deel van zijn leven door in Duitsland, waar hij omstreeks 1220 te Würzburg een leen verkreeg van Frederik II.

Het was omstreeks 1800 dat de Oostenrijkse genius ook definitief in de literatuur begon door te breken, op dramatisch gebied met Nikolaus Lenau (1802-1850), die zijn weltschmerz en sentimentele ontgoocheling in balladen en gedichten uitdrukte, alsook met het tweetal Raimund en Nestroy op het gebied van de komische en satirische literatuur: Ferdinand Raimund (1790-1835), de meester van de gemoedelijke komiek met lokale kleur, van het burleske in sappig dialect en van het Weense volkstheater en Johann Nestroy (1801-1862), meester van de ironie en satire en van het woordenspel, die in zedenstukken zijn omgeving hekelde, allebei nog steeds graag gespeelde, geestige auteurs, wier kritiek op de maatschappij nog niets van haar aktualiteit heeft ingeboet.

Geheel anders is Adalbert Stifter (1805-1868), de diepgelovige, godzoekende dichter van de

Een door een sleepboot
getrokken konvooi, dat
afkomstig is uit het Oost-
blok en de Donau
opvaart. De zijdelingse
aanhangsels van de
sleepboot bevatten de
grote waterwielen waar-
mee de boot wordt aan-
gedreven naar het voor-

beeld van de oude wiel-
boten op sommige Zwit-
serse meren. Een tafereel
dat steeds zeldzamer
wordt in onze drukke tijd.
Foto gemaakt te Linz op
de Donaubrug, die van de
stad op de andere oever
naar Urfahr leidt.

De vermaarde cisterciënzerabdij van Zwettl bevindt zich aan de Kamp (rivier) in een streek die door de toeristen nog niet onder de voeten wordt gelopen. Ze dateert uit de romaanse tijd. De cisterciënzers bouwden hun abdijen bij voorkeur op laag gelegen plaatsen, terwijl de benediktijnen de voorkeur gaven aan

hoog boven het omringende landschap gelegen plaatsen. Op de foto: abdijgebouwen met de merkwaardige abdijskerk in gotische stijl. Tot de schatten van de abdij behoren o.a. het beroemde zilveren Zwettler Kruis, een gotische, in ivoor gesneden madonna, 420 handschriften en 277 wiegedrukken.

▷

Abdij van Zwettl in het Waldviertel (Neder-Oostenrijk), gesticht in de 12de eeuw als cisterciënzerabdij. Merkwaardig is de prachtige kruis-

gang met het zeshoekig Brunnenhaus uit de 13de eeuw. De woon- en dienst ruimten zijn rondom de kruisgang gerangschikt.

▽

Freistadt in het Mühlviertel (Opper-Oostenrijk), ontstaan als handelscentrum langs de straatweg naar Bohemen en meteen als grensvesting. De machtige stadsmuren met vestingstorens en stadspoorten en de fraaie

gotische gebouwen en renaissancegevels verlenen de stad een historisch aspect. Op de foto: wedstrijd tussen de fanfares van de streek op het marktplein van de stad. ▽

Kopermuziek, volksdansen, volksliederen en jodelen zijn essentiële elementen van de Oostenrijkse traditie. Het grote rechthoekige stadsplein

met het raadhuis en de parochiekerk te Freistadt is een uitstekend forum voor de traditionele folkloristische manifestaties. ▽

Het fabriekskomplex van de « Vereinigte Österreichische Eisen- und Stahlwerke » te Linz harmonieert allerminst met het barokke stadscentrum. Linz is de hoofdplaats van Opper-Oostenrijk. De stad gaat terug op het Romeinse Lentia. Ze heeft een goed bewaarde oude stadskern met

fraaie gebouwen, zoals het raadhuis met zijn astronomische klok, de oude domkerk met barok interieur, de prachtige Deutschordenskirche (kerk van de Duitse Orde) en de Martinskerk (Sint-Maartenskerk), oudste kerk van Oostenrijk. Het moderne Linz is een belangrijke industriestad.

klassieke tijd, die de natuur, de geschiedenis en de mens beschreef in het raam van het tijdloze, volmaakte, door God gechapen heelal, in een taal die zo fraai, zo fijn geslepen, zo treffend is dat ze nooit ophoudt de lezer te boeien en te ontroeren.

Franz Grillparzer (1791-1872) is de grootste Oostenrijkse toneelschrijver: beambte, archief-directeur en hofrat, een mens vol tegenstrijdigheden, barok taalvirtuoos, tegelijk romanticus, classicus en dramaturg, die in zijn werken het conflict tussen het geweten en de daad behandelt en de Duitse taal in al haar aspecten van het innige en tedere tot het zware en dramatische volmaakt beheerste en meesterlijk hanteerde.

Vrouwelijke tederheid en fijngevoeligheid en fijne humor spreken uit de lyriek van Marie von Ebner-Eschenbach (1830-1916), wier werk wortelt in de oude Oostenrijkse adellijke cultuur en niettemin blijkt geeft van diep begrip voor de maatschappelijke realiteit.

Peter Rosegger (1843-1918) was geheel andere georiënteerd dan Marie von Ebner-Eschenbach. Als zoon van een bergboer uit Alpl in Opper-Stiermarken was hij een volkschrijver met sterke lokale kleur, diep geworteld in het volk waaruit hij gesproten was.

Ludwig Anzengruber (1839-1889) was een volksschrijver als Rosegger. Hij schreef realistische boerendrama's en geestige blijspelen en hekelde de religieuze en morele bekrompenheid van zijn tijd. De Wener Anzengruber beïnvloedde de Tiroler Karl Schönherr (1867-1943), een arts, die lyriek vol humor in pittig dialect schreef en in zijn dramatische werk het leven van de met de grond verbonden boeren beschreef.

Te Wenen beoefenden Peter Altenberg (eigenlijk Richard Engländer, 1859-1919) en Alfred Polgar (1875-1955) het impressionistische kabaretgenre. Altenberg, de dichter van de Weense Belle Epoque, ontmoette in 1894 Arthur Schnitzler (1862-1931) in de legendarische Café Central, die hem sindsdien onder de arm nam. Schnitzler was de grootmeester van de galante komedie, een scherp waarnemer van het berstende rijk der Habsburgers en van de ledigheid der begrippen eer en etiket. Polgar, evenals Altenberg een meester van de kleine vorm en de spirituele satire, schreef kritieken en essays.

Hugo von Hofmannsthal (1847-1929) was de grootste letterkundige van de tijd omstreeks de eeuwwisseling. Hij was zeer muzikaal begaafd (schreef libretto's voor Richard Strauss) en bovendien een groot dramatisch woordkunstenaar. Zijn veel gelezen boek « Jedermann, Spiel vom Sterben des reichen Mannes », maakte hem in brede kringen bekend. Hij leed erg onder de indruk van de eerste wereldoorlog, interesseerde zich aldus voor de problematiek aangaande geest en macht en besprak de tragiek van de westerse geest en beschaving in zijn tragedie « Der Turm ». Hij onderging de invloed van Nietzsche en Freud en was in zijn jeugd een groot bewonderaar van Altenberg.

Ook Karl Kraus (1874-1936) is een schrijver uit die tijd. Hij was bevriend met Hofmannsthal, Schnitzler en Altenberg en gaf het polemische tijdschrift « Die Fackel » uit. Kraus was een taalvirtuoos, ijverde voor taalzuiverheid en spiegelde zich aan de taalvaardigheid van Nestor. Hij was een geducht hekeldichter en een overtuigd pacifist.

Rainer Maria Rilke (1875-1926) was een onrustig reiziger. Hij verbleef in Rusland, Parijs,

Istrië en Zwitserland. Rilke was een onovertroffen taalvirtuoos, die speelde met woord en rijm en prachtige stemmingsverzen schreef. Hij hunkerde naar adel en helftaftigheid, keerde zich in zijn laatste levensjaren af van romantisme en mysticisme en verlangde naar de dood, echter zonder zo ver te gaan als Stefan Zweig (1881-1942), pacifist en humanist, die, tot waanzin gebracht door de toenmalige politieke en militaire gebeurtenissen, vrijwillig de dood inging. Zweig was een begaafd biograaf, essayist en novellenschrijver.

De « fin de siècle »-wereld van Hofmannsthal en Schnitzler was niet compleet geweest zonder Franz Kafka (1883-1924) en Hermann Broch (1886-1951). Kafka, die talrijke verhalen schreef waarvan er slechts enkele tijdens zijn leven werden gepubliceerd, ontwikkelde met Musil en Broch nieuwe romanvormen, die na de eerste wereldoorlog niet zonder invloed bleven op de wereldliteratuur. Kafka's werk vertoont surrealistische trekken, waaruit de angst van het individu voor het bovennatuurlijke spreekt, met voorliefde voor het absurde, leidend tot innerlijke verscheurdheid en vervreemding van de realiteit. Volgens Kafka is de mens niet vrij, maar afhankelijk van het onbekende en er hulpeloos aan overgeleverd, zonder steun in een vijandige wereld. Kafka's romans zijn niet vrij van een angstwekkend en tragisch levensgevoel.

Hermann Broch, die als zoveel anderen in 1938 emigreerde, stond onder de invloed van Kafka en James Joyce en ontpopte zich als een fijnzinnig waarnemer die allerhande psychische situaties op meesterlijke wijze wist te ontleden.

De voornaamste lyrische dichter van die tijd was Georg Trakl uit Salzburg (1887-1914).

Zijn gedichten behoren tot de fraaiste parels van het expressionisme. Met hem verwant was de romanschrijver Franz Werfel (1890-1945), die op aangrijpende wijze de onderdrukking en bevrijdingsstrijd van minderheden in zijn werken beschreef.

Robert Musil (1880-1942) was een gevoelig ironisch auteur, zeer spiritueel en neigend tot mysticisme, die het verval van het vooroorlogse Oostenrijk als een voorteken van de ondergang der westerse beschaving beschouwde.

Anton Wildgans (1881-1932), tweemaal directeur van het Wiener Burgtheater, schreef gedichten en drama's, terwijl Josef Weinheber (1892-1945) in zijn werk blijk gaf van diepe mensenkennis en medevoelen met het lot der misdeelden. De volkse schrijver Karl Heinrich Waggerl (1897-1975) beschreef in zijn verhalen de vrome wijsheid van zijn geboortestreek. Met hem verwant is Franz Nabel (1883-1974), wiens sterk realisme pas in de jongste tijd opnieuw werd ontdekt.

De literaire wereld uit de jaren na de tweede wereldoorlog was zeer gevarieerd met talrijke, tot uiteenlopende strekkingen behorende auteurs, zoals Franz Theodor Csokor (1885-1969), Max Mell (1882-1971), Felix Braun (1885-1973) en Alexander Lernet-Holenia (geb. in 1897), die allemaal nog sterk verbonden waren met de traditie en vasthielden aan de stijl uit het begin van de 20ste eeuw.

George Saiko (1892-1962) en Albert Gütersloh (1887-1973), die niet alleen als schilder, maar ook als literator bedrijvig was, geraakten psychologisch en sociologisch in hun romans en verhalen niet verder dan het in 1918 uiteengevallen Oostenrijk. Typisch Oostenrijks waren

ook de drama's van Fritz Herzmanovsky-Orlandos (1877-1954). Elias Canetti (geb. in 1905) beschrijft in zijn werken meestal grensgevallen van het menselijk zijn met een neiging naar het groteske. Zijn in 1936 verschenen roman « Die Blendung » werd in alle wereldtalen vertaald. Het gedicht « Todesfuge » van Paul Celan (1920-1970) behoort tot de meest ontroerende gedichten van de wereldliteratuur.

Fritz Hochwälder (geb. in 1911) verwierf internationale faam met zijn drama's waarin religieuze en politieke motieven met elkaar vervlochten zijn en met elkaar in conflict komen en de problematiek van de goddelijke voorzienigheid en het menselijke vooruitzicht wordt behandeld.

Heimito von Doderer (1896-1966) ging op systematische wijze te werk. Hij ontwierp zijn romans volgens een netvormig plan, berekende de hoogtepunten van het verhaal en tekende een grafiek van het gehele verloop. Het thema van zijn boeken is steeds het conflict tussen de enkeling en de gemeenschap en het conflict tussen deze en het onberekenbare en demonische.

De boeken van Fritz Wöss (pseudoniem voor Weiss) (geb. in 1922), administratief directeur van de Hochschule für Bodenkultur te Wenen, vielen geweldig in de smaak van het publiek.

Wij moeten iets langer blijven stilstaan bij Karl Bruckner, een van de belangrijkste schrijvers van jeugdliteratuur ter wereld. Hij werd geboren te Wenen in 1906, maar begon pas te schrijven toen hij 40 jaar oud was. Hij publiceerde tot nu toe 27 romans, die allemaal in diverse talen werden vertaald, sommige zelfs in 25 talen. Ze zijn allemaal even boeiend, geschreven in een beeldrijke taal. Bruckner is een

kompromisloos voorvechter van geweldloosheid, een overtuigd pacifist en een ongenadig sociaalcriticus. Hij behandelt de meest uiteenlopende onderwerpen en problemen.

De jonge generatie neemt afstand van de oude. Thomas Bernhard (geb. in 1931) behandelt in zijn werken bij voorkeur de problematiek van dood en ondergang. Peter Handke (geb. in 1942) geraakte bekend als schepper van het antitheater. Zijn toneelstuk « Publikumsbeschimpungen » werd in enkele jaren tijds in de meeste Europese landen opgevoerd. Hij is met zijn rijke taal en verbeelding een meester van de verhaalkunst. Wolfgang Bauer (geb. in 1941) gebruikt elementen van het oude Weense volkstoneel in zijn pittige, in dialect geschreven toneelstukken en schrijft ook boeiende verhalen. Peter Turrini (geb. in 1944) is een jong revolutionair, spiritueel, ironisch en opstandig tegen de gevestigde orde. H.C. Artmann (geb. in 1921), bekend geworden om zijn gedichten in dialect, Friedrich Achleitner (geb. in 1930), Konrad Bayer (geb. in 1932) en Gerhard Rühm (geb. in 1930) behoren tot de avant-garde van de Wiener Gruppe. Hun gedichten vertonen alle mogelijke schakeringen van de heropleving der barokke metaforiek tot de visuele poëzie. De herontdekking van het dialect en de taalexperimenten van Ernst Jandl (geb. in 1925) en Friederike Mayröcker (geb. in 1924) zijn typisch voor de beweging van de Weense avant-garde. In de jongste jaren heeft ook Peter Henisch (geb. in 1943) van zich laten horen.

De hedendagse Oostenrijkse kunst beperkt zich natuurlijk niet tot de muziek en literatuur. De moeilijkheid van de bespreking ligt alleen in de keus en beoordeling. Bij de muziek en dichtkunst is het minder moeilijk dan bij de schilderkunst om creativiteit en opportunisme, echte

scheppingsdrang en holle revisie, oorspronkelijkheid en naïverij uit elkaar te houden. De Weense fantastische realisten zijn over de gehele wereld bekend tot grote verwondering van de Weners zelf. Het aantal bewonderaars van Hundertwasser is flink teruggelopen en ook de naam van « Maître » Leherb wordt wel eens moedwillig vergeten, ondanks het feit dat deze met zijn toeristische publiciteitsaffiche « I like Mozart » een regen van medailles uit alle landen won. Maar wie durft het aan scheidsrechter te spelen op het gebied van de moderne kunst?

Het is een algemeen bekend, trouwens reeds boven vermeld feit dat veel grote uitvinders Oostenrijkers waren. Het was een Oostenrijker, namelijk ingenieur Alois Negrelli (1799-1858), inspekteur-generaal van de Oostenrijkse spoorwegen, die de plannen voor het Suezkanaal uitwerkte, die later door Ferdinand de Lesseps werden uitgevoerd. Karl Ghenga (1800-1860) bouwde de eerste bergspoorweg van Europa over de Semmering en konstrueerde met Gölsdorf de eerste berglokomotieven, wat van grote invloed was op de lokomotiefbouw in de gehele wereld. Josef Ressel (1793-1857) is de uitvinder van de eerste praktische scheepsschroef. Hij maakte daarmee een einde aan de periode van de stoomboten met wiel aandrijving.

Tot de wereldberoemde Weense medische school behoren sinds de 19de eeuw grote medici, die als hoogleraren studenten uit alle landen ter wereld aantrokken en nog steeds aantrekken. De beroemdste vertegenwoordigers zijn de patholoog K. Rokitansky (1804-1878), de anatoom Hyrtl (1811-1894) en de chirurgen Th. Billroth (1829-1894), A. Eiselsberg (1860-1940), Finsterer en Schönbauer. De neuroloog Julius Wagner-Jauregg (1857-

1940), die een geneesmiddel tegen de progressieve verlamming vond, won in 1927 de Nobelprijs voor geneeskunde.

De beroemdste, maar in Oostenrijk nog steeds niet ten volle erkende zenuwarts is ongetwijfeld Sigmund Freud (1856-1939), grondlegger van de psychoanalyse. Hij was de eerste die een doeltreffende methode toepaste die het mogelijk maakt door te dringen tot de diepte van de menselijke ziel. Hij voerde het begrip onderbewustzijn in een bracht aldus een ommekeer teweeg in de psychologie. Hij publiceerde werken over de droom en de droomverklaring en verdreef de taboes die vroeger het begrip en het onderzoek van de geslachtsdrift verhinderden, maar was geen pansexualist in tegenstelling tot een sterk verspreide valse mening. Hij ontdekte het grote belang van de eros in de ruimste zin van het woord bij talrijke psychische verschijnselen en stoornissen. De begrippen « overdracht » en « verdringing » werden door Freud in de psychologie en psychiatrie ingevoerd. Zijn theorieën beïnvloedden bijna alle gebieden van het kultuurleven, inclusief de godsdienstwetenschap, esthetica en etnologie. Freud was een groot Oostenrijker, maar zijn lot was dit van zoveel andere Oostenrijkers. Hij werd in zijn vaderland verkeerd begrepen en was genoodzaakt ten tijde van het Hitlerregime uit te wijken naar Amerika, waar hij met open armen werd ontvangen en vanwaar zijn geleidelijke rehabilitatie uitging.

Niet zo heel veel mensen weten dat Oostenrijk ook een tweede reus van de wetenschap heeft voortgebracht: Paracelsus, grootste rebel en vernieuwer van de geneeskunde. Hij werd geboren in 1493 te Einsiedeln en was dus Zwitser van geboorte, maar week als kind, nauwelijks negen jaar oud, met zijn vader uit naar Villach in Karinthië, dat zijn tweede vader-

land werd. Hij was de grondlegger van de farmaceutische wetenschap, verrichtte baanbrekend onderzoek op het gebied van de wondinfectie, bracht vernieuwing in de heekunde en maakte zich uiterst verdienstelijk op het gebied van de pathologische systematiek. Hij overleed in 1541 te Salzburg.

En wat zou de moderne geneeskunde zijn zonder Karl Landsteiner (1868-1943), die om zijn ontdekking van de bloedgroepen (1900) de Nobelprijs kreeg in 1930? Hij ontdekte in 1940 ook de rhesusfaktor en werkte als kankeronderzoeker tot zijn laatste levensdagen.

Ignaz Semmelweis, overwinnaar van de kraamvrouwenkoorts, overleed drie jaar voor de geboorte van Landsteiner. Hij werd in 1818 geboren te Ofen (Buda) in Hongarije als zoon van Duitse ouders en zou eveneens het slachtoffer van Oostenrijks onbegrip worden. Toen hij vond dat het de artsen zelf waren die de kraamvrouwen met hun besmette handen en instrumenten infekteerden met de gevreesde ziekte, was er vrijwel niemand die hem geloofde. Hij keerde verbitterd naar Budapest terug en overleed in 1865, door de meeste artsen van zijn tijd bestreden en verstandelijk beneveld, in het krankzinnigengesticht te Wenen-Lazarettgasse. Erkenning viel hem niet te beurt tijdens zijn leven, alhoewel steeds meer artsen zijn voorschriften aangaande het voorkomen van infectie door sterilisatie in 't geheim ter harte namen zonder het openlijk te durven zeggen.

Een van de weinigen die van meet af aan de kant van Semmelweis stonden was Ferdinand Hebra (1816-1880), grondlegger van de moderne dermatologie. Andere grote figuren uit de Weense medische school zijn Leopold Auenbrugger (1722-1809), die in 1760 de perkus-

sie invoerde (diagnostische methode, berustend op het bekloppen van het lichaamsoppervlak met interpretatie van de aldus gevormde inwendige geluiden), Josef Skoda (1805-1881), beroemd clinicus en grondlegger van de moderne interne geneeskunde, Ernst Fuchs (1851-1930), grootste van alle Weense oogartsen, Robert Bárány (1876-1936), baanbrekend oorheelkundige, Adolf Lorenz (1854-1946), vader van de Duitse orthopedie, en de reeds eerder genoemde Theodor Billroth (1829-1894), vader van de ingewandschirurgie en konstrakteur van talrijke naar hem genaamde heekundige instrumenten.

Oostenrijk is eveneens present in het boek van de grote ontdekkers en reizigers. Jôhann Grueber (1623-1680) was de eerste Europeaan die door Tibet trok. Hij bezocht Lhasa en bracht voor de eerste maal betrouwbare informatie mee uit dit verre hoogland, dat in recente tijd opnieuw door een Oostenrijker werd bereisd, nl. Heinrich Harrer (geb. in 1912), wiens kostbare Tibet-verzameling voor enkele jaren in Zwitserland werd verkocht omdat er in Oostenrijk geen koper te vinden was!

Andreas Reischek (1845-1902) was de eerste Europeaan die in 1882 een studiereis ondernam naar het gebied van de Maori in Nieuw-Zeeland. Hij wist de vriendschap van de Maorikoning te verwerven en werd door deze vereerd met de erfelijke titel « Ihaka Reiheke te Kiwi, Rangotira te Auturia » (hoofdman Reischek van de Kiwi, prins van Oostenrijk). Reischek leidde acht expedities naar Nieuw-Zeeland, dat hij in alle richtingen doorkruiste. Ook hem trof een typisch Oostenrijks lot. Niemand wilde de kostbare verzameling die hij uit Nieuw-Zeeland had meegebracht. Ze bleef gelukkig te Wenen. Invloedrijke personen brachten het bescheiden, door Reischel ver-

langde bedrag bijeen en schonken de verzameling aan het Hofmuseum. Heinrich Harrer stond 75 jaar later met zijn Tibet-kollektie voor hetzelfde probleem. Er waren, helaas, geen vrienden genoeg om het niet zo bescheiden bedrag bijeen te brengen.

In 1873 werd in de Noordelijke IJszee nieuw land ontdekt en Frans-Jozefsland gedoopt, een tot dan toe onbekende archipel. Het was een Oostenrijks schip, de Tegetthoff, die zijn weg had gebaad door het ijs en het waren twee Oostenrijkers die de expeditie leidden: Julius Payer (1842-1915) en Carl Weyprecht (1838-1881). Het nieuwe land kreeg de naam van de toenmalige keizer. Het is ook bij de Russen, waaraan de archipel toebehoort, nog steeds de officiële naam.

De Oostenrijkers hebben eveneens hun sporen verdiend op technisch gebied. Het getal van Mach, bij verkorting mach (Ma), wordt in de gehele wereld gebruikt voor het uitdrukken van supersonische snelheden. Het is de verhouding tussen de vliegsnelheid en de geluidssnelheid. Het herinnert aan de Oostenrijkse natuurkundige Ernst Mach (1838-1916), die baanbrekend onderzoek verrichtte op het gebied van de aërodynamica en met zijn mechanistische theorie sterke invloed uitoefende op het toenmalige denken.

De Oostenrijkse fysicus Ludwig Boltzmann (1844-1905) was de eerste die de wetten van de statistiek toepaste op de beweging van de molekulen in een gas. Zijn theoretisch onder-

zoek was van beslissende invloed op de verdere ontwikkeling van de natuurkunde. Hij ontdekte een wiskundige betrekking tussen de entropie (een natuurkundige grootheid) en de waarschijnlijkheid van de betrokken toestand, de beroemde formule van Boltzmann. Robert Lieben (1878-1913) ontwikkelde de naar hem genaaamde versterkerhuis en Karl Auer von Welsbach (1858-1929) was de uitvinder van het gasgloeilicht, de metaaldraadgloeilamp en de ceriumijzer-vuursteen. De Nobelprijswinnaar Erwin Schrödinger (1887-1961) bekleed een ereplaats in de moderne theoretische natuurkunde als grondlegger van de golfmechanica, alsook om zijn werk op het gebied van de kleurentheorie en zijn uitbreiding van de algemene relativiteitstheorie tot een gesloten veldtheorie. Uiterst verdienstelijk was ook de Weense natuurkundige Lise Meitner (1878-1968), die samen met Otto Hahn te Berlijn diverse radioactieve isotopen van de natuurlijke desintegratiereeksen ontdekte en een theoretische verklaring van de kernsplijting ontwikkelde.

De Oostenrijker Ferdinand Porsche (1875-1951), uitvinder van de Volkswagen, geldt als een van de grootste pioniers van de automobielbouw.

En ten slotte een naam die niet onvermeld mag worden gelaten, is die van Gregor Johann Mendel (1822-1884), de augustijnermonnik die de naar hem genaaamde erfelijkheidswetten ontdekte en daardoor een van de grootste baanbrekers op het gebied van de biologische wetenschap is.

Duizend jaar Oostenrijk

De Duitse keizer Otto I de Grote (936-973) versloeg in het jaar 955 de Magyaren vernietigend op het Lechfeld en heroverde het door Karel de Grote opgerichte, maar in 880 door de Magyaren onder de voeten gelopen markgraafschap. Hij stelde Burkhard, een bloedverwant van de hertog van Beieren, aan als markgraaf, maar verjoeg hem toen hij had deelgenomen aan een opstand tegen de keizer. In 976 vertrouwde Otto I het gezag over de oostmark toe aan de Babenberger Leopold I. Deze vestigde zich in de buurt van het huidige Melk en vermaakte zijn bezit in 994 aan zijn zoon Hendrik I ondanks het feit dat de markgrafelijke titel toen nog niet erfelijk was. De naam Ostarichi verschijnt voor de eerste maal in twee van keizer Otto III uitgaande oorkonden uit het jaar 996, maar was waarschijnlijk reeds lang in gebruik voor de oostelijke mark. De Babenbergers regeerden 270 jaar over het gewest, een lange tijd van vreedzame ontwikkeling. Ze verschoven ondertussen geleidelijk hun residentie naar het oosten: van Melk naar Tulln ten tijde van Adalbert (1018-1055) en van Tulln naar Klosterneuburg ten tijde van Leopold III de Heilige (1095-1136). Diverse abdijen werden gesticht, nl. Klosterneuburg, Heiligenkreuz en Klein Mariazell, die wijd uitstralende centra van geestelijk en cultureel leven werden. De Babenbergers werden in 1156 door keizer Frederik I Barbarossa (1152-1190) tot de hertogelijke waardigheid verheven. Oostenrijk werd aldus een hertogdom. Hendrik II (1136-1177), eerste Babenbergse hertog, verplaatste zijn residentie naar Wenen en verhief de stad tot centrum van zijn gebied. In die tijd werd de dom van Gurk gebouwd. Het was de grote bloeitijd van de romaanse bouwkunst. Leopold V vergrootte zijn bezit met Stiermarken en nam deel aan de derde kruistocht. Hij kreeg daarbij ruzie met de Engelse koning Rijkard Leeuwenhart en wierp hem op zijn terugreis

door Oostenrijk naar Engeland in de gevangenis te Dürnstein, waaruit hij volgens een verzonnen verhaal door zijn zanger Blondel werd bevrijd. De waarheid is minder romantisch, want zijn vrijlating kostte hem een enorm losgeld. Het was ook in die tijd dat Nikolaas van Verdun het beroemde altaar van Verdun, het grootste emailkunstwerk van het Avondland, maakte (1181). Het altaar bevindt zich thans in Klosterneuburg. Leopold VI de Roemrijke vergrootte Wenen. Hij verwierf Friaul en Krain in 1229. De laatste Babenberger, Frederik II de Strijdbare, viel in 1226 in de strijd tegen de Magyaren.

Koning Ottokar Premisl II van Bohemen kreeg Oostenrijk en koning Bela IV van Hongarije kreeg Stiermarken. Ottokar was getrouwd met Margareta, zuster van Frederik II, en verwierf aldus het Babenbergs bezit zonder slag noch stoot. Hij streefde naar de Duitse koningskroon, daar ten gevolge van het uitsterven van de lijn der Hohenstaufen in 1250 de « keizerloze tijd » begonnen was. De keurvorsten van het rijk gaven echter de voorkeur aan graaf Rudolf van Habsburg en kozen hem in 1237 tot keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. De naam Habsburg herinnert aan de Habichtsburg (Haviksburcht) in de Aargau. Rudolf verlangde van Ottokar de eed van leenman voor Oostenrijk, Moravië, Bohemen, Karinthië en Krain af te leggen, maar Ottokar weigerde. De keizer trok tegen hem te velde. Ottokar verloor het leven in 1278 tijdens de veldslag op het Marchfeld.

Met de overwinning van Rudolf vielen Oostenrijk en de aangesloten gewesten onder het gezag van Habsburg. Ze werden gedurende 640 jaar, tot 1918, door Habsburgers geregeerd. Twintig keizers van de Habsburgse dynastie hebben elkaar opgevolgd.

Sinds 1291 (« Eeuwig bondgenootschap » en Rütli-eed) hebben de Habsburgers steeds meer Zwitsers grondgebied verloren, terwijl hun bezittingen aan de Oostenrijkse kant steeds toenamen. In 1135 kwam Karinthe in Oostenrijks bezit, gevolgd door Tirol in 1363. De Habsburgers bereidden hun gebied uit tot Triëst en verhieven zich zelf tot aartshertogen van Oostenrijk en Oostenrijk tot aartshertogdom op grond van het « Privilegium majus », een vervalsing van Rudolf IV als antwoord op de Gouden Bul van Karel IV. Aartshertog Albrecht V van Oostenrijk werd koning van Duitsland in 1438. In 1440 verkreeg de uit een zijtak van het Habsburgse Huis stammende Frederik III dezelfde waardigheid. Hij werd in 1452 te Rome tot keizer gekroond. De broederoorlog tussen Albrecht VI en Frederik III deed Oostenrijk op zijn grondvesten beven. De Habsburgers droegen de titel van Rooms-Duitse keizer tot 1806.

Rudolf IV, bijgenaamd de Stichter (1339-1365) en vervalser van de « Privilegium majus », richtte in 1365 te Wenen de oudste universiteit, de « Alma Mater Rudolphina », van de duitssprekende landen op. Hij liet de Stefaansdom in gotische stijl verbouwen. Margareta van Karinthe, bijgenaamd Maultasch, was genoodzaakt hem Tirol door erfverdrag af te staan. Dit was het begin van een aantal vreedzame gebiedsvergrotingen. In 1437 kwam Luxemburg bij Oostenrijk, gevolgd door Bohemen in 1438. Maximiliaan I (1493-1519) trouwde met Maria van Boergondië. Daardoor kwamen ook de Nederlanden en Boergondië bij Oostenrijk.

In Spanje regeerde sinds 1516 Karel I, kleinzoon van Maximiliaan. Hij was koning van Spanje en heerser over enorme gebieden in Latijns Amerika en werd in 1519 gekroond tot

Rooms-Duitse keizer: Karel V, heerser over een wereldrijk waarin de zon niet onderging. Het was Oostenrijks grootste tijd: de « Casa de Austria » heerste over de wereld.

Het was ook de tijd van de renaissance. Het Porcia-slot te Spittal werd gebouwd. Ook de praalgraven van Maximiliaan, Ferdinand II en Wolf Dietrich kwamen tot stand. Tijdens het regentschap van Karel V werd de Leopoldiaanse vleugel van de Weense Hofburg gebouwd. In 1521 verscheen Luther voor de rijksdag te Worms. In 1522 splitste zich het Huis van Habsburg in een Oostenrijks-Duitse en een Spaans-Nederlandse tak. In 1529 stonden de Turken voor de poorten van Wenen. In 1555 kwam het tot de godsdienstvrede van Augsburg: « Cujus regio, ejus religio » (Wiens land, diens godsdienst).

Keizer Leopold I (1658-1705) was genoodzaakt oorlog te voeren op twee fronten. In 1683 stonden de Turken opnieuw voor de poorten van Wenen. Ze werden teruggeslagen. Prins Eugene van Savooien versloeg de Turken in 1687 bij Móhacs, in 1697 bij Zenta en in 1716 bij Peterwardein en nam in 1717 Belgrado in. Hij zegepraalde ook op het tweede front tegen de Franse koning Lodewijk XIV, die na het uitsterven van de Spaanse tak der Habsburgers in 1700 dynastische aanspraken stelde en de Spaanse successie-oorlog ontketende. Hij werd verslagen door Prins Eugene. Aldus slaagden de Habsburgers erin de Nederlanden en de Spaanse bezittingen in Italië voor Oostenrijk te behouden. Later moest oorlog worden gevoerd tegen Pruisen, waar de op expansie beluste koning Frederik de Grote regeerde.

Het was de schitterende tijd van de barok. De Belvedere, zomerverblijf van Prins Eugene te Wenen, werd gebouwd. Ook zijn winterverblijf

Boven het stadje Kremsmünster in Opper-Oostenrijk verheft zich majestueus de benedictijnenabdij, vermaard om haar architectuur en verleden. De abdij heeft een eigen sterrenwacht, eigen wijngaarden en grote landbouwbedrijven. De abdijkerk is een driebeukige romaanse-vroeggotische basilica in het midden van het gebouwcomplex. In de abdij worden kostbare dingen bewaard: o.a. de beroemde Tassilo-kelk (vuurvergulde koperen kelk), de Tassilo-kandelaars, oude muziekinstrumenten, oude handschriften en wiegedrukken. In de wapenkamer bevinden zich talrijke oude wapens en een interessante verzameling van tijdens de oorlogen tegen de Turken buitgemaakte voorwerpen.

▷

aan de Himmelfortgasse kwam tot stand; dit is het gebouw waarin thans het ministerie van financiën gehuisvest is. Fraaie gebouwen werden opgericht op talrijke plaatsen in Oostenrijk. Het was de tijd van de grote architect Prandtauer en ook de tijd waarin de abdij van Melk werd gebouwd.

Op grond van de « pragmatische sanktie » van 1713, waardoor ook de vrouwelijke nakomelingen uit het huis van Habsburg de troon konden beklimmen, werd Karel VI in 1740 door Maria-Theresia opgevolgd. Zij was getrouwd in 1736 met Frans Stefaan van Lotharingen. Zestien kinderen zijn uit het huwelijk gesproten.

Maria-Theresia behoort tot de merkwaardigste vrouwenfiguren van de wereldgeschiedenis. Zij vernieuwde het financiewezen, bevorderde de industrie en de handel, scheidde de gerechtelijke macht van de bestuursmacht en schafte de foltering af. Zij hervormde het onderwijs, richtte overal lagere scholen op, onttrok de universiteiten aan het kerkelijk gezag en maakte er staatsinstellingen van. Ze moest het onderspit delven in de drie Silezische oorlogen tegen Frederik de Grote, maar slaagde erin Galicië terug te winnen.

Maria-Theresia nam ook de kunst onder haar hoede. Het nauwelijks zes jaar oude wonderkind Mozart musiceerde voor de keizerin. Deze resideerde in het door Fischer von Erlach gebouwde slot Schönbrunn.

Ze werd opgevolgd door haar zoon Jozef II (1780-1790). Deze zette het hervormingswerk van zijn moeder voort. Hij schafte de lijfeigenschap van de boeren af, voerde de rechtsgelijkheid van de verschillende godsdiensten in, verbood de korporatiedwang en hervormde het opvoedingsstelsel en de maatschappelijke in-

stellingen. Het jozefinisme uitte zich op artistiek gebied in de vorm van het classicisme. Op het gebied van de muziek was het de tijd van Mozart, Haydn en Beethoven. Op het gebied van de architectuur ontstonden het Neue Burgtor en de Theseustempel te Wenen, alsook het Algemeen Ziekenhuis en talrijke burgershuizen. De tijd van de barokke praalgebouwen was voorbij.

Oostenrijk stond omstreeks 1800 in het verweer tegen de expansiepolitiek van Napoleon, maar werd tijdens de coalitie-oorlogen slachtoffer van wat toen in Europa aan het gebeuren was. In 1804 nam keizer Frans I de titel van erfkeizer van Oostenrijk aan en in 1806 hief hij als Frans II het Heilige Roomse Rijk op. In 1809 versloeg een Oostenrijks leger onder het bevel van aartshertog Karel Napoleon voor de eerste maal bij Aspern. De overwinning van de Oostenrijkers werd echter kort daarna gevolgd door een zware nederlaag bij Wagram. Napoleon dikteerde de vrede van Schönbrunn. De Tirolse vrijheidsheld Andreas Hofer werd te Mantua gefusilleerd in 1810. Hij was overgeleverd aan de Fransen door een verrader en Napoleon kommandeerde zelf het executiepeloton. De opstand van de Tirolse boeren was gebroken. Napoleon werd na zijn mislukte veldtocht in Rusland in 1813 verslagen bij Leipzig. Het leger der verbondenen stond onder het bevel van de Oostenrijkse generaal prins Karel von Schwarzenberg. Tijdens het kongres van Wenen in 1814-15 werden de staatsgrenzen in Europa opnieuw getrokken en vastgelegd met Wenen als centrum van de internationale politiek. Metternich, de « koetsier » van Europa, beleefde zijn grote tijd. Europa ging een vrij lange tijd van vrede tegemoet.

De revolutie gromde in 1848. Europa stond voor een grote ommaker. De Hongaren kwa-

men in opstand. Radetzky en Windischgrätz slaagden erin als bevelhebbers van de keizerlijke troepen een laatste maal het uiteenvallen van de monarchie te vermijden. In december 1848 besteeg de toen achttienjarige Frans Jozef de troon, die als absolutistische vorst het roer van zijn rijk gedurende 68 jaar in handen zou houden.

In de kunst heerste het biedermeier-principe tot het revolutiejaar 1848. Het was de tijd van de grote schilders Waldmüller, Kupelwieser, Rudolf von Alt en Hans Makart. Het historicisme begon pas in de tweede helft van de 19de eeuw vaste voet aan de grond te krijgen. De oude stadsmuren van Wenen werden gesloopt en de laatste gebouwen van de Habsburgse periode werden opgetrokken.

Het Oostenrijkse leger werd verslagen in 1866 door de Pruisen nabij Königgrätz. Dit leidde op het gebied van de binnenlandse politiek tot de oprichting van de tweeledige monarchie Oostenrijk-Hongarije met afzonderlijke volksvertegenwoordiging voor beide landen. De keizer slaagde er echter niet in het steeds scherper wordende nationaliteitenprobleem de baas te blijven. De oprichting van de tweeledige monarchie met gemeenschappelijke internationale, militaire en financiële politiek in de handen van de keizer, was een doorn in het oog van het Slavische element. De gedachte van het panslavisme werd geboren. De verschillende volken in de Donaumonarchie eisten recht en vrijheid. Politieke partijen werden opgericht: de sociaaldemocraten onder Viktor Adler, de kristelijk-socialen rondom Karl Lueger en de duitsnationalen rondom Georg Schönerer.

Op 28 juni 1914 werden erfprins Frans Ferdinand en zijn gemalin te Sarajevo vermoord. Oostenrijk zond een ultimatum aan Servië en

verklaarde het land kort daarop de oorlog. Dit was de aanleiding tot het losbreken van de eerste wereldoorlog. Keizer Frans Jozef overleed op 11 november van het jaar 1916 na een regeringstijd van 68 jaar. Zijn opvolger Karel deed troonsafstand op 11 november 1918. De volgende dag riep de nationale vergadering de republiek Oostenrijk uit. De vredeskonferentie vergaderde te Parijs en op 10 september 1919 werd te Saint-Germain het vredesverdrag met Duitsland en Oostenrijk en op 4 juni 1920 in het Trianon-paleis te Versailles het vredesverdrag met Hongarije ondertekend. « De rest is Oostenrijk » was het rampzalige feit na de afscheuring van Hongarije, Tsjechoslovakije en Joegoslavië en na de inlijving van grote stukken van de voormalige monarchie bij Polen en Roemenië. In november 1921 werd het Burgenland als nieuw en laatste bondsland bij Oostenrijk gevoegd. Ödenburg (Sopron) werd ingelijfd bij Hongarije na een vervalste volksstemming.

Sinds 16 februari 1919 was er een sociaal-demokratische-kristelijk-sociale koalitieregering met Karl Renner als staatskanselier. De regeringen in Duitsland en Italië bemoeilijkten de economische en politieke versteviging van de jonge republiek. De verkiezing van 1920 bracht de kristelijk-socialen aan de macht met Ignaz Seipel als bondkanselier. Er werden paramilitaire organisaties opgericht door de verschillende partijen om zich te beschermen: de Schutzbund van de sociaaldemocraten en de Heimwehr van de kristelijk-socialen. Het justiepaleis werd door brand verwoest op 15 juli 1927. De binnenlandse situatie werd steeds slechter. De grondwet werd gewijzigd in 1929. De bondspresident kreeg meer macht en moest rechtstreeks door het volk worden verkozen. In 1933 werd de partijstaat door bondskanselier Engelbert Dollfuss omgevormd in een kor-

Enig in de Oostenrijkse kloosters en abdijen is de z.g. Fischkalter van de abdij van Kremsmünster. Het zijn visbekkens, omgeven door arkaden, alles bijeen vijf fraaie waterbekkens, versierd met beeldhouwwerk en afgesloten door smeedijzeren tralies. De inrichting bestond oorspronke-

lijk uit drie bekkens, een werk van Carlo Antonio Carlone uit 1691. Jakob Prandtauer voegde daar later nog twee bekkens aan toe. De monniken kweekten daarin vissen, aangezien ze volgens de regel van de H. Benedictus geen vlees van warmbloedige dieren mochten eten.

Skidrukke op de Kitzsteinhorn boven het dal van de Salzach in het land van Salzburg. Zonder de zetelbaan zou de beklimming wel vijf à zes uur in beslag nemen. Je geniet hier een fantastisch uitzicht over een weids Alpenlandschap. Helemaal beneden in het dal ligt Zell am See.

▷

poratieve staat. Hij greep de macht en regeerde met dekreten op grond van de machtigingswet van 1917 aangaande de oorlogseconomie. Dit betekende het einde van de jonge democratie. De burgeroorlog brak uit op 12 februari 1934 met hevige gevechten tussen de Schutzbund en de Heimwehr. De sociaaldemokraten moesten het onderspit delven. Hun partij werd ontbonden. Mensen werden standrechtelijk ter dood veroordeeld. Bondskanselier Dollfuss vervangde de democratische staat door een autoritaire korporatieve staat.

Hij werd vermoord op 26 juli 1934 bij een mislukte staatsgreep van de nationaalsocialisten. Zijn opvolger Kurt Schuschnigg zette zijn politiek voort. Hij onderhandelt op 12 februari 1938 met Hitler op de Obersalzberg om de dreigende inval van de Duitse troepen te voorkomen. Hij schreef een volksstemming uit die op 13 maart moest plaatshebben, maar het Duitse leger rukte op 11 maart het land binnen. Dit betekende de dood van de Eerste Republiek. Oostenrijk werd ingelijfd bij Duitsland.

Op het einde van de tweede wereldoorlog, op 27 april 1945, werd door Karl Renner een eerste voorlopige regering gevormd en werd de onafhankelijkheid van Oostenrijk uitgeroepen. De eerste verkiezing na de tweede wereldoorlog vond plaats op 25 november 1945. Karl Renner werd verkozen tot bondspresident. De nieuwe bondskanselier was Leopold Figl. De bezetters (USA, USSR, Engeland en Frankrijk) erkenden de nieuwe regering. Oostenrijk was in vier zones en Wenen in vier sectoren verdeeld. Het Weense stadscentrum gold als internationale sektor.

Het zou tien jaar duren alvorens Oostenrijk opnieuw soeverein werd. Op 15 mei 1955 werd in het slot Belvedere het Oostenrijkse

staatsverdrag ondertekend, dat op 27 juli van kracht werd. Op 26 oktober werd de bondswet aangaande de eeuwigdurende neutraliteit van Oostenrijk uitgevaardigd. Oostenrijk werd lid van de UNO. In 1957 verhuist de Internationale Atoomenergie-kommissie naar Wenen en in 1967 vestigt de UNIDO zich eveneens aldaar. Na het ontslag van Oe Thant in 1972 wordt Kurt Waldheim sekretaris-generaal van de UNO.

Oostenrijk stond na de ineenstorting van de monarchie in 1918 voor enorme problemen. De nieuwe grenzen met Hongarije, Joegoslavië en Tsjechoslowakije bleven potdicht. De monarchie was uiteengevallen in een aantal economisch ontredderde, totaal hulpeloze staten. Te Wenen heersten schaarste aan levensmiddelen en nijpende werkloosheid na de eerste wereldoorlog. Alleen op grond van de protokollen van Genève slaagde Ignaz Seipel erin voldoende leningen te verkrijgen (1922).

Het land werd zeer zwaar getroffen door de internationale economische crisis van de jaren dertig. Na de tweede wereldoorlog was het vooral te danken aan het Marschall-plan dat Oostenrijk zich uit de put kon werken. Terwijl

de landen ten oosten van Wenen verdwenen achter het IJzeren Gordijn, kon Oostenrijk zijn onafhankelijkheid behouden en zijn economie naar westers voorbeeld opbouwen. Oostenrijk is ondanks zijn socialistische regering een kapitalistisch land gebleven. Paus Paulus noemde Oostenrijk een « eiland van gelukzaligen ». De verstandige politiek van de sociale partners, de as Benya-Sallinger (voorzitter van het Vakbondenverbond en voorzitter van de bondskamer voor ambachten en nijverheid) en de Paritaire Kommissie, die de looneisen bespreekt met de werkgevers en werknemers, zorgen voor een duurzame sociale vrede. Oostenrijk staat diep onderaan op de tabel die het aantal stakingsminuten per loontrekkende voor de verschillende landen aangeeft.

Het land vierde in 1976 zijn duizendjarig bestaan zonder pracht noch praal, wellicht een beetje al te bescheiden en al te stil. Oostenrijk was in dat jubileumsjaar inderdaad een eiland van gelukzaligen. Nooit had de Oostenrijker het zo goed in die tien eeuwen sinds het ontstaan van zijn land en nooit leefde hij zo veilig. En meteen koesterde hij nooit minder verlangens om zijn politiek stelsel met een ander te verwisselen.

Č S S R

MAGYARORSZAG

JUGOSLAVIA

